

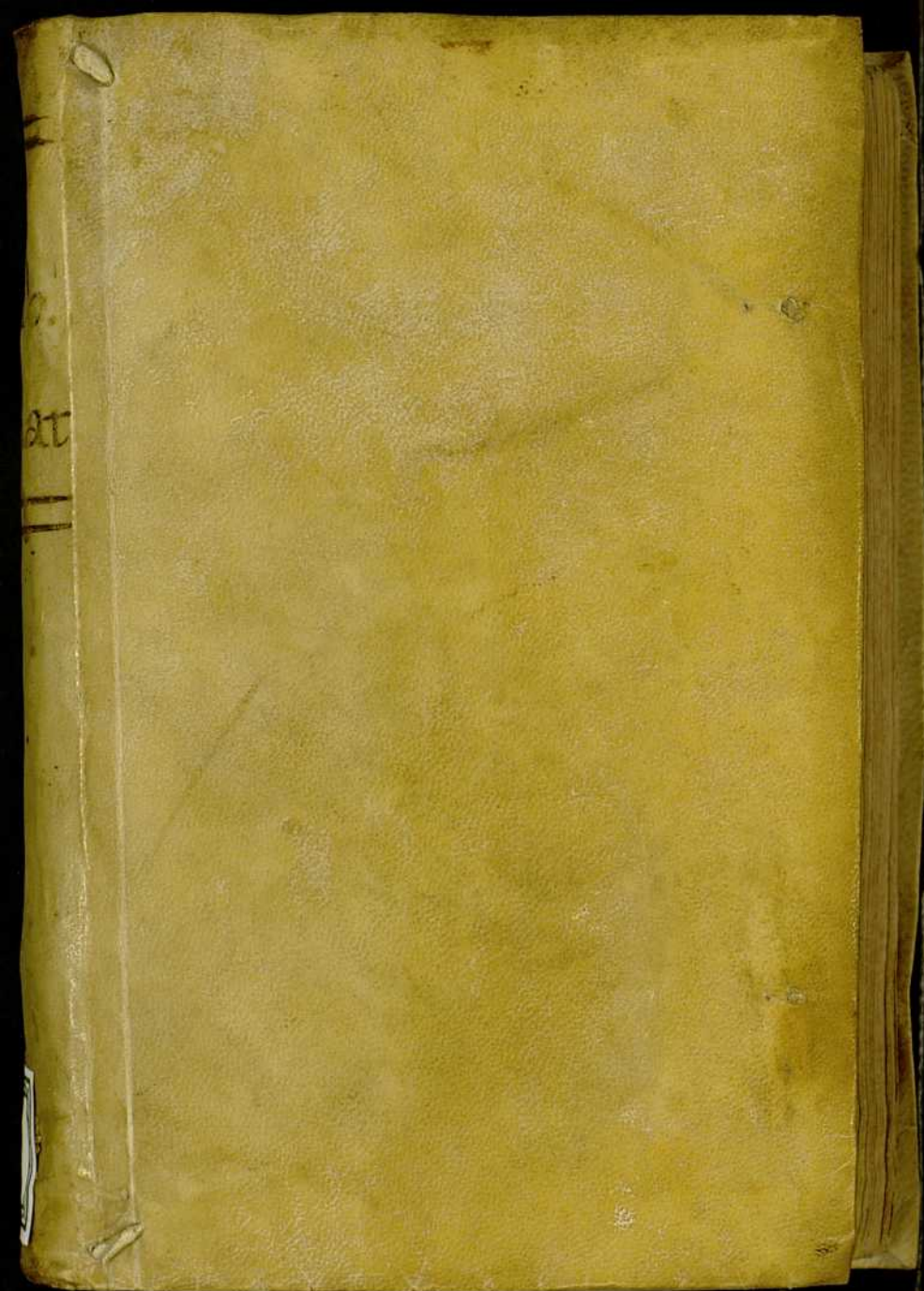
ROA.

Gingul arlib

Et de Die nat

A

20-290

6-55

90-7

25r

12r

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

Biblioteca Universitaria	
CHANADA	
Clase	A
Cantidad	20
Libro	
Numero	290

32462

6-55

25r

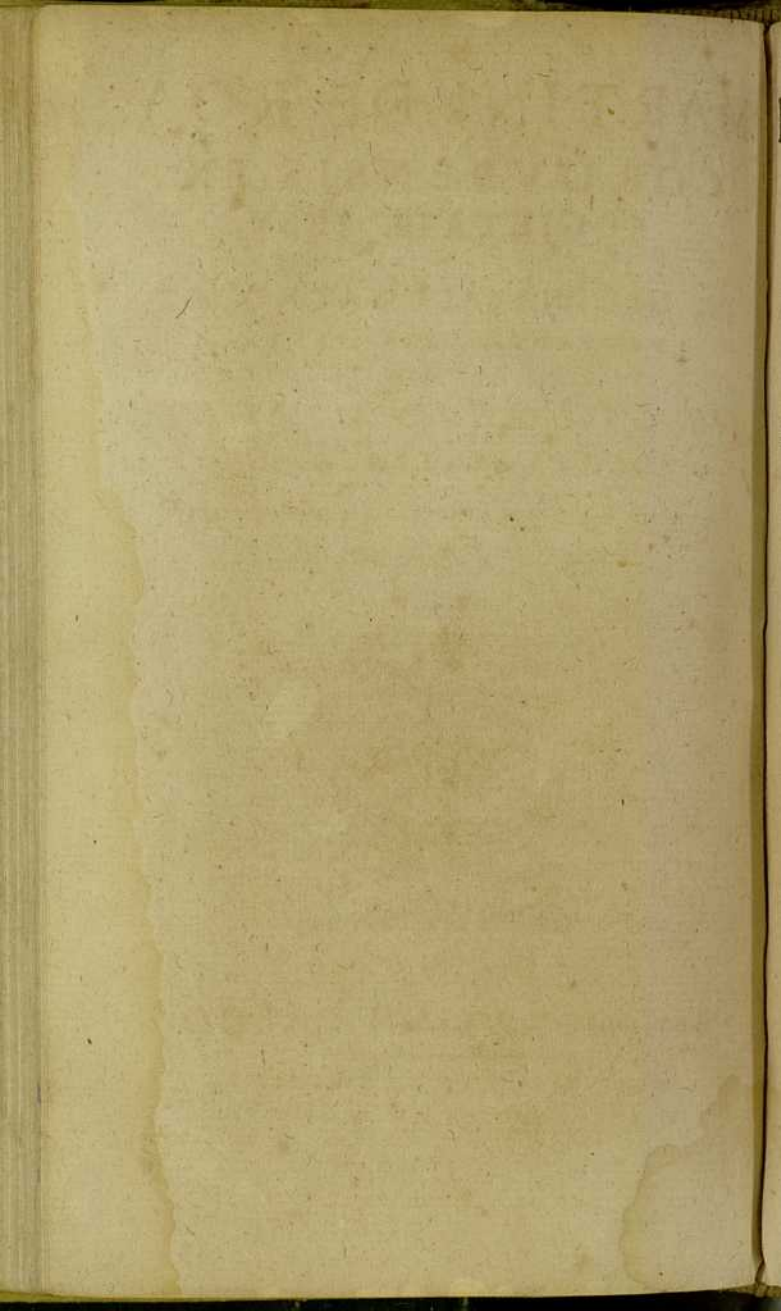
80-7

124

Biblioteca Universitaria	
GRANADA	
Sala	A
Exento	20
Tabla	
Número	290

i 11832162

MARTINI DE ROA ⁽²⁾
CORDVBENSIS EX
SOCIETATE IESV

DE DIE NATALI SACRO, ET
PROFANO, LIBER VNVS,

SINGVLARIUM ITEM
LOCORUM, LIBER VI,

AD D. IOANNEM BAPTISTAM
Centurionem, Marchionem Aftapæ.

LVGDVNI,
Apud HORATIVM CARDON.

M. D. CIII. I.

MARTINI DE ROA

CORPUS CHRISTI EX

COELETATIS IESU

DE DIE NATALIS SACRDO ET

DE ORATIONE. DIE 15. 1555

IN VITIS ET ARBORIBUS

DE ORATIONE. DIE 15. 1555

AD HONOREM MARTINIANI

DE ORATIONE. DIE 15. 1555

IN VITIS ET ARBORIBUS

DE ORATIONE. DIE 15. 1555

AD HONOREM MARTINIANI

DE ORATIONE. DIE 15. 1555

17689272

AD D. IOANNEM

BAPTISTAM CENTV-

rionem Marchionem

de Astapæ.

* *

LIBRI huius DE NATALI DIE
Natalis est hodie; lustricus erit, cum tu
illum, Illustrissime Marchio, susceperis,
& nomen ille de tuo nomine acceperit,
& in eo lucem aspexerit, vitamque hau-
serit: futuram, ut de tua felicitate ominari licet, in om-
ni mortalium memoria immortalem. Quam certe ac-
cipiet, non ut solus habeat, sed ut reddat: tibi scilicet
auctori vitæ, nominisque sui. Scriptis enim *Fit vinctus Ovidius 4.*
virtus, expersque sepulchri. Etenim si qua in tempore æ- *de Pont.*
ternitas, ea non aliunde, quam à litteris venit: ad eam *Eleg. 8.*
autem nisi bono omine, ac nomine commendentur,
aspirare non queunt. *Victurus Genium debet habere liber. Martialis.*
Ingenium quidem hic meus, quale quale est, à me ha-
bet: Genium ut à te habeat necesse est, cum is de Ge-
nio sit, cui dies ipsi Natales curæ sunt, & sacra Nata-
lia a cordi. Factum edidi, non dignum quidem, quem
aut Natalitius Deus mensa, aut Dea cubili dignetur:
hoc est, quem probare, quem inter pulchra volumina in
scriniis docti reponant: sed si tu sustuleris, hac sola cõ-
mendatione dignissimum. Romana autem res, quem
sibi potius quam Romanum virum, id est, ex præcipua
Vrbis, atque adeo Orbis nobilitate, patronum adoptet?
ut quem obscurat origo, illustret adoptio.

Quippe maiores tui, nobilissimum Vrsinæ familiæ
germen, & prioris æui stirpe efflorescens, non minus

clari toga, quàm sago. Primus ille IOANNES VRST-
NVS eques Romanus, ante ipsos fere C C C C. annos
Genueſis reip. factatis bello rebus, ab Gregorio IX.
Pontifice ſummo, ſubſidio miſſus, qui equitatu præ-
fectus, par in bello dedit ſanguinis ſpecimen, & virtu-
tis. Patriciam deinde ſceminam V L T R A M A R I N I
nominis, matrimonij iure ſortitus, generoſa prole ſuc-
creuit, quæ numeroſo ſcetu ſe fundens, Centurionum
clarum nomen, & ſteminata, gentis more uſurpauit.
Nam quibus vberior poſteritas, & potentia maior, iis
ſolenne fuiſſe memorant, ad vnum nomen, quaſi ad ſi-
gnum, publico ſcedere, veluti ſacramento euocatos, ad-
uerſus aliorum inuidiam conuenire. Hinc auus ille
tuus ADAMVS CENTVRIO, vt longæuiore præ-
teream, Vultæ Marchio (vir non Hiſpanus, ſed quem
Hiſpania ſuſcepit merito, atque ſuſpexit) ſub Carolo
V. Imperatore, non ſtipendia, ſed impendia fecit in ex-
peditione Numidicæ; & vt bella opinionem, ita hono-
rem illi arma dede-
runt. Hoc certe Imperatori (amare
enim nouerat bellatores, qui ſæpius bella peregerat.)
& Philippo filio grator, quò in fouendo, retinendòque
Genueſis Reip. aduerſus vtrumque ſtudio, & deuo-
tione conſtantior. Succellit aut tui laudibus filius
MARCVS CENTVRIO parens tuus, ipſe etiam apud
Hiſpanos reges inter bella nutritus: quem Princeps
ANDREAS DORIA adoleſcentis virtute imprimis,
deinde etiam cognatione ſanguinis adductus, in ſui lo-
cum nauali claſſi ſuffecit. Hæredi quippe nominis, &
familix ſux IOANNETINO DORIA nepoti, IOAN-
NETAM CENTVRIONEM, Adami Centurionis aut tui
filiam, & Principis Ioannis Andree Doria parentem,
in matrimonium collocarat. Huic præterea Rex Phi-
lippus honorificam procurationem decreuit, Rodul-
phum, & Erneſtum Principes nepotes ſuos, in Hiſpa-
niam deducendi. In alijs, iudicia Principum faciunt
merita, non inueniunt, nam qui ab illis prouehitur, or-
natus meritis æſtimatur: nec ſeruili creduntur adu-
tione duci, qui omnibus imperant. Sed ſpes potius,
quàm fructus in nouo eſt: itaque dignitas in eo donum
eſt.

est, non compensatio meritorum. At in parente tuō;
Iudicium Regis ex meritis natum est, & per imperantis
munera, ostensa est dignitas seruientis: Itaque post ho-
nificas istas procuraciones terra, mariq; manda-
tas, in curiam euocatur; Hispanæ, vt fama erat, classi
præficiendus, quæ Melitenibus subsidio parabatur:
nisi importuna mors, & consilia Regis; & illius studia
præuertisset.

Accusarentur secula, si talis potuisset latere familia;
cujus dignitas ad te sanguinis fonte perducta, in poste-
ris instauratur. Inter eos tu velut oliua semper florens;
liberi vt nouellæ. Tu illis amore parens, disciplina
magister: illi tibi pietate filij, reuerentia discipuli: di-
gni parente, digni magistro: qui non tantam imaginem
dedisti corporis; quam magna transudisti virtutis. A-
mor principum monumenta exogitauit imaginum;
ne uiuentibus beneficiis, binuū an for occideret. Sed
*quanto uerior est, qui uiuit in posteris; per quos plerumque &
forma corporis redditur, & vigor animi prolelatur.* Erunt
sanè, cum te sideribus Deus intulerit; qui uirtutem, qui
dignitatem tuam posteris representent. Adolescens in
primis Adamus Centurio Vullæ Marchio; paternarum,
non magis opum; quam operum hæres, doctus,
politus, & amans antiquitatis. Contemplabitur in eo
posteritas parentis exemplum, optimi optimum. In
*Principe enim, qui relicto successore fato concessit, una, itemq;
certissima Diuinitatis fides est, bonus successor.* Quid uerò
alterum familiæ decus? D. Franciscus Centurio, æta-
te infetior, proximus dignitate: quem à te genitum,
argumento sunt illæ uirtutes; quæ in ætate maturissi-
ma non emicant, sed augescunt. Ab ore primæuo ca-
na uerba, & ante quartum, decimum annum philoso-
phorum dogmata non gustata, sed hausta: & cum scien-
tiarum amore studium probitatis. Quid cetera feli-
cissimi matrimonij pignora? qui pueri? qua gratia? qua
modestia? qua spēs & animi, & ingenij? Nimirum do-
mi habent uide discant, non minus quam à Lælio; &
Hortensio filia, & a Cornelia Gracchi. A parentibus
tuum cum alias uirtutes, tum maximè suauitatem mō-

rum, & iucunditatem accipiunt. Timentur enim alij
Principes, tu amaris. Certum aliis venerationem ex
metu, metum ex seueritate acquirere: tibi reuerentiam
amore, amorem humanitate captare. Iura tollunt alij,
ta reddis: & quod summæ potestatis est, non magis
tuorum rector, quàm tui, sustinendo potius, quàm vin-
dicando laudaris. Sed alij virtutes alias probent; ego
doctrinam admiror: quæ, vt Principem decet, ita te
ornat. Huic maioris rei libri debentur; amor in me
tuo, huius inscriptio, non par meritis pretium,
sed debiti pignus, maiore, cum potestas
erit compensatione
soluendi.

D. IOAN

D. IOANNI BAPTISTÆ

CENTVRIONI, MARCHIONI

Astapæ, D. Franciscus Centurio

de Corduba, Parenti

filius, Mecenati

vates.

Qui debet, generose patens, tibi munera vita,
Vt sua suscipias vota salutis, amet.
Te duce, te tenera pariter fautore iuuenta,
Ingenium crescit per tua vota meum.
Ingenius didicisse iuuat studiosus arces:
Chorag. Pieria tendere in astra via.
Antiquos ritus, veterum, sacraria lustro:
Quas atas clausit inuida, rimor opes.
Ampla patent, reſerata mihi penetralia Phœbi;
Qua noua nunc didicit Musa referre pedes,
Theſauros aperit doctrina claue Roanus:
Hic mihi ſignat iter: hoc praeunte ſequor.
Mille hic muneribus viridi decoratus ab auro,
Multiplici in clatrum creuit honore virum.
Iupiter ingenium, ceſſit ſua munera Phœbus:
Vranie ſacras huic dedit artis opes.
Scriptura euoluit ſi arcana volumina ſacre,
Quam facile implicitos explicat ille locos.
Ad populum ſi verba facit, quam pectora mulcet
Dictis, facundo quam grauis ore tonat.
Pugnat, habet vires ſummas: reſpondet, acumen;
Tanta nec in Phœbo vis, & acumen erat.
Blanditur, Charites poſſint didiciſſe leporem:
Vrget, det victas docta Minerva manus.
Concinit, & vocem numeroſa in carmina ſingit,
Threiciū credas conciniſſe ſenem.

*Doctrinam virtus, studiumq; decorat honesti.
Canaq; cu m. prisca religione fides.
Numina si cupias artes coluisse per omnes
Pratulit ad cultum numinis ille facem.
Omnia grata mihi, sed non minus omnibus illud,
Tum multo florens munere, me quod amat.
Talibus o vimam semper numeremur amicis,
Et pretium meriti constet amoris, amor.
Ille tuum nomen ventura in sacula prodet;
Illi de nostro nomine non eris.
Illius scriptis praconia nostra perennant,
Auspiciis viuet tempus in orbe tuis.*

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
D. ADAMO CENTV.

RIONI DE CORDVBA MAR-
chioni Vllæ, D. Franci-
scus Centurio de
Corduba S.

CLaro progenies sat digna parente, salutem.
Accipe, pari anima, Marchio, magna mea,
Nos prater sanctum fraterni fœdus amoris.
Eiusdem studij fœdere iunxit amor.
Cuius non dubium specimen tibi mitto, Roani.
De Natalitiis munera docta sacris.
Te fautore liber caelo caput exeret audax,
Aspicit lucem lucidus ipse nouam.
Sed maiestatem capiunt si munera dantis,
Qua tibi mitto, auctor, sat pretiosa facit.
Vnus multiplicis sophia perculsus amore,
Doctrina varias mente coegit opes.
Scrutatur cupidus causas, atque abdita rerum.
Qua natura suo condidit in gremio.

Ardens inuehitur superi super ardua cœli,
Quaq; Deus textit, detegit ingenio.
Condidit atque sacris qua diues pagina libris,
Eruit assiduus nocte, dieq; labor.
Non satis hac: clarum monumenta antiqua virorum;
Pellegit, & prudens optima quaque legie.
Qualis apis rutilis cum se librat, aëra pennis,
Transuolat, & latos acta pererrat agros.
Per varios frutices, per prætaq; florida, flores,
Inuolans, rores, & thyma grata legit.
Floribus ex lectis mellitum fingere nectar,
Apparat: eq; unum pluribus edit opus.
Non aliter noster dum per diuersa locorum
Sese agit, ingenij plurima falce metit.
Delectos ducit succos hinc sedulus auctor,
Arteq; mirifica dulcia mella premit.
Cella brevis, fateor, verum distenta liquore
Cœlestium pars nectare nulla vacat.
Plurima multarum cernes natalia rerum:
Sparsaq; per varios omnia iungit opus.
Quoq; modo præsci ritus, moresq; iacerent,
Præcorumq; nouos funera sorte darent:
Quoq; modo sacris tandem cessere profana,
Sic licet una brevis, pagina cuncta dabit.

INDEX

INDEX CAPITVM

LIBRI DE DIE

NATALI.

CAPVT I.

Varij gentium ritus ex superstitiosis religiosi facti. Lustralis aqua, thesauri stipi-
condenda olim ad templorū ianuas. Si-
gilla, tabellæ pictæ in tēplis, iitē scuta, arma, cat-
na, laurusq; victoria. Quæ ferè ex Hebræis. paga

CAPVT II.

Vetus mos Deū seruatoreū innocandi ante poculū,
& acclamandi tutelares Diuos ante pugnā. Locū
aliquot ex sacris literis explicati. De Dei, ac Iesu
nomine. Matutina, vespertineq; preces in templis.
Eæ salutationes proprè dictæ, & alia eiusmodi. 9

CAPVT III.

Varij gentium ritus in celebrandis, siue etiam
lugendis natalitiis diebus, & eorum causæ, atque
rationes. Corpus animi vinculum, & carcer, &
sepulcrum Philosophis dictum. 15

CAPVT IIII.

Pythagoræ egregia sententia. Reiectus eorum er-
ror, qui animas in corpora tanquam in carcerem
supplicij ergo existimarunt inclusas. Inferi appel-
lata corpora. Nostrorum in natalitiis celebran-
dis mos, atque sententia, & alia eiusmodi. 19

CAPVT V.

Natalis dies in festisne, & feriis? in publicis, an in
priuatis? Deorum, ac Regum natales publicè festi
feriatq; aliorum non nisi priuatim. Votina inter-
dum ferie apud veteres, uti apud nostros, eadem
de causa. 25

INDEX CAPITVM.

CAPVT VI.

Sacra natalitia quo ritu peracta; libone, ac mero tantum, an etiam victima? super ea re diligens disputatio. Egyptiorum in sacrificiis mos. In natali die eade ac sanguine veteres abstinabant. Sacrificiorum prisci ritus. 30

CAPVT VII.

Natali die gladiatores minimè dati priori sæculo; posteriori verò multa etiam paria. Quod à Claudio vetitum: & ne supplicia de nocētibus sumpta. Dammati de cruce depositi, soluti vincti. 34

CAPVT VIII.

De sacris natalitiis secundo quaesitum; varios in his ritus pro temporum varietate seruatos. Victima interdum Genio cesa. Curare Genium, idem quod colere. Dii genitales. Iuuenali, & Horatio lux. 37

CAPVT IX.

Genius quis. Etus origo ex vetere ac nostra Theologia. Suum urbibus, edibus, alijsq; locis genium. Simulacrorum ornatus,serta, vestes, unguenta. Quae preces genio in natali fusa. Natalis auis quæ. 43

CAPVT X.

Ornatus adium in die natali exquisitus, idem qui in festis, & letitia publica: rami, & lucerna. Amici, & famuli in eo elegantius culti, auro Imperatorum. 49

CAPVT XI.

De epulis natalitiis. Lauciores olim diebus festis. Data etiã post mortem in singulos annos, ex privato censu, interdum ex publico. Lectisternium ante statuas eodem die factum: quarum dedicatio pro natali. Iuuenes qui in nostris, externisq; literis. 52

INDEX

CAPVT XII.

Sportula olim ad ianuas potentiorum tenuioribus data, deinde etiam potentioribus. Amici & clientes munera missitabant; vestes, cibos, argentum, coronas, etiam libros, & carmina. Lat. clauia in appa.

56

CAPVT XIII.

De muneribus natalitiis secundo questum; qui darent, qui acciperet. Domini etiam conuiuiis, & alius dabant: accipiebant omnes, non magistratus. Lex Cincia, & Julia de donis ac muneribus.

64

CAPVT XIII.

Quid gustatio, & gustatorium; & symphonia in conuiuiis? Plinio in Epist. ad Brutium, lib. 1. & Ciceroni in Epist. ad Papirium, lib. 9. lux.

70

CAPVT XV.

De ludis natalitiis, circenses, venationes, munera natalibus Imperatorum data. Ludorum nota, quibus apposita in festis.

74

CAPVT XVI.

Quae a quibus natalitia celebrata. A singulis suis, amicorum ab amicis, sui similia a doctis viris, filiorum a parentibus, & contra, a populo Deorum, urbis, Regum, imperii, magistratus. Natalis celebratus honoris ergo concessa, ablata ignominie causa.

77

CAPVT XVII.

Locorum praeter natales dies celebrati, ut rerum, ut mundi, templorum, reditus, nauigiorum, statuarum, victoriae. In quibus solennes interitum populi, & munera, & quidem in annos singulos.

83

CAPVT XVIII.

Natalis dies de SS. Martyrum ortu, & obitu dictus. Multi in eo ritus antiqui, sed Christiano

CAPITV M.

more expiati. Ornata templa feflo cultu, fertis, &
lucernis. 90

CAPVT XIX.

De facris epulis natalitiis. Agapa dicta. Olim
intra templa permiffa, fublata poftca. Sepulcra,
& offa Martyrum mero lauta. Honos templo-
rum liminibus habitus maximus. 93

CAPVT XX.

Templorum olim limina coronata, adorata, &
inuncta, ex ritu veteri. Gentibus ad fores adium,
& portas urbium Deorum fimulacra, qua iden-
tidem curata, Statue principum virorum ad ia-
nuas; falutate interdum pro illis; ad quas etiam
thus, & cerei. Qui amarent cur amatorum fori-
bus ofcula, ferta, & vnguentia daret. 99

CAPVT XXI.

De facris muneribus natalitiis. Data & accepta.
Flores, vela, cerei, lampades, vnguenta, tabellæ fe-
pulcris, & templis oblata. Clypei qui olim in tem-
plis. Eorum dedicationes, qua interdum anniuer-
faria, vt celebrata. 107

CAPVT XXII.

Quæfitum præterea de facris muneribus natali-
tiis. Floribus, vnguentisq; confperfa fepulcra. Fe-
cunie, obfoniag; in pauperes erogata. Libri etiam
& carmina Martyribus oblata, & ab his inter-
aum accepta. Unguenta, & liquores faluberrimi
ex offibus: fugati ab obfelfis corporibus demones;
mille prodigia. 114

CAPVT XXIII.

Natalis Chrifti reditus ab Aegypto olim tele-
bris in Ecclefia. Item facrorum magistratuum,
vt Pontificatus, Cathedra, Epifcopatus, victorie;

INDEX

atque triumphi. Templorum etiam apud Hebraeos. *Missae in his munera.*

117

QVÆ IN LIBRO

Singularium 6.

CAPVT I.

Ciceronis locus ex ea, quæ de aruspicum responsis, nunquam hætenus explicatus, illustratur. Ludicorum veterum instauratio quibus de causis facta. Thensam, lorum, terram tenere, quid.

124

CAPVT II.

Ritus, & religio in contingendis thesaurum finibus, aut vitis rerum sacrarum. Thensas equi ducebant, deducebant magistratus coronati, in veste Augustissima. Verba, & nutus in sacrificiis obseruata. Eorum varius ritus, & formula.

127

CAPVT III.

Instaurationis altera causa subitus motus, luctus, funus, supplicium de nocente sumptum. Deos non animos sacrificantium modo, sed victimas lubentes, hilarasq; exposcere. Sumptum id ex nostris literis. Ex his locus explicatus.

134

CAPVT IIIL

Quæsitum secundo de luctu: cur ab eo in sacris abstinendum. Plutarchi hac de re faceta narratio. Ludis intermissi, & perempti, quando. Dies funesti qui.

137

CAPVT V.

Ciceronis locus de pecunie & gratia debitione planè & plenè explicatus. Beneficium aliud esse, aliud rem in qua haberet beneficij nomen, aliud gratiam, aliud mercedem beneficij dissoluere.

139

CAPVT VI.

CAPITVM.

*Linea diues, tessera larga, & alia quedam ex
Martialis epigramate de ludis Stelle, lib. 8. 144*

CAPVT VII.

*Aquam olim equis in cursu sparsam, & quare.
Propertij locus aliter atque ab aliis explicatus.
Aqua honestè interdum pro lotio. 146*

CAPVT VIII.

*Arcana saluæ. Pallida vina. Inferium quid?
Propertij locus ex Elegia 7. lib. 4. explicatus. Li-
bandi in sacris formula. Mos vrendi ad verum
extorquendum. 148*

CAPVT IX.

*Philantia mala, & incommoda, quæ ex nostris,
externisq; literis. Peruidere. Amor improbus
apud Horatium. Labor, color improbus apud
Virgilium, & Senecam. 153*

CAPVT X.

*Pes in naui velum: in homine cupiditates, & stu-
dia, maximè in sacris. Virgilij locus in 5. expli-
catus. 158*

CAPVT XI.

*Arcana non scrutanda, sed togenda. Id verbum
in bonam aequè atq; in malam partem acceptum.
Nox pro nocturnis rebus. Curiositatis vitium re-
prehensum. Horatij locus diligèter expensus. 161*

CAPVT XII.

*Curiositatem loquacitas consequitur, atque infi-
dentia, quæ ira, ebrietasq; comes. Arcana sem-
per tegenda. Vini tormentum. Id quare cum co-
lubro compareretur, Prouerb. 23. Non laudanda
sua, aliena non reprehendenda. 168*

CAPVT XIII.

Praclara quedam sententia ex Satyr. 4. lib. 1.

INDEX CAPITVM.

Horatij explicata, & locupletata. In his multa ad mores, maxime in calumniatores, & per fasos, fraterni amoris pestes. 174

CAPVT XIII.

In importunè dicaces, & qui falsum aliis crimen obiectant, ex Horatij sententia. A. Cecinni locus in lib. 6. Famil. de calumnia timoris, & caca suspicionis tormento. 180

CAPVT XV.

Niger quis dicatur. Is color mortis, malitie, sceleratorum, infelicitatis symbolum tam in sacris, quam in externis literis. Albis contra, Atrai apud Iudeos rei. Christus candidatus sistitur. Vir bonus candidatorum titulus. Cicero explicatus. 185

CAPVT XVI.

Charta, manus dentata. Charta olim dente, conchæve leuigari solita. Cicero, & Petronius Arbitr explicati. 191

CAPVT XVII.

Morem scribendi elogia pro foribus, vel in pariete, maxime in laudem, à prisco seculo ad nostrum etiam manasse. Sopitionibus, vel Scipionibus scribere quid? Veteris ludi mos, quo dormientibus ora fuligine oblinuntur. Catullus, Petronius Arbitr illustrati. 194

CAPVT XVIII.

Horatij locus aliter atque a Lambino, & Budeo explicatus, & illustratus ex eo D. Paulus ad Ephes. 6. Luctam apud Hebræos, ex pulvere significari. Gymnasium etiam apud eos fuisse. 199

FINIS.

MARTINI DE ROA

EX SOCIETATE IESV,

DE DIE NATALI SACRO,

ET PROFANO,

Liber Vnus.

CAPVT PRIMVM.

Varij gentium ritus ex superstitionis religiosi facti, lustralis aqua, thesauri stipi condenda olim ad templorum ianuas, Sigilla, signa, tabella picta in templis; item scuta, arma, catene, laurusq; victoria. Quae fere ex Hebraeis.

Vb dies nascenti Christo Opt. Max. sacros, Marcellus ad me cum venisset, postea, quæ in congressu solemus, animæ uertistine, inquit, quàm multi ex prisco seculo ritus ad nostra etiam tempora deriuati: certè cum in aliis rebus, tum maximè in natalitiis celebrandis. Ita, inquam ego, Marcelle: sed illos superstitio inuenit, nostros tamen si milles religio coluit. Nec me fugit Ecclesiam ex gentibus constitu-

Multa ex gentibus ad Christianos translata.

Theodoretus. tam, quos Idolis immeritò haberent honores, vero Deo, diuisque libentiùs detulisse. Facit me Theodoretus lib. 3. de Evangelica veritate sub finem. *Mos.* (Deos gentium intelligit) *Cafes gloria, vanosq; Deus reddidit; suis autem Martyribus honorem illorum de dit.* Vbi de Natalitiis Martyrum sermo est; quæ ut infra dicemus, non lærius modo, sed etiam lantius, quam illa gentium colebantur.

Enimuerò cùm abiurata maiorum superstitione, Christianam religionem induissent, quo
Horat. lib. 1. epist. 2. primum erat imbuta, recens, ut aiebat Poeta, seruabat odorem testa diu: & nondum satis confirmata doctrina veræ pietatis ad veteres ritus deuoluebatur. Quod ad rem attinet, B.
B. Ambrosius. Ambrosius, siue ut alij volunt, Maximus in Serm. Cui titulus, Increpatio de Kal. Ianu. De his, inquit, loquor, qui nobiscum Natalem Domini celebrantes, gentilium se feriis dediderunt; & post illud caeleste conuiuium, superstitionis sibi prandium parauerunt. Idoli enim portio est inebriare vino mentem, ventrem cibo distendere, saltationibus membra torquere, & in a prauis actibus occupari, ut cogaris ignorare quod Deus sit. Sed hoc, inquit Marcellus, culpæ fuit, pleraque alia religionis: nam cùm in templa antiquiora præsertim ingredior, satis admirari iuxta atq; gaudere non possum, cùm superstitionis instrumenta, in religionis insignia transita conspicio, & lustralem aquam, & thesauros stipi condendæ ad ianuam video; & gladios, & scuta de bello, & de seruitute, catenas,

*Multa in no-
feris templis
ex præfco vi-
tu.*

tenas, & sigilla cerea ad genua, pedesq; sanctorum, & capta de hostibus signa, & tabellas pictas eorum, qui è naufragiis, aut periculis euaferunt, aut ipsa etiam vestimenta, & nauium simulacra suspensa contemplor, quæ non minus aliena fuere, quam nostra. De lustratione, inquam ego, res nota: nam ea publicè priuatimq; recepta. Tertul. de Baptismo: *Ceterum villas, domos, templa, totasq; vrbes aspergine circumlata qua usus vetustiss.* Ritus certè totus noster est; nam & ædes Dæmonum maximè spectris infestas, & menses, cum à locustis vruntur, & si quæ concepere ignem loca, & violata templa lustrali aqua respergimus. Ad eam rem vasa *Lustralis aqua vasa pro templis.* sacerdotes in templis habebant, qua sacerdotes aut sese, aut etiam ingredientiæ aspergerent. Sozomen. *Ramos quosdam madidatos sacerdos tenens aspergebat ritu Græcorum, siue gentilium, intrantes.* Alconius etiam in Diuinationem non aliunde censet delubra dici, quam ab labris, siue vasis, quæ ad deluendum habebantur in templis. Huc etiam spectat Hippocrates in lib. de morbo Sacro (si tamen is auctor est eius libri) *Ipsiq; terminos, inquit, templorum Deus designamus: ut nullus qui non purus sit, eos transcendat, & ingressi respergimus: non ut inquinemus, sed si quod etiam prius scelus habemus, purificemus.* Quem ad morem illa faciunt, quæ scribit Durant. lib. 1. de Ritib. Eccle. *Durantius.* cap. 21. Bozius. tom. 1. De sign. Eccle. lib. 1. *Bozius.* cap. 13.

Hic Marcellus, de lustratione, inquit, ista

res mihi non obscura; scio enim solennem, & visitatam apud omnes fere gentes, Græcos, Romanos, Persas, Ægyptios, Troianos, Hebræos, aliosque: sed de aliis ritibus doceri me volo. Tum ego, Egregium certe dissimulatore: perinde ac tu nō ista melius noris, quā ego ipse, qui dico. An ignotus tibi Senecæ nostri locus Epist. 116. qui ad hunc ritum expressē. *Colitur*

Seneca.

*Theauri stipi
condenda in
templis.*

*autem non taurorum opimis corporibus contri-
ditatis, nec auro, argentoq; suspensio, nec in the-
sauros stipe infusa, sed pia, & recta voluntate.*

Marcus Var-
ro.

*Tabella prodi-
giorum, ut
aiunt, olim in
templis.*

Et Varro de lingua Latina appertē. *Dys, cum
thesauris assem dant, stipem dicunt.* De tabella-
rum ritu Tibul. Eleg. 3. lib. 1.

Tibullus.

Virgilius.

Nūc Dea, nūc succurre mihi, nā posse mederi

Picta docet templis multa tabella tuus.

Virgil. in Catalecticis.

*Non ego thure modo, aut picta tua templa
tabella,*

Ornabo, & puris ferta feram manibus.

Corona, &
laurus triūp.

Quem ad morem multa passim in scriptori-
bus. Coronæ item, & lauri triumphantium di-
catae in templis, ut arma, & scuta Laribus, Her-
culi, & Marti. De lauro imperatoris supra ostē-
di. Auctores Senec. lib. de consol. ad Albinam.
cap. 10. Uterque Plinius; alter lib. 15. cap. 30. al-
ter verò in Panegyri. Theodos. De armis Ouid.
lib. 4. Trist. Eleg. 7.

Seneca.

Plinius.

*Arma etiam
ad Lares.*

Ovidius.

Miles ut emeritis non est satis utilis armis,

Ponit ad antiquos quæ tulit arma lares.

lib. Machab.

2. cap. 5.

Machab. lib. 1. cap. 6. de Antiocho. Et audisset
ciuitatem Elymaidem in Perside nobilissimam,

et copiosam in argento, & auro: templumq; in
 calocuples valde, & illic velamina aurea, &
 Lorica, & scuta, quæ reliquit Alexander Phi-
 lippi Rex Macedo, qui regnavit primus in Græ-
 cia. De gladiatorum autem armis Herculis ad-
 postem fixis, nemo est qui ignoret. Iustinus
 autem ex Trogo lib. 20. scribit Sagittas Her-
 culis in Thurinorum vrbe ad Apollinis, & fer-
 ramenta quibus equus Troianus compactus
 est, apud Metapontinos, ad Mineræ consecra-
 ta. Sueton. in Calig. cap. 24. Tres gladios in ne-
 cem suam præparatos Marti vltori addito Elo-
 gio consecrauit. Idem in Vitellio, cap. 10. Pu-
 gionemq; quo se is occiderat (scilicet Otho imp.)
 in Agrippinensem coloniam misit Marti dedi-
 candum. Huc etiam Tertull. respexit in lib. De
 resurrectione carnis: Gladius bene de bello
 cruentus, & melior homicida laudem suam con-
 secratione pensavit. Huc refert illud Dionis in
 Antonino Caracalla. Factum est paulò ante
 quam necaretur, ut Alexandria magnum in-
 cendium, sicut ego accepi omnem interiorem par-
 tem tēpli Serapidis inuasit; eoq; solus gladius,
 quo fratrem interfecerat conflagrauit, cæteris o-
 mnibus ab iniuria ignis conservatis.

Ioui præterea reduci, qui re bene gesta ex
 bello redierant, dedicabant. Laodamia Prote-
 silao apud Ovidium Epist. 13. ita scribit.

Dij precor à nobis omen remouete sinistrum,
 Et sua det reduci vir meus arma Ioui.

Et paulò post in eadem Epist.

Et dices referas arma fac ista Ioui.

Arma de bel-
 lo ad Iouem
 reducem.

6 SACRO, ET PROFANO.

Et qui à seruitutis iugo liberati Catenas, & annulos ferreos Saturno, & Laribus donabant
Martial.---

Manumissi
catenas, &
annulos Dñs
dicabant.
Martialis.
Horatius.

*Has cum gemina compede dedicat catenas,
Saturne tibi Zoilus priores.*

Item Horat. lib. I Serm. Sat. V.

Donasset iam ne catenam,

Qui mos ab
Hebrais.

Ex voto Laribus quarebat.

Numer. 17.

Sed hunc etiam morem ex Hebræis opinor acceptum, apud quos Aaronis virga conlecta in tabernaculo fuit, in signum rebellionis filiorum Israël, Numer. 17. *Dixitque Dominus ad Moysen, Refer virgam Aaronis in Tabernaculum testimonij: & seruetur ibi in signum rebellionis filiorum Israël. Fecitq; Moyses sicut praeceperat Dominus.*

Eadem in nostris templis.

Quid ram simile, quàm id quod passim nostris videmus in templis, vbi enses, scuta, galeæ, signa suspensa? Excepit Marcellus, & probè tu, inquit, ista, sed de cereis imagunculis ritum esse veterem, qui doceas? Tum ego, cereas, inquam, quod ad hoc pertinet, non doceo, non lego, sed laneas, aut scirpeas. Fest. Pomp. lib. 14. vbi de pilis loquitur. *Idem Compitalibus manet constitutum, ne humano sanguine sacra polluerent; utq; pilas, & effigies viriles & muliebres ex lana in compitis suspenderent; Laribusq; tot pilas, quot essent seruatorum capita, & tot effigies, quot essent liberi, noctu pro victimis darent: ut si quod periculum familia immineret, aut triste fatum, hoc sacrificij genere expiarent.* Varro lib. 6. de ling. Latina. *Argei sunt*

Varro de Lingua Latina.

scirpeis virgultis; simulacra sunt hominum tri-
 ginta: ea quotannis a ponte Sublicio a sacerdoti-
 bus publicè iaci solent in Tyberim. Nam & suum
 etiam inesse fluminibus numen arbitrabantur.
 Sigilla etiam, id est, hominum simulacra, quæ *Sigillorum*
 arte fictili compingebantur, in facellum Diris *mos anti-*
 aræ Saturni allata scribit Macro. lib. 1. Saturnal. *quus.*
 cap. 11. ea, Oscilla etiã dicta quidam existimât, *Macrobius.*
 & ex eo ritu Virgilij carmen ex 2. lib. Georg. *Virgilius.*

Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu:
 Interpretantur: ut velint fictilia simulacra ex
 pinu luspensa, quemadmodum ad sacras olim
 arbores lucernæ, ut supra monuimus. Sed ea
 de re Seruius, & cum eo pleriq; iuniorum ali-
 ter. De quo nihil certè laboro, hoc vnum dico,
 videri nostros hanc quoque superstitionem in
 religionem commutasse.

A P P E N D I X.

Vbi de thesauris qui hodie in templis ad *Theauri ad*
 condendas stipes. adde Iosephi locum ex *stipem iacen-*
 lib. 9. Antiquit. cap. 8. ex quo facillè videas *dam in tem-*
 de arcularum mos, quæ in nostris templis, de- *plis.*
 fluxerit. Nam cum ad restaurationem templi
 collatitia pecunia opus esset. Ioiadas Pontifex.
Fecit ligneam arcam, & undique muniens eam, Iosephus.
 unum ei foramen aperuit: quam ponens in tem-
 plo iuxta sacrarium, iussit singulis, ut quantum
 vellent, in eam mitterent per foramen, pro templi
 reparatione.

Cum dicerem morem illum ex Hebræis acceptum, ut hostium spolia, & de seruitute catenas in templis suspenderent, fugit operarum oculos Iosephi locus in margine adiectus: quo docet Agrippam Iudæorum Regem catenam auream, eius argumento qua Romæ vinctus fuerat, in templo Hierosolymis suspendisse. Scribit igitur, Caium cumulatam donis (inter quæ aurea catena ad eius instar, cni alligatus in carcere fuerat) Agrippam ad propria remisisse;

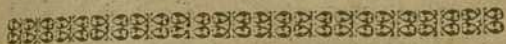
*Vincula olim
in Hebræorum
tēplo dicata.*

Auream verò, inquit, catenam, quam ei dederat Caius, factam ad instar ponderis ferree catene, in qua manus regis fuerant obligata, ut tristis fortune memoriam reuocaret, & testimonium de rebus melioribus perhiberet, in templo suspendit supra Gazophylacium, ut & maximum eius indicaret casum, & simul ostenderet, & posset eum qui corruerit, denuo suscitari. De hostiū autem spoliis lib. 15. cap. 14. Circa omnem verò sacrarij orbem spolia barbarorum fixa, quæ Rex Herodes deuouit; addens etiam quæ & ipse ab Arabis ceperat.

Et hostia spolia, ut Iosephus scribit.

Bestia exquisitæ nouitatis dicata in templo. Xiphilinus.

Hic etiam addi velim morem nostrum, quo exquisitæ magnitudinis bestias, aut remotissimis è regionibus asportatas in templis dicamus, vetustum etiam esse. Xiphilinus in Adriano. Eodem tempore Adrianus templum Jouis Olympij, in quo ipsius quoque statua posita fuit, Athenis edificauit: iussitq; in eo draconem allatum ex India collocari.

CAPVT II.

Vetus mos Deum seruatorem inuocandi ante poculum, & acclamandi tutelares Diuos ante pugnam. Loci aliquot ex sacris literis explicati. De Dei, ac Iesu nomine. Matutinae, vespertinaeque preces in templis ea salutationes proprie dicta, & alia eiusmodi.

HÆc ego de isto ritu: sed quoniam huc me sermo deduxit, addam etiam alios verorum ritus, non quidem mutuatos, sed vindictos, & ex superstitiosis religiosos factos à nostris; atque ex dæmonum cultu ad Dei laudem, gloriamque traductos. Nam vt Nouendialia *Mouendi alia sacra.* sacra præteream, quæ illi aut luendi causa pialculi, aut auertendi periculi gratia faciebant, & cum illis ritè consentiunt, quæ ab Hispanis *Nouenas*, vel *Nouenarios* appellantur: atque vt omittam solennes pompas in festis, & prælatas Diuorum, vt apud nos, *thenfas*, & *fercula*: & solenni Diis carmine supplicatum, & multorum dierum ad Deorum templa, & puluinaria continuatas obsecrationes, neque de igne *Ignis noui ritus vetustiss.* nouo, qui in Paschalis cerei consecratione excitatur. Qui ritus à Vestalibus obseruatus, aut de inedia in festorum peruigiliis, & ante sacrorum cæremonias non secus atque apud nos ante sacram Eucharistiæ communionem, quidquam attingam.

Illud tamen non præteream, solenne nostris

Iupiter Seruator ante pocula inuocatus.

Athenæus.

Inter bibendum bene precatū.

Plautus.

Tibullus.

Ovidius.

Liuius.

esse ante poculum præfari nomen Iesu, id est, veri Seruatoris, atque Saluatoris : cuius rei simile etiam aliquid lego apud Athenienses, qui iussu Regis Amphyctionis Iouis Seruatoris nomen ante poculum inuocabant. Docet Athenæus lib. 2. cap. 1. Iouis præterea Seruatoris nomen inuocare constituit memoria gratia bibentium, quod sic bibentes salutem sine dubio consequerentur. Quæ sanè persuasio (quod ad Iouem attinet) ut ridicula est, atque impia, ita nos sapere docet, & veri Seruatoris nomen non in corde modò, sed semper in ore gestare, qui vnus & solus nobis & Seruator, & salus. Apud Latinos autem moris fuit inter pocula sibi bene precari solenni verbo BENEDICENDI. Plautus in Sticho, Actu 5. Scena 4. Bene nos, bene me, bene nostram etiam Stephanium. Bibe, si bibis. Nec præsentibus solùm, sed etiam absentibus bene precabantur. Tibullus libro 1. Elegia 1.

Sed bene Messalam sua quisque ad pocula dicat.

Nomen & absentis singula verba sonent.
Ovidius lib. 2. Fastorum:

*Larga precaturi sumite vina manu.
Et bene nos, bene te, patria pater optime Cæsar.
Dicite suffuso per sacra verba mero.*

Liuius lib. 39. de Quintio Flaminio, qui hominem inter epulas securi percuti iusserat: Facinus, inquit, sauum, & atrox, inter pocula, atque epulas, ubi libare Diis dapes, ubi bene precari mos esset, ad spectaculum scorti procacis in sinu

Con

Consulis recubantis mactatam humanam victi-
mam esse, & cruore mensam respersam. Christia-
no etiam riru acclamato Tutelari aliquo gen-
tis Diuo, vt B. Iacobo apud Hispanos, praelia
committuntur. Nec dissimile illud, quod Iusti-
nus de Macedonibus narrat, lib. 24. solitos ni-
mirum Imperatorum nomina pro numinibus
in praeliis acclamare. *Nunc orbitatem amisso-
rum filiorum dolebant, nunc excidia urbium
metuebant, nunc Alexandri, Philippiq; Re-
gum suorum nomina, sicuti numina in auxilium
vocabant.* Quod etiam referri posset illud Cor-
nelij Taciti in lib. de moribus Germanor. Fuisse
apud eos *Herculem* memorant, primumq; ani-
mum ituri in praelia canant. Herculem scilicet
appellasse videntur, vt eius numine confirma-
rentur ad pugnam, Quamquam Lipsius magni
vir ingenij, atque exquisitæ doctrinæ aliter
distinguit, ac putat, non eam Taciti mentem,
vt Herculem canerent; sed quod alacres, &
cum cantu inciperent pugnam: id quod idem
Tacitus lib. 2. Histor. docet. Sed hic certè can-
tus nihil aliud fuit, quàm ingens, confususque
clamor sese ad pugnam incitantium, quem ille
germana voce *Braritum*, à clamando ducta
appellauit. Id verò fieri solitum virorum alio-
qui fortium, aut etiam Diuorum inuocatione,
tum vt terrerent hostes magnis illis nomini-
bus obiectis, quorum opem præsto sibi futu-
ram ominarentur, tum vt sese eorum memoria
& spe præsentis auxilij ad congressum anima-
rent, verisimile est.

Diuorum tue-
larium accla-
matio in bello.
De Macedoni-
bus Iustinus.

De Germanis
insinuat Ta-
citus.

Lipsius.

Quem

*Qui mos ab
Hebræis.*

Quem morem, ut pleraque alia ab Hebræis Barbari acceperunt, quibus solennis fuisse ritus iste ex sacris literis haud obscure colligitur.

*Machab. lib.
2. cap. 12.*

Machabæorum in primis lib. 2. cap. 12. *At illis,*

*Psaln. 19.
illustratus.*

qui cum Esdrin erant diuinus pugnantibus, & fatigatis, innocabit Iudas Dominum adiutorem, & ducem belli fieri: incipiens voce patria, & cum hymnis clamorem extollens. Psalm. 19. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri inuocauimus. Quid est enim inuocare

Et Psalm. 43.

nomen Domini, nisi Dominum nomine suo in auxilium vocare? Ideo rectè David Psalm. 43.

In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis. Nam ad eius nominis compellationem corruent

Malach. 4.

*Dei, ac Iesu
nomen horri-
bile hostibus.*

hostes, & consternabuntur. Malach. 4. Quia Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum horribile gentibus. Ad illud igitur inuocatum cohorreant hostes necesse est, & tremore soluantur.

*D. Paulus
Philipp. 2.*

Quare cum Apostolus dicit: *Ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum.* Hoc dicit, tantam inesse virtutem in hoc nomine, ut eo audito Inferi contremiscant, & quotquot eius sunt hostes, solutis genibus in terram concidant tremebundi. Flecti autem genua, vel solui, consternati, ac debilitati animi, & dedititij symbolum esse, suo loco diximus. Iam verò, quod cœlestes etiam ad genua prouoluendos dicit Apostolus, dedititiorum in morem id facturos significant: quoniam Christum Regem suum adorantes agnoscunt.

Quid?

Quid? quod præter lineas etiam Sacerdotum vestes, inquit Marcellus, & rasum caput, matutinas, vespertinasque preces, & ad tibiam cantus in sacris apud eosdem reperio. Eæ salutationes, & laudes appellabantur. Tibullus libr. 1. Eleg. 3. de sacris Ididis:

*Vespertinae,
matutinaeq;
preces, & lau-
des, idolorum
in templis.*
Tibullus.

Et mea votivas persolvens Delia noctes,

Ante sacras lino tecta fores sedeat.

Bisq; die resoluta comas tibi dicere laudes

Insignis turba debeat in Pharia.

Prima enim hora templum aperiebatur, & matutinae salutationes fiebant, quæ excitationes, & templi dicebatur apertio. Apuleius Milesiæ fabulæ lib. 11. Rebus iam ritè consummatis inchoate lucis salutationibus religiosi primam nunciant & horam perstreperunt. Cicero pro Roscio Amerino: Quod si luce canes quoque latrent, cum Deos salutatum aliqui venerint; ut opinor, iis trura suffringantur. Seneca lib. 15. Epistola ult. Vitemus salutationibus matutinis fungi, et foribus assidere templorum. Prudentius in Peristeph. huc allusit.

*Excitationes
quid.*
Apuleius.

Cicero.

Seneca.

Prudentius.

*Manè salutatum concurretur, omnis adorat
Pubes.*

Idem octava hora fiebat. & templa claudebantur. Martialis.

Martialis.

Nunciat octauam Pharia sua turba iuventa,

Atque pilata redit, iamq; subitq; cohors.

Utamque Arnobij locus complectitur in 7. Quid sibi volunt excitationes illæ, quas canis matutini, collatis ad tibiam vocibus? Obdormiscunt enim superi, remeare, ut ad vigilias debeant.

Arnobius.

beant. Quid dormitiones illæ, quibus bene, ut
valeant auspiciabili salutatione mandatis? Somni
enim quiete solvuntur, occupariq; ut hoc possint,
lenes audienda sunt nania.

Crebra huiusce rei apud Liviū, & fere
omnes antiquos scriptores mentio. Scio ta-
men ista meras nugas, addo etiam infernas
fraudes dolo malo dæmonum inventas, ad ho-
minum mentes superstitionibus obligandas.
Sed hoc ago, plures eius sæculi ritus ad nos de-
rivatos, & meliores effectos, atque diuinis ho-
noribus consecratos. Eòs nunc non est in ani-
mo persequi: suum librum privatus hic labor, si
tempus & valetudo tulerint, feret. Hoc inte-
rim lectores monitos velim; quod ad irrores

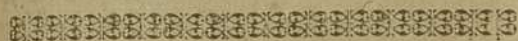
*Ethnicis mul-
ta ad mores
optima.*

Clemens Rom.

attinet multa illos optima, & honestissima si-
ue inductione naturæ, siue instinctu Dæmo-
num (qui per religionis speciem cæcos indu-
cebat in fraudem) studiosissimè coluisse. Au-
dite Clementem Romanum Apostolic. Con-
stitut. lib. 1. Etenim si cultores dæmonum in illis
suis sceleratis & detestabilibus, atque impuris sa-
cris offensione Dei plenis, usque in hunc diem
sancta imitantur, &c. Si illi inquam vanam, ac
confusam opinionem habentes, ac nulla spe firma
subnixi, qua sanctitatem, & religionem habent,
imitari student, &c. Quam certè in senten-
tiam innumera propè possem, cum
testimonia, tum etiam exem-
pla proferre. Sed de
hoc aliàs, ut
dixi.

APPENDIX.

VBi de ritu bene precandi inter pocula, *Ritus bene precandi ante pocula.*
 quod fieri solitum, BENEDICENDI verbo diximus: adde etiam factum hoc verbo **VIVAS.** *Xiphilinus.*
BIBEBAT defessus in medio certamine, capiebatque poculum vini dulcissimi refrigerati de manu mulieris. Quo exhausto, statim multitudo, nosque omnes, id quod in conuiuiis dici solet, dicebamus magno clamore, *Zesias,* **VIVAS.**

CAPVT III.

Vary gentium ritus in celebrandis, siue etiam lugendis natalitiis diebus, & eorum cause, atque rationes. Corpus animi vinculum, & carcer, & sepulcrum Philosophis dictum.

HIc Marcellus, redeamus, inquit, ad superiora, & si vacas animo, neque habes aliquid, quod huic sermoni preuertendum putes, explica amabo, nobis de Natalitiorum antiquo more quid sentias. Ego verò, inquam, huic doctrinæ semper vaco, Marcelle: hoc autem tempore cum sit nihil aliud, quod libèter agere possimus, ea de re nō grauabor explicare quid sentiam. Primum igitur antequam de celebritate dicam, varias gentium ea de re sententias,

mo

Ingressus ad dissertationem de die Natali.

Persis, Romanisq; natalis dies fœstus.

Natalem qui luctu prosequantur.

Archias Poëta.

Plutarchus.

Euripides.

moresque proponam. Persæ in primis natalem suum religiosè coluerunt, vt tradit Herodotus, & sepe Athenæus. Romani verò nullo die luctus curati, aut lenioribus sacrificiis, aut ludis magnificentioribus oblectati. Quamquam ij, qui Gades olim incoluere, in lucem editos lacrymis, mortuos cantibus prosequiebantur. Quem etiam morem Causiani, Cessia, Gymnosophistæ, Bragmanes, Stobæo ex aliorum auctoritate referente, seruarunt. De Thracibus in Terpsicore Herodotus, Valerius, Mela, Solinus, & Archias Poëta in primis nobilis, testatum literis reliquerunt. Cuius extant inter epigrammata Græca in hanc sententiam hi versus

*Thracas quis laudat, soleant quod plangere
natos*

*In lucem quoties edidit alma parens?
Contra fœlices vocitant, quos flore iuuenta
Ancillans Parcis mors inopina rapit.
Illi dum viuunt properant ad pessima queque:
At iis mors finem contulit ipsa mali.*

Plutarchum memini in libro de audien. Poëtis è Tragico, nescio quo Senarios illos in hanc sententiam referre, quos Aristides, & Cicero Tusculanar. 2. & Strabo luculentus author lib. 11. tradunt esse Euripidis in Themistocle; vel, vt alij volunt, in Cthesiphonte.

*Oportuit nos funeris luctu graui
Dolere natum maxima ad discrimina.
At mortuum, qui cassus est laboribus,
Efferre leto corde, lotis vocibus.*

Videor mihi non ab re facturus, si Macrobij
sen

sententiam laudem, maximam his, quæ dicta sunt, lucem allaturam. Is enim primo libro, *Macrobius*, quem scripsit in somnium Scipionis, cap. 2. Nam & qui primum, inquit, Pythagoram, & qui postea Platonem sequuti sunt, duas esse mortes, unam animi, animalis alteram prodiderunt. Mori animal, cum anima discedit è corpore: ipsam verò animam mori asserentes, cum a simplici, & individuo fonte naturæ in membra corporea dissipatur. Hæc autem est causa, cur eundem mortis Deum, modò Ditem, modò imitem vocemus: cum per alteram, id est animalis mortem, absolui animam, & ad veras naturæ divitias, atque ad propriam libertatem remitti, faustum nomen indicio sit Per alteram verò, quæ vulgò vita existimatur, animam de immortalitatis suæ luce ad quasdam tenebras mortis impelli, vocabuli testemur horrore. Et lib. 2. Mortuos enim ad sepulchram, inquit, prosequi oportere cum cantu plurimarum gentium, vel regionum instituta sanxerunt: persuasione hac: quia post mortem animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cælum redire credantur. *Eleazarus* certè apud *Ægesippum* lib. 5. excidij Hierosolymitani: Nonnullis, ait, gentibus mos est, ut hominum ortus fletibus, occasus gaudiis prosequantur: & illos ad erumnam natos dolcant, hos ad beatitudinem rediisse gratulentur: illos ad servitutem venisse ingemiscant: hos ad libertatem remissos gaudeant.

Et facit, quod iudicare possum, ab illis ratio: *Natalis enim* nam qui suscipitur in hæc lucem, quam viam *legendus*.

iuibit, quam non mille asperitates molestam,
 infinitæ difficultates periculolam, discrimina
Crates Cynic. infestam efficiant? Testetur id Posidippus, vel
 ut aliis placet, Crates ille Canicus, cuius illa
 citantur:

Quem teneas vitæ callem rogo? iuxta tribunal
 Furgia, & anxius est questus; at in domibus
 Cura, durus labor agris imminet. Vndiq; pœna
 Terror: opes peragrè qui gerit, usque pauper.
 Pauperies grauior; conuiuia mente quietem
 Excutiant: Calebs, heu, malè sanus eris.
 Proles fastidium: genus hac sine cœcidit: omnis
 Mente caret iuuenis: viribus inde senex.
 Virum igitur malis optandum, vel neque nasci
 Unquam, vel fato perniciores rapi.

Ausonius. Ex quibus, opinor, Ausonius carmen illud
 suum de vita humana desumpsit. Argumen-
 tum idem, eius ratio tractandi liberior.

*Vita mortalis
 incommoda.*

Quod vita sectabor iter, si plena tumultu
 Sunt fora? si curis domus anxia, si peregrina
 Cura domus sequitur: mercantē si noua semper
 Damna manent; cessare vetat si turpis ege-
 stas? &c.

Optima Graiorū sentētia: quippe homini auitū
 Nō nasci esse bonū; natū aut citō morte perire.

*Plato corpus
 appellat sepul-
 crum.*

Euripides.

Nec aliam ob causam Plato in Cratylo, corpus
 ὁμα appellat, veluti σῆμα, id est, sepulcrum.
 Atque in Gorgia profert illud Euripidis: Quis
 nouit utrum viuere mori sit, mori autem viuere?
 Maximus quoque Tyrius Platonis studiosissi-
 mus imitator idem sanè affirmabat: quod ex
 posteriore memoria plurimi tradiderunt. Nam

ut optimum, nitidumque habitum sibi compararet: *Hic*, inquit, *non desinit molestiorem sibi carcerem struere*. Sensit vir egregius animum corpore ceu carcere inclusum, quod quò pinguius fiat, eò magis animum opprimat, mentisque lumen extinguat. Sed ne illud quidem mysterio vacat, quod apud Pallada, corpus inferorum afficitur appellatione.

Corpori Inferum nomen datum.

Macrobius.

Primi enim illi Theologi nihil aliud inferos putauerunt, quàm ipsa corpora, quibus inclusi mortaliū animi tam multa sæpe incommoda, dolores, ægritudines, cruciatus ferre cogantur. Author est Macrobius, qui lib. i. in somn. Scipionis, cap. 10. sic scribit: *Antequam studium Philosophiæ adolesceret, qui per diuersas gentes authores in constituendis sacris caeremoniarum fuerunt, aliud esse Inferos negauerunt, quàm ipsa corpora, quibus inclusa anima, carcerem fœdum tenebris, horridum sordibus, & cruore patiuntur.*

Fabularium de inferis explicatio.

Hoc anima sepulcrum, hoc Ditis concava, hoc Inferos vocauerunt: & omnia, quæ illic esse credit fabulosa persuasio, in nobismetipsis, & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt. Oblivionis fluvium errorem dicebant anima obliuiscens Divinæ originis maiestatem: Phlegethonem ardores irarum, & incendia cupiditatum: Acherontem humanæ varietatis dolorem, & ægritudinem animi fluctuantis; Cocytum, quidquid homines in luctum, lacrymasq; compellit: Stygem, quidquid inter se humanos animos ingurgite mergit odiorum, &c. quæ sequuntur.

Sententiam profectò dignam talibus ac

tan

tantis viris. Si tamen ita accipiatur, vt debet,
 nec simpliciter corpus hoc carcer intelligatur, *Corpus ut car*
 sed quatenus mortale, & corruptum, peccato- *cer animi.*
 rum illecebras, & vitiorum incitamenta suppe-
 ditans: atque vt aiebat Sapiens, *animam aggra-* *Sapient. 9.*
uans; à quo se liberari cupiebat Apostolus ad
 Roman. 7. Alioqui enim error Platonius vi- *Platonius*
 detur à Concilio Bracharenfi 1. damnatus, *error.*
 cap. 6. Non enim defuere qui animas censerent
 vnà cum Angelis à Deo creatas, ac deinde fasti-
 dio affectas rerum cœlestium, amare cœpisse
 terrenas: atque idcirco à Deo in corpora tam-
 quam in carceres fuisse detrusas. Sed hunc er-
 rorem grauissimè refutat doctissimus è nostris
 Bellarminus Cardinalis tom. 3. lib. 4. cap. 11. *Bellarminus*

Quidni optaret ille patientissimus Iob: *Ita*
fuisse quasi non esset, de utero translatus ad tu- *Cardinalis.*
mulum: periisse diem, in qua natus esset, noctem- *Iob. 10.*
que illam, in qua dictum erat: Conceptus est *Iob. 3.*
homo. Quidni Hieremias vates ille fidissimus *Hierem. 20.*
diem maledictam appelleret, qua in hanc susce-
ptus est lucem, quæ nihil ferè lucis habeat, præ-
ter nudum nomen, inanem titulum, & vanam
compellationem: Id causæ fuit, cur Ecclesia *Sanctorum mors*
 nostra Sanctorum virorum occasus potius fœ- *pro natali.*
 licissimos, quàm dubios ortus celebrandos
 duxerit, & tractum à Natali nomen, ad eorum
 è vita discessum accommodarit, ac obitum
 ipsum Natalitiorum appellatione cohonestar-
 rit. Neque id quidem, vt impij quidam nebu-
 lones effuriebant, recenti memoria inuentam,
 sed Apostolorum instituto veteri confirma-

Eusebius.

rum. Etenim Smyrnenfis Ecclesia, vt est apud Eusebium libro quarto, cap. decimoquarto in Epistol. quam ad Catholicos scribit, elapso à corporato nondum anno centesimo, post enarrationem martyrij Polycarpi. *Nobis, inquit, in vnum aliquando coactis Dominus præstabit, vt celebrem eius martyrij diem instar natalis festi, cum exultatione & gaudio, quantum fieri potest, maximo recolamus.* Idem ipsum Clemens, Tertullianus, Cyprianus, Nyssenius, Alexandrinus, Origenes, Augustinus ostendunt. Sed de hac re sub huius libri finem vberius.

Eccles. 4.

Excitasti me, inquit Marcellus, vt ab Ethnicis scriptoribus ad authores sacros transirem, quidque ipsi de natalitiis diebus, deque eorum celebritate censerint, explicandum mihi proponerem. Ecclesiastes enim *laudabat magis mortuos quam viuentes, & eum, qui natus non esset, feliciorum utroque iudicabat: nec diem mortis diei natiuitatis dubitat antepone.*

Leuit. 12.

Quid verò aliud expiatio apud Leuiticum feminae, quæ partum edidisset, ostendit, quam vitæ sordes, quas subit foetus, & subiturus ingreditur in hanc vitam? Hieronymum audiamus velim, qui, cum illud Leuitici secum ipse perpenderet: *Nemo, inquit, ex omnibus sanctis inuenitur diem festum, vel conuiuium magnum egisse in die natalis sui: nemo inuenitur habuisse letitiam in natali suo, vel filia. Soli peccatores super huiusmodi natiuitate letantur. Inuenimus enim Pharaonem Regem Egypti diem natalis sui cum festiuitate celebrantem; in nouo verò*

*Hieronymus.**Testa*

Testamento Herodem. Uterque tamen eorum ipsam festiuitatem Natalis sui profusione humani sanguinis cruentauit.

Sed B. Augustini temporibus natalitius dies *B. Augusti-* conuiuus celebrabatur, lætitiæque communi. *nus natalem*
Ipse enim Augustinus natalem suum conuiuio *suum celebrat.*
celebrauit, & disputatione solenni. In lib. de ordine, parentis in genium se periclitatum sæpe commemorat. *Sed in quadam, inquit, disputatione præcipuè non parue rei, quam die natali meo cum conuiuio habui, & in librum contuli.*
Est illa de beata vita, quam ille in 2. Retract. ex occasione natalis sui ortam dicit.

Hic ego, optimè verò, inquam, Marcelle: sed illi quos Hieronymus reprehendit, piaculum non videntur horuisse cruoris in natali suo profusi. Videris mihi, inquit ille, ad rem ipsam aggredi, & velle ritus veteres explicare. Ita Marcelle, inquam: videmur enim mœstitia sermonis animum contraxisse, neque diem magis occasus nostri, quàm hortus, hodierno sermone familiariter defluisse. Nunc quoniã quid veteres cum profani, tum etiam sacri de natalitiis censuerint, audiuitis: deriuemus aliò sermonē, relaxemus tantisper animū, atque ab ista dicendi tristitia ad lætitiā, hilaritatēq; traducamus.

Musis, inquit ille, amicus, vt ait Horatius.

Horatius.

Tristitiam, & metus

Trade proteruis in mare Creticum

Portare ventis.

Et redi ad cetera. Tum ego, Persis in primis, *Æ-* *Quæ gentes*
gyptiis, Idumæis, aliisq; gentibus solenne fuisse *natalem celebrant.*

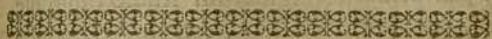
Natalitia celebrare compertum est. Romanos in eam rem plurimum studij, ac diligentiae adhibuisse docebo; quo ritu, quibus sacris, quibus ludis, quibus animi & corporis oblectamentis, quo denique splendore peragerentur, ostendam. Nam tamen de Natalitiis nonnulli pauca scripsere, nemo vnus rem ex instituto tractauit. Poetae, Historici, Oratores aliud agentes leuiter plerumque ritus, ac mores aliquos tetigere: nemo tamen, quem ego nouerim, hoc suscepit, ut vniuersum genus scribendo explicaret, aut quae sunt in authorum libris dispersa colligeret, in volumenque conferret. Nam qui vnus omnium professus est Censorinus apperta libri inscriptione, se de Natali die dicturum: aut nihil est, quod dicat, aut certe sat parum. Iuua igitur, Marcelle, & cum opus erit, etiam dirige.

APPENDIX.

*De Hebraeorum
more in natali-
tibus celebra-
dis Ioseph. lib.
19. Antiq. c. 7.*

Iudaëis quidem natalitiarum celebritates non videbantur in more fuisse, nisi Regibus; neque aliorum, quam suarum: non etiam filiorum. De Regibus, Herodes testis est in sacris literis: & Agrippa apud Iosephum, lib. Antiquit. 19, cap. 7. *Die signatam festiui natiuitatis sue, dum cuncti, quibus imperabat, in letitia magna consisterent, Sylam reuocari iussit: secum scilicet comessurum.* Sed ex Romano ritu, quem

quem ille Romæ didicerat, atque adeò in Iudæa, vbi Hebræos ad natalitia imperatorum celebranda coactas legimus, quemadmodum & alij prouinciales. Aliàs enim Iosephus lib. 2. *Et lib. 2. contra Appionem.* contra Appionem ita scribit de Mose legislatore. *Sed neque in filiorum nauuitatibus concessit epulationes aggregari, & fieri occasiones ebrietatis.*

CAPVT V.

Natalis dies in festis ne, & feriis? in publicis, an in priuatis? Deorum, ac Regum natales publice festi feriatq; aliorum non nisi priuatim. Votiuia interdum ferie apud veteres, uti apud veteres, uti apud nostros, eadem de causa.

Natales dies feriarum numero contineri, *Natales dies*
 eosdemque quasi Deorum immortalium *feriati.*
 festos atque solennes summa religione celebratos, cum auctoritas multorum, tum ipsius vocabuli vis, notioque confirmat. Tibull. ad *Tibullus.*
 Cherintum de die Natali.

Est qui te Cherinte dies dedit hic mihi sanctus,

Atq; inter festos semper habendus erit.

Horatius lib. 2. Sermonum. *Horatius.*

*Ille Repotia, Natales, aliosve dierum
 Festos albatum celebret.*

Macrob. Macrob. lib. 1. Sat. cap. 15. *Sunt præterea ferie propria familiarum, ut Claudia familia, vel Aemilia, seu Iulia, siue Cornelia: & si quas ferias proprias quæq; familia ex usu domesticae celebritatis obseruat. Sunt singulorum, ut Natalium, fulgurum susceptiones, item funerum, atque expiationum. Nec dissimile id, quod apud nos etiam seruari multarum vetus consuetudo familiarum ostendit: quibus solenne est pro priuato singularum studio, quo die vel graui sunt perfunctæ periculo, vel quo alio ab Diuini beneficio affectæ, solennes, & anniuersarias in eorum honorem ferias agitare. Id verò & à priscis etiam obseruatum diuinus Poeta docet Æneid. 8. apud quem ita Rex Euander Æneam alloquitur sacrificio, conuiuioque peracto.*

Virgilius.

--- Non hæc solennia nobis
 Has ex more dapes, hanc tanti numinis
 aram,
 Vana superstitio, veterumq; ignara Deorum
 Imposuit. Sæuis hospes Troiane periclis
 Seruati facimus, meritòque nouamus ho-
 nores.

Horatius.

Subscribit Horatius 3. Carmin. Ode 8. qui agendum sibi dicit hilariter diem, quo contigerit magno Deorum beneficio, præsentis vitæ periculo liberari.

Voueram dulces epulas, & album
 Libero caprum prope funeratus
 Arboris ictu.
 Hic dies anno redeunte festus, &c.

Eius

Eiusmodi itaque dies festos haberi solitos vidimus: nunc quid in festis insit diebus explicemus; ac tum quidem quomodo Natalitia celebrarentur intelligemus. Macrob. lib. 1. Sat. cap. 16. *Festis insunt sacrificia, epulae, ludi, feriae.* Quamquam qui ferias dicit, festos etiam intelligat necesse est, quamvis non semper recipiuntur. *Sacra verò celebritas est, vel cum sacrificia Dijs offeruntur, vel cum dies Divinis epulationibus celebrantur.* Quæ omnia in Natalibus insunt: nam & feriatum fuerunt, & sacrificiis, epulis, ludisque celebrati. Atque ut de feriis dicam, feriatum fuisse Macrob. docuit: superest tamen ut ostendam, qua ratione feriæ agerentur: an iustitium indictum, negotiatio conquieverit, opifices ac tabernæ cessarint; serui denique ab operibus vacationem acceperint? Moneo itaque inter festos dies ac ferias hoc inesse discriminis: quod feriis opus facere nefas esset; festis autem omnibus non item: ut suo loco dicemus. Nam etsi Cicero eam, quæ de feriis est legem interpretans, scribit, *Festorum dierum ratio in liberis requietem habet litium, & iurgiorum: in servis operum, & laborum.* Locutum eum de festis, quibus adiunctæ sunt feriæ, neminem arbitror dubitare. Cum igitur feriæ aut privatae sint, aut publicæ; Macrob. singulorum dicit esse natales, quamquam eorum causa familia tota cessaret. Eas autem qui ex usu domesticæ celebritatis observaret, neque litem persequi, neque ius, aut causam dicere, neque negotiari, neque vllis

In festis quid insit.

Macrobium.

*Festorum
rum ratio.*

*Privatarum
feriarum
iura.*

Martialis.

vllis se impedire operibus poterat, nisi iis quæ
ad Deorum sacra, epulas, ludosq; spectarent.
Mortales cæteri suum quisque negotium age-
bant. Ita Martial. de Natali Restituti lib. 10.

Ottobres age sentias Kalendas

Facunda pia Roma Restituti.

Linguis omnes, & fauete votis

Natalem colimus tacete lites.

Horatius.

Horatius autem operibus solutos memorat
seruos.

---Cras Genium mero

Curabis, & porco bimestri,

(um famulis operum soluta.

*Natales qui-
dam publicè
festi.*

Mihi verò dubium non est, quin dies natales
quidam festi, ac feriat publicè fuerint. Deo-
rum in primis quorum etiam ortus celebratos
tradit antiquitas. Nam præter Mineræ Nata-
lem, qui in primam Quinquatruum diem in-
currebat, Martialis in Natali Domitiani, Nata-
lem Iouis sacrum fuisse sic docet.

*Cæsaris alma dies, & luce sacratio illa,
Conscia Dictæum, quæ tulit Ida Iouem.*

Arnobius.

Et Arnobius lib. 7. cùm formulam, qua Rex
Sactorum in feriis indicendis vteretur, expli-
caret, in hunc modum scribit. *Lauatio Deum
matris est hodie: Iouis epulum cras est: Escu-
lapij geritur, celebraturq; vindemia: lectister-
nium Cereris erit idibus proximis: Telluris Na-
talis est: Dii enim ex vteris prodeunt, & ha-
bent dies latos, quibus eis ascriptum est auram
usurpare vitalem.* Sed de hoc postea; nunc de
Regum Natalibus pauca; quos in festorum
nume

*Regum Na-
tales festi.*

numero repositos Plato in Alcibiade. I. testatur, cum de Persis loquitur. *Postquam verò natus est primogenitus, qui succedit in regno, primo quidem eum diem omnes, qui sub regno sunt, celebrant: atque ita in posterum quotannis Natalem Regis diem sacris ac festis omnis Asia colit. Cum verò apud nos quis nascitur, ne vicini quidem, ut ait Comædus, sentiunt.* Allusit Seneca in Hercule Oethæo, in Seneca, choro.

Sequitur dira lampade Erymnis,

Quorum populi coluere diem.

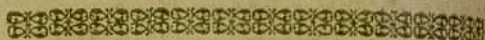
Nempe principium ac regum, quorum natales dies, perindeque Deorum immortalium festi, feriatique habebantur. Huius rei testimonia passim apud auctores, in quibus frequens Natalium imperatorum mentio; de quibus,

& nos suo loco

plura dicemus,

mus,

CAPVT

CAPVT VI.

Sacra natalitia quo ritu peracta: libo ne ac mero tantum, an etiam victima? super ea religens disputatio. Aegyptiorum in sacrificiis mos. In natali die cede ac sanguine veteres abstinebant, sacrificiorum prisci ritus.

Genio sacrificium,

Natales dies festos ac feriatis esse pronunciamus, hoc est celebritatem habuisse Deorum, Sacrificia, epulas, ludos: de quibus pauca sigillatim. Nam sacrificia Genio rerum parenti fiebant. Ita Tibullus Natalem diem acturus ea præfatur, quæ in sacrificiis imperantur.

Tibullus.

Dicamus bona verba, venit Natalis ad aras.

Sacra Natalitia sine victima.

Quisque ades lingua vir, mulierq, faue.
Sed quæ tandem ratio sacrificij? victima ne, an precibus litandum? victimam cædi natalitius fas non erat. Thure Genius, ac mero, interdum libis, floribusque curandus. De thure Tibull. lib. 2. Eleg. 2.

Tibullus.

*Vrantur pia thura focis, vrantur odores,
Quos tener è terra diuite mittit Arabs.*

Et lib. 1. Eleg. 7. de thure & libo.

Quidam.

*Huc venias hodiernæ tibi dū thuris honores,
Liba, & Mossopio dulcia melle feram.*

Quid. Am. 1. Eleg. 8.

*Si tibi deficient pascendi munera caussa,
Natalem libo testificare tuum.*

Perfius Sat. 2. de Natali Macrini.

Perfius.

Funde merum Genio.

De floribus Horat. lib. 2. Epist. 1.

Horatius.

Tellurem porco, Sylvanum lacte piabunt:

*Floribus, & vino Genium memorem bre-
vis aui.*

Pulte fitilla Genio fieri scripsit Plinius lib. 18.

Plinius.

*Et hodie, inquit, sacra prisca, atque natalium
pulte fitilla conficiunt.* De ea mentio apud Ar-

Arnobius.

nob. lib. 7. Quid fitilla? quid frumen? quid A-

fricia? quid Gratilla, catumeum, conspolium,

cubula, ex quibus duo quæ prima, sunt pul-

tium nomina, sed genere, & qualitate diuer-

sa: series verò quæ sequitur liborum signifi-

cantias continet; & ipsis etiam non est vna,

eademque formatio. Ægyptiorum hoc, inquit

Ægyptia sa-
cra.

Marcellus, arbitrator institutum, quibus erat in

more positum, ut precibus & thure solo pla-

carent Deos; cæde, ac sanguine religiosius

abstinerent.

Rectè tu quidem, inquam ego, Marcelle, &

ex Macrobij sententia, qui Satur. lib. 1. cap. 7.

ita scripsit.

In hoc Saturni cultu, quem Deorum prin-

cipem dicitis, ritus videtur, (de victimis lo-

Macrobius.

quitur) ab Ægyptiorum religiosissima gente in

arcana templorum usque ad Alexandri Ma-

cedonis occasum defuisse. Post quem tyrannide

Ptolomæorum oppressi hos quoque Deos in cul-

tum recipere Alexandrinorum more, a-

pud quos præcipuè colebantur, coacti sunt.

Sed

*Sed quia nunquam fas fuit Aegyptiis, pecuni-
bus aut sanguine, sed precibus & thure solo pla-
care Deos: ijs autem duobus aduenis (Saturnum,
& Serapim intelligit) hostiæ erant ex
more mactanda, fana eorum extra pomerium
locauerunt, ut & illi sacrificij solemniter sibi crui-
re colerentur, nec tamen urbana templa pecu-
dum more polluerentur.*

Porphyrus.

Porphyrus etiam in libro de Sacrificiis idem docet.

*Tribus de causis Dijs, inquit, sacrifican-
dum est, ut veneremur; ut gratiam referamus;
ut necessaria ab ipsis petamus, malæque propel-
lamus. Ad hac autem impetranda votum a-
nimi satisfacit, cui addi possunt ex frugibus
munuscula quedam. Animalia verò macta-
re nefas est, primi enim sacrificatores non ani-
malia, sed herbas primum, floresq; deinde ar-
bores sacrificarunt, atque aromata subsumi-
garunt.*

*Ara apud
Græcos in-
eruenta.
Cloatius Ter-
tius.*

Sed apud Græcos etiam non in templis,
arise omnibus, sed in aliquibus & præcipua
de causa morem istum seruatum esse reperio:
Nam Cloatius Verrius Ordinator. lib. 11.
Deliam esse dicit, apud quam hostia non
cædatur; sed tantum solenni Deum prece ve-
nerentur: quam Pythagoram velut inuiola-
tam adorasse produnt. Quod certe cum eo
quod diximus aptè congruit, nam si Genio
natalibus hominum præfecto hostia non cæ-
ditur, neque Apollini cædi debet, hoc
est genitori. Ac nunc quidem mysterium illud
capiet;

capies, cur cū in Delon venit Aeneas nullam
mactauit hostiam, nisi cū proficisceretur, A-
pollini, & Neptuno res diuina facta est diuer-
sa in ara. Si quidem tēplum ingressus Aeneas
Pontifex nullo peracto sacrificio statim in-
choat preces.

Virgilius.

Da propriā Tymbræ domū, da mania fessis.

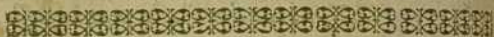
Et genus, & mansuram urbem.

Vbi, & in eo quod petit, & quo nomine petit,
propriatatem seruata admireris. Nam geni-
torem Apollinem iure patrem appellat, & à
genitore ac patre genus, hoc est posteritatem
petit.

Acute, inquit Marcellus, vides : nam, & Ca- Cato de liber.
to. De liberis educand. aræ mentionem fecit educ. Apolli-
his verbis : *Nutrix hæc omnia faciebat in ver- nis genitui*
benis ac tubis, sine hostiis, ut Deli ad Apollinis ara.
genitui aram. Huc etiam spectant illa B. Cy- B. Cyrillus.
rilli lib. 9. In Iulian. *Videre autem licet ex al-*
tari, quod adhuc apud Delon est, apud quod ad-
huc quia nullum animal offertur, piorum voca-
tum est altare. Clemens præterea Alexand. Clem. Alex.
Stromat. lib. 7. eiusdem aræ sic meminit. Sed
antiquissimam quidem aram in Delo sanctam
vulgo iactarunt. ad hanc autem solam dicunt
uiam accessisse Pythagoram, eade & morte mi-
nime inquinatam. Hic verò, ut ab esu abstine-
bat animalium, ita nec Deo cruentas offerebat
hostias. Sed quid est causæ, cur eo die victima
non cedantur ? Varro, inquam ego, in eo libro
cui titulus est, Articulus, siue de numeris, vi-
sus est mihi è re natam rationem huiusce rei,

M. Varro.

quam quærimus, attulisse. *7ª moris, institutiq^{ue} maiores nostri tenuerunt, ut cum die natali munus annale Genio soluerent, manum à cæde, ac sanguine abstinere, ne die qua ipsi lucem acceperissent, alijs demerent.*

CAPVT VII.

Natali die gladiatores minimè dati priori sculo; posteriori verò multa etiam paria: quod à Claudio vetitum: & ne supplicia de nocentibus sumpta. Dammati de cruce depositi, solui vincti.

A Deo dies hosce pollui sanguine veteres censuerunt, ut ne munera quidem, id est gladiatores in his dare soliti sint, nisi forte rudibus pugnatuos, non ferro. Ouid. 3. Fast. de Quinquatruum festis diebus,

*Sanguine prima vacat: nec fas cōcurrere ferro:
Causa, quod est illa nata Minerva die.*

*Alteræ, tresq^{ue} super raso celebrantur arena,
Ensisq^{ue} exercitijs bellica lata dea est.*

Dio Cass. Dio in Antonino Caracalla: inter alia feritatis eius indicia hoc numerat, quod ne natali quidem suo à cædibus temperasset. *Antonius antequam excederet ex Macedonia, ludos gladiatorios fecit suo natali die: nam ne illo quidem abstinnit à cædibus.*

*Gladiatores
dari.*

Titus etiam in fratris, Vespasiani que patris Natali, duorum millium quingentorum spe-

Etaculum dedit, vt scribit Iosephus Antiquit.
 Iudaic. lib. 7. cap. 20. *Cæsari autem maritimam*
Cæsaream reuerso, vinctus Simon oblatuſ est: &
illum quidem triumpho, quem Romæ aditurus erat,
seruari iussit. Ibi autem moratus fratris sui na-
talem diem clarissimè celebrat, multam partem
damnatorum, eius honori attribuens. Nume-
rus enim eorum qui cum bestiis depugnaverunt,
quique ignibus cremati sunt, & inter se digladiā-
tes periere, duo millia quingentos excessit. Pro-
ximè autem in Natali patris idem fecisse nar-
ratur. Postea Cæsar Berytum venu (hæc autem
est ciuitas Phœnices prouinciæ, colonia Ro-
manorum,) & in hac quoque diutius demoratus
est maiori vsus claritu sine circa natalem patris
diem, tam magnificentiâ spectaculorum, quàm
sumptibus aliis excogitatis: cùm etiam captiuo-
rum multitudo, eodem quo antea modo periret.

Gladiatores
dati.

Iosephus.

Titus in Na-
tali patris.

Quin etiam cum eo vāsania Principum
 processisset, vt gladiatorum cædibus natalitia
 polluerent, & innumera quoque paria pro sa-
 lute sua (nempe ij victimæ Saturni) populo
 exhiberent, Claudius imperator rem fædam,
 ac piaculum arbitratus, qua die sibi à Dijs vitæ
 productionem, atque salutis comprecarentur,
 ea mortalibus alijs vitam, & salutem adimere:
 edixit (narrâte Dione) prætoribus gladiatorios
 ludos ne præberet: aut si quis alius eos vbicūq;
 locorum daret, ne susceptos eos factosve pro
 salute sua vel scriberet, vel etiam diceret.

Claudius da-
ri vetuit.

Natalis vrbis
sine victima.

Palilibus autem, qui dies vrbi Natalis erat,
 nulla victima cæsa. Plutarchus in Romulo. Ab

initio autem nihil animarum ad sacrificia adhibebant. Existimabant diem ipsum patrie origine consecratum, purum, & sine sanguine seruari oportere. Et certe tanta in hoc religio, ut

Philo Iudaeus.

In reos non animaduersum.

ne supplicium de nocenti sumi liceret. Philo Iudaeus contra Flaccum. Bonis, & recte non insolenter administrantibus rempublicam praesidibus mos est in neminem damnatum animaduertere, donec solemnes celebritates natalitiaque

Augustorum festa praterant: at ille per eos ipsas dies iniustus poenis affligebat homines innocentes. Et non multò post depositos è patibulis

Deposuit patibulis noxii.

noxios, & cognatos ad sepulturam ex more redditos scribit, per eosdem dies. Atqui noui quosdam iam crucifixos, instanti tali festo de cruce depositos, & ad sepulturam ex more cognatis redditos: quandoquidem decebat uel ad marinos redire aliquod fructum ex Imperatoris natalibus, simulque celebritati suum sacrum honorem seruari. At iste non mortuos deponi de crucibus, sed vivos crucifigi iubebat. Contra quam fecit Agrippa Iudaeorum Rex, qui

Philo Iudaeus.

cum Sylam olim amicum sed importunum beneficiorum reprobatorem teneret in vinculis, Natali suo solui iussit, & ad conuiuium inuitauit. Iosephus Antiquit. Iudaic. lib. 10. c. 7.

Soluti uincti.

Quoniam frequenter Sylas Regis prouocaret iram, Gelli plus indignationi, quam rationi tribueret, non cum remouit à praefectura solummodo, sed etiam tradendum vinculis in patriam destinauit. Cumque eius ira longo fuisset tempore mitigata, & perspecta ratione in memoria reuocasset, quantas pro eo labores ille pertulerat, eum remisi

misit culpam. Die siquidem festivo natiuitatis
sue, dum cuncti quibus imperabat, in magna le-
titia versarentur, Sylam reuocari iussit, secum
videlicet comitum. Sed commune hoc cum
Kal. Ianuariis, omnibusque festis diebus, quos
Romani eximios habuere à poena: prorsus, vt
ne vincire homines fas ducerent; etiam sol-
nerent interdum per dies aliquot celebriores.

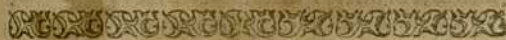
Ve Kalēd. Ia-
nuariis, cate-
risq; festis.

A P P E N D I X.

Cautum diximus ab Imperatore Claudio,
Cnequis pro sua salute gladiatores votiuos
daret: votos enim interdum legimus. Non
deerant enim qui (vt sunt proni in assentatio-
nem Principum homines) sese arenæ pro co-
rum salute deuouerent. Qua in re Caligula
sæuitiam merito Suetonius notat cap. 27. Vo-
tum exegit ab eo, qui pro salute sua gladiato-
riam operam promiserat: spectantiq; ferro dimi-
cantem, nec dimisit nisi victorem, & post multas
preces.

Votiuos gladi-
atores pro salu-
te Principum.

Suetonius.

CAPVT VIII.

De sacris Natalitiis secūdo questum, varios in
his ritus pro temporum varietate seruatos.
Victima interdum Genio casa. Curare Ge-
nium, idem quod colere. Dij genitales. Iune-
nali, & Horatio lux.

EXcepit Marcellus, & prorsus, inquit, huius
sententiæ subscripsissem; & censerem tecum
hostiam in Natalitiis nullam cædi, nisi venisset
mihi in mentem Horatius, qui multis interdum
locis reclamat; cum porcum, & agnum in Na-
tali cæsum ostendit. Audi tu illum lib. 3. Cat.
ad Ælium Lamiam.

Horatius.

Cras Genium mero

Curabis, & porco bimestri.

Quæ verba Acron ad sacrificium manifestè
refert, Non recipio ferrum, inquam ego, sed
retundo. Si tamen sic possum, nam declinare
ictum haud facillè possum. Sed obiciam tibi
scutum satis firmum, & probum ex officina
domestica M. Antonium Delrium cuius, &
ingenium, & doctrina mihi valde probatur.
Is enim in Senecæ Medeam Actu. 1. sub ini-
tium hoc se nodo sic explicat, ut dicat: viuas
sensilesque hostias ab omni sacrificio Genij
alienas. Verum aliud esse facere Genio, seu
placare Genium; aliud curare Genium: illud
ad sacrificia, & diuinæ rei curationem perspi-
cuè pertinere: hoc ad lætitiā, hilaritatemque
animi, corporis inuitationem, & largioris mē-
sæ apparatus. Vnde dicti homines geniales,
& Genio indulgere: cui Genium defraudare
opponitur.

*M. Antonius
Delrium.*

*Curare Ge-
nium.*

Ego verò sic etiam existimo, curare Genium
idè esse quod colere, quod sacra ei facere: quod
ea procurare, quæ ad eius religionem, cultum-
que pertinent. Dij enim, & sacra curantur; & qui
in comendis, ornandisque Idolis occupantur,
cura-

curacionem facere, aut adhibere dicuntur. Ita Cicero in 1. De natura Deorum. *Omnis cultus, & curatio corporis erit eadem abhibenda Deo, qua adhibetur homini, &c.* Curari à multis Voconium, dixit Plinius 1. lib. Epist. 5. idest, coli & obseruari. Tertullianus etiam in lib. de Ieiunio, sic loquitur. *Nam & Ioel exclamauit,*

Cicero.

Plinius.

Tertullianus.

Ioel. 2.

Sanctificate ieiunium, & orationem prospiciens iam ex tunc & alios Apostolos, & prophetas, sancituros ieiunium, & predicaturos officia curantia Deum. Arnobius etiā in Deorum cultu curandi verbū agnoscit lib. 7. *Sequitur, ut de signis aliquid, simulachrisq; dicamus: quæ multa arte cōponitis, & religiosa obseruatione curatis.*

Iam verò, ut superior locus aliter explicetur, proximus tamen ex lib. 4. Ode. 11. haud facile solnatur. In Natali enim Mœcenatis, ornata argento domum describit, erectam *victimam*, aram, & verbenis cinctam, & paratam victima. *Natali Casa.* mā, quæ pro incolumitate patroni cædebatur.

Ridet argento domus: ara castas

Vincta verbenis auet immolato

Spargier agno.

Quare ætatum, ut opinor, conuersio mutationem effecit in sacris Deorum, ac cæremoniis Sacerdotum: non secus atque in ciuium moribus, in legibus, magistratibus, institutisque reipub. Id etiam causæ fuit cur Clemens, Tertullianus, & Arnobius in libris aduersus gentes, summæ illos leuitatis insimulent. Nam in Albano antiquitus monte, nullos alios licebat tauros, nisi niueos immolare. *Nonne, Arnobius.*

inquit Arnob. lib. 2. *istum morem religionemq;
mutastis? atque ut rufulos licet dari Senatus est
constitutum sanctione? nonne cum Romulo,
Pompilioque regnantibus, percocta plane ac ma-
dida concremarent Dijs exta, Rege sub Tullo
semicruda coepistis, & leniter animata porrice-
re, prisca observatione contempta?*

*Floribus, her-
bis, odoribus
primum sacri-
ficatum.*

Nec tamen obscurum est floribus primum
atque herbis & odoribus, mox libis, atque li-
quoribus sacrificatum: deinde instigante malo
Dæmone miseros homines ad brutas nō mo-
dò, sed ad humanas etiam hostias descendisse.
Natali etiam urbis cum sanguine olim absti-
nuissent, postea cælis victimis Capitolium fœ-
dauere. Colligo ex Paulo Orosio Hist. lib. 7.
cap. 13. ubi de Philippo Urbis Natalitia cele-
brante: *Post tertium, inquit, imperij eius an-
num, millesimus à conditione Romæ annus, im-
pletus est. Ita ludis magnificis augustissimus om-
nium præteritorum hic Natalis annus à Chri-
stiano imperatore celebratus est. Nec dubium
quidem est, quin Philippus huius tanta deu-
otionis gratiam, & honorem ad Christum, & ad
Ecclesiam reportarit: quādo vel ascensum fuisse
ab eo Capitolium, immolatas quæ ex more ho-
stias, nullus auctor ostēdit. Vides in Natali urbis
in Capitolium itum, & ex more hostias immo-
latas? Atque huc forsan Iuuenalis spectasse vi-
deatur Satira 2.*

*Paulus Oro-
sius.*

Iuuenalis.

*Moris erat quondam festis seruare diebus,
Et Natalitium cognatis ponere lardum,
Accedēte noua si quam dabat hostia carne.*

Hoc

Hoc est, si pro temporum, sacrorumque ratione, victima fieri contingebat. Iam de Diis Natalitiis siue Genitalibus pauca. Non enim Genio solum, sed & Iunoni in Natalitiis factum. *Iuno & Genius Natalitij Dij.* Genium viri colebant, Iunonem natalem fœminæ. Hanc autem natalitiam. Deam esse vel nomen ipsum argumento est: nam à iuuando putat Cicero nominatam: & Lucinam alij dixerunt, quod edendis in lucem fœtibus præesse putaretur. Nec illud alienum ab sententia nostra, quod eam aëri præesse, aut aëris elementum esse, quo vno animantium vita sustinetur, censuerunt. Natalem idè Tibullus nominat. *Tibullus.*

Natalis Iuno sanctos cape thuris acervos,

Quos tibi dat tenera docta puella manu.

Vbi puellam videas Iunoni facientem thure, libo, ac mero, vti Genio viri paulò post.

Annue, purpureaq; veni perlucida palla;

Ter tibi sit libo, ter Dea casta mero.

An quia negarèt fœminis Genium propitium futurum, aut Iunonem viris? minimè verò: altius quid subesse putat noster Delrius: fortè quia gignendi actum solis viris cum Aristotele in lib. de generatione animal. fœminis solum perpeffionem, & pariendi laborem, cui præerat Iuno, tribuebant. Sed viris æquè atque fœminis Iuno, & Genius natalitij Dij. Seneca *Seneca.* Epistol. 3. *Singulis & Genium, & Iunonem dederunt.* Plin. lib. 1. Nat. Histor. *Cum singulos ex semetipsis Deos faciant, Genios, Iunonesq; adoptant sibi.* Et auctores generatim loquun-

*Minutius in
Octavio.
Petron. Arbi-
ter.*

tur, tamen si per Genium viri, per Iunonem
fœminæ iurarent. Minutius in Octavio. *Et est
eis tutius per Iouis Genium peierare, quam Re-
gis.* Scilicet quia vñtatum illo ævo per impe-
ratoris Genium deierare. Quin & non iurasse,
aut etiam peierasse per illum, capitale inter-
dum alicui fuisse, Dio Cassius, & Suetonius
prodiderūt. Iurat etiam Quartilla apud Petro-
nium. *Iunonem meam iratam habeam.* Quan-
quam Tibullus per puellæ suæ Genium iurat.

Tibullus.

*Hæc tibi. Sancta tuæ Iunonis numina iuro?
Quæ sola ante alios est mihi magna Deos.*
Sed hoc in puellarum gratiam factum, quod
in alio Iuuenalis reprehendit.

Seruius.

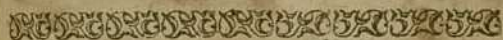
Et per Iunonem Domini iurante magistro.
Decet enim viros Natalis potius Dei memi-
nisse, quàm Deæ: licet promiscuè colerentur,
eodemq; ritu: nisi quod Genium venerantes
frontem tangunt. Seruius in Virg. Aeneid. 3.
*Physici dicunt esse cōsecratas numinibus singu-
las corporis partes: ut aurem memoria.* Hinc il-
lud Eglog. 6. *Cynihis aurem vellit, & admo-
nuit: frontem Genio, unde venerantes Deū fron-
tem tangimus.* Denique ut ad reliquum Genij
cultum accedam; moneo primum Neptuni
etiam Natalitij mentionem à Pausania fieri in
Lacōnicis. *Non procul à theatro Lacedæmonio-
rum edes est Neptuni Natalitij.* Quia ei libero-
rum etiam quærendorum cura nonnulla. Sed
Iouem etiam Natalitium dicunt, quod ab eo
cuncta, non secus, atque à primo fonte na-
scantur.

Pausanias.

*Neptunus.
Natalitius.*

APPENDIX.

Vbi de potestate verbi, *Curo*, prætermisere opera, quæ sequuntur. In sacris etiam literis eadem interdum huius verbi potestas. 3. Reg. 18. de Helia dicitur, *Quod curabit altare Domini*. Nempè ædificando illud pariter atque sacrificando; vt constabit ex proximis.

CAPVT IX.

Genius quis, eius origo ex vetere ac nostra Teologia. Suis urbibus, ædibus, alijsq; locis Genius. Simulacrorum ornatus, fersa, vestes, unguenta. Quæ preces Genio in natali fusa. Natalis anus quæ.

Genij originem ex Pausania vide, Marcel-
 le. Is enim Iouis; & terræ filiū credidit in
 Achaicis, Agdestim postea dictum ab Agdo la-
 pide in Phrigiæ finibus, inaudita per omnia
 vastitatis: qui puerum ex Ioue conceptum mu-
 gitibus editis multis, decimo mēse, cognomi-
 natum edidit materno ab nomine Agdestim.
 Ideo Deorum filius Appellatus. Fabulæ: quas
 mirè ridet Arnobius in 5. Ferunt autem ij, qui
 theologi dicebantur, nobiscum Genios nasci
 bonos, ac malos, qui & hortentur ad bonum,
 & ad scelus impellāt: idq; & oracula, & aucto-
 res docuere præclari. Nam præter Menādrum
 Comicū poētā, Homerus ita cēset; quoties cū
 Heroibus Dij collocuti dicuntur aut ad fuisse
 pugnantibus, intelligendū Genios illos fuisse,

Genij origo.

Arnobius.

non

non Deos. Neque verò homines solùm, sed
Onnibus fire plantæ, loca ædificia, mensæ suos credebantur
rebus sui Ge- Genios habere custodes. Prudentius optime,
nij.

Prudentius. *Quamquam cur Genium Roma mihi fingis*
unum,

Cū portis, Domibus, Thermis, Stabulis soleatis
Assignare suos Genios, perq̃ omnia membra,
Vrbis, perq̃ locos Geniorum millia multa
Fingere.

Statius. Statius in Syluis libro 4. mensæ Genium attri-
 buit.

Casta Genius, tutelaq̃ mense.

Martialis. Et Martialis libris etiam suum Genium dedit.

Victurus Genium debet habere liber.

Consonat illud ex Ennodio Theoderici Pane-
 gyriste: *In casu negotiorum nutabat euentus,*
quando litteris Genius non dabatur. Unus ubi-
que ingenia mæror oppresserat. Suus etiam se-

Genij Sena- natui Genius, suus populo Romano, suus exer-
tus, populi, citui, ut nummi ostendunt, quos ego cum hac
exercitus.

inscriptione vidi. GENIO SENATVS: GE-
 NIO POPVLI ROMANI: GENIO EXER-
 CITVVM: iis sacra, iis templa dicabant, uti de

Pausanias. Atheniensibus Pausanias tradit in Atticis. Pri-
mi enim missiles & Mercurios coluerunt, yæmoq̃

Viri Genij qui. bonorum Genio templum dedicarunt. Sed hæc
 ex vera Theologia cæci Ethnici ad aniles fa-
 bulas detorserunt. Nam bonorum Angelorum
 singulis hominibus tutelam additam christia-
 na fide docemur. Singulis etiam Ecclesiis, po-
 pulis, seu prouinciis suos etiam Deus Angelos,
 à quibus custodiantur attribuit: ut ex plurimis
 sacra-

sacrarum litterarum locis colligunt Patres, Clemens Romanus, & Alexandrinus, aliique complures; quorum testimoniis supersedeo.

Genium igitur natali die non solum sacris, & eo ritu quem diximus, sed fertis etiam, vnguentisque curabant, atque ut adesset sacrificiis, faueret, annueretque votis precabantur. Tibullus lib. 1. Eleg. 2.

Tibullus.

*Huc ades, & centum ludos Geniumq; choreis
Concelebra, & multo tempora funde mero.
Illius è nitido stillent vnguenta capillo,
Et capite, & collo mollia farta gerat.*

Et libro 2. Eleg. 2.

*Ipse suos Genius adsit visurus honores,
Cui decorent sanctas mollia farta comas.
Illius puro distillent tempora nardo,
Atque satur libo sit, madeatq; mero.*

Sed hoc ex communi ritu, nam circa Deorum simulacra ea fiebant, quæ circa ipsos homines, Ita Arnobius lib. 7. *Etiam Dysserius coronis afficiuntur, & floribus.* De vnguentis lib. 1. *quando conspexeram lubricum lapidem, & ex oliui vngvine odoratum, tamquam inesset vis presens adulabar, affabar.* Apuleius lib. 1. Florid. *Vel truncus dolamine effigatus, vel cespes libamine humigatus, vel lapis vngvine delibutus.* Theophrast. *Eiusdem hominis est unctis lapidibus, qui in viarum amfractibus, & cõpiis stant, oleum è lecytho diffundere; deinde cum in genua procubuerit, & adorauerit, alio facere.* Ideò Clemens Alexand. Stromat. lib. 7. lapides pingues appellat. *Si autem ipsi omne lignum, &*

Deorum simulacra coronata, & inuncta.

Arnobius.

Apuleius.

Theophrastus.

Clemens Alexand.

om-

omnem lapidem pinguem, ut dicitur, adorantes.
 rudentius. Huc spectat Prudentius lib. 1. contra Symmachum.

Saxa inlita ceris.

Viderat; unguētoq; Lares humescere nigros
 Signa etiam in bello religiosè inuncta, quia in
 his imperatorum gestabatur imagines, qui pro
 diis colebantur. Plin. lib. 13. cap. 3. *Aquila cer-*
tè, ac signa puluerulenta illa, & custodius horri-
da inunguntur festis diebus.

Plinius.

Quin & lauri etiam imperatorum inunge-
 bantur. Tertullianus in lib. de corona militis.
Triumph lauream foliis struitur unguentis deli-
buitur à lacrymis coniugum, & mairum fortasse
quorundam & Christianorū, & apud barbaros.
 Sed totus hic ritus ex religioso factus est su-
 perstitiosus ab æthnicis, qui illum ab Hebræis

Philo Iudeum.
Vnguenti sa-
cri usus apud
Hebræos.

didicerunt; à quibus sacra omnia inuncta. Philo.
 lib. 3. De vita Moſis. *Ut verò instruxit eos sacra-*
tis vestibus, sumpsit unguentum suaveolentiſſimi
confectum arte unguentaria, quo primò subdia-
lia vasa, altare, labrumq; peruxit aspersa sepius:
deinde tabernaculum, & sacra vasa singula, ar-
cam, candelabrum, thymiaterium, mensam, cali-
ces, phialas, ceteraq; sacrificiis deſervientia. Po-
ſtremo adductum Pōtificem inunxit profuso lar-
giter in caput eius sacro unguine. Hactenus Phi-
 lo. Et quidem ritus iste adhuc apud nos reli-
 giosè ſervatur, nam & templa ipsa oleo sacro
 delibuta ſacrantur, & vasa sacrificiis dedicata,
 atque adeo ipsi etiam sacerdotes atque ponti-
 fices. Quo de ritu plura infra cap. 20.

Ex hoc ego more Ezechielem interpretor: *Ezechiel ex-*
apud quem Deus populi sui perfidiā exponens. *placatus.*

Et oleum inquit meum, & thymiana meum po-
suisti coram eis. Hoc est vnguētis idola curasti,
thus adoleuisti, & quem mihi honorē debebas,
illis exhibuisti. ita sequitur. *Oleū, & mel quibus*
enitui te, posuisti in conspectu eorum, in odorem
suauietatis. Olei autem nomine vnguentum ac-
cipitur, qui, vt cōstat Exod. 30. ex myrrha, cin-
namomo, calamo odorato, & cassia fiebat, oleo
mistis Quamquam & oleum purum Dijs olim
oblatum, & ad sacrificia adhibitum ex Virg.
constat Eglog. 5, & Aeneid. 6. Videntur autem
illi hunc ipsum morem ex religione Iacob in
superstitionem illam impiam conuertisse. Nā,
vt scribit B. Augustin. lib. 16. de Ciuitate Dei
cap. 18. *Non more idololatriæ lapidē perfudit*
oleo Iacob, velut faciens illum Deum: neq; enim
adorauit eundem lapidem, vel ei sacrificauit;
sed quoniam Christi nomē à Chrismate est, id est
ab unctione.

Mos idola un-
gendi vnde,
uen. 28. B.
August.

Quidquid eo die peteretur à Genio multo
videlicet hilarato mero, facile se impetraturos
arbitrabantur; ideoque vt annueret, precaban-
tur. Tibull. lib. 2. Eleg. 2.

Preces, qua
Genio fundo
rentur, vixisse
fuisse.

Annuat, & Cherinte tibi quodcunq; rogabis; Tibullus.

En age, quid cessas? annuit ille, roga.

Et lib. 4. ad Iunonem Natalitiam.

Annuē, purpureæque veni perlucida palla.

Sed posteritatē maximē, & longioris æui spa-
tium à Dijs Natalitijs postulare solebāt. Tibul-
lus Messalæ ortum celebrans.

Posteritas et
vis datur-
nitas postu-
lata.

At

*At tibi succrescat proles, quæ facta parentum
Augeat? & circa stet veneranda senem,
Huc veniat Natalis avis, prolemque mini-
stret,*

Ludat & ante tuos turba novella pedes.

Natalis avis. Natalis autem avis est cornix (ne quisquam Iunoniam alitem suspicetur) quam concordie symbolum veteres in nuptijs inuocabam, ut cohæreat cum altero versu (quod vidit Lynceus ille oculus Scaligeri.)

*Vota cadunt. Vinâ strepitantibus aduolet alis,
Flaudique coniugio vincula portet amor.*

Martialis. Martialis Kalendis Martijs, quas sibi Natales celebrat, ter nouenos addi precatur annos.

His vos, si tamen expedit, roganti

Annos addite ter precor nouenos.

Tibullus. Tibullus præterea in Natali Messalæ Elegia 7, libro 1. Sic.

At tu Natalis multos celebrande per annos

Candidior semper, candidiorque veni.

Sed ut definiam, solemniū verborum, ac precum, sacrorum etiam rationem Ouidius libro 3. Tristium. Elegia. 13. in Natalem suum complectitur.

Ecce supervacuum (quid enim fuit ut ille nasceretur)

Ad sua Natalis tempora noster adest.

Dure quid ad miseros veniebas exulis annos?

Debueras illis imposuisse modum.

Scilicet expectas solitum tibi moris honorem?

Pendeat ex humeris vestis ut alba meus

Fumida cingatur florentibus ara coronis,

Micag, solemni thuris in igni sonet?

Libaq; dem pro te genitale notantia tempus,
 Concipiamq; bonas, ore fauente preces?
 Non ita sum positus, nec sunt ea tēpora nobis,
 Aduentu possim latus ut esse tuo.
 Funeris ara mihi ferali cinēta cupressu
 Conuenit, & structis flamma parata rogis.
 Nec dare thura libet nil exorantia Diuos,
 Instantis subouit nec bona verba malis.
 Sit amen est aliquid nobis hac luce petendū,
 In loca ne redeas amplius ista precor.

CAPVT X.

Ornatus adium in die natali exquisitus: idem
 qui in festis, & letitia publica: rami, & lu-
 cerna, amici, & famuli in eo elegantius culti,
 auo imperatorum.

NON Genius modo, sed etiam ædes lætitiæ *Cultus adium*
 Nargumento curatæ diligentius, & ornata, *in natali.*
 cum ad sacrificia, tum ad conuiuia celebranda:
 adhibita mundicies exquisita, coronæ, lucernæ.
 De suo seculo Plautus in Pseudolo Act. 1. Sce. 2.

Tibi hæc precipio, ut niteant ædes:

Tu esto lectisterniator, tu argentum eluito, tu *Plautus.*
 extruito:

Hæc cum ego à foro reuertor, facite, ut offen-
 dam paratā,

Versa, præsterga, strata, lautāq; coctāq; om-
 nia uti sint.

Nam mihi hodie Natalis dies est.

B. August.
Orat. 1. de
aduentu.

Nec est ille cultus apud B. Augustinum vlla in parte dissimilis. Considerate quando aliquis homo potens, aut nobilis Natalem suum, aut filij suum celebrare desiderat; quanto studio, ante plures dies, quidquid in domo sua sordium inuenerit, ordini emundari, quidquid ineptum, & incongruum proici: quidquid vile & necessariū precipit exhiberi. Domus etiā si obscura fuerit dealbatur: pauimenta scopis mundantur, & diuersi respersa floribus adornantur: quidquid etiam ad letitiam animi, & corporis delicias pertinet, omni sollicitudine prouidetur. De festo lucernarum ornatu Horatius lib. 4. Od. 11. De Natali Mæcenatis.

Horatius explicatus.

Ridet argento domus, &c.
Cuncta festinat manus, huc & illuc
Cursitant miste pueris puella:
Sordidum flammæ trepidant rotantes
Vertice fumum.

Iuuenalis.

Quamquam & de igne possit intelligi ad sacrificia comparato. De ramis ad ianuas Iuuen. Sat. 9.

Coronate
fores.

Tollis enim & libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri: foribus suspende coronas.
Iam pater es.

Vtrumq; Persius Satyra 5. De Natali Herodis.

At cum
Herodis venêre dies, vinctaq; fenestra
Disposita pinguem nebulam vomere lucernæ,
Portantes violas.

Ornabantur autem ædes, quia in his sacra Genio fiebant, & conuiuio excipiebantur amici.

De

De priuatorum Natalibus loquor, in quibus *Natali suo*
 priuatim in suis quisque ædibus, & excitabat *priuatum quis*
 aram cespitem, & sacrificabat, & conuiuia cele- *que sacrificat.*
 brabat. nam in Natalibus principum, aut etiam *Secus si prin-*
 vrbis, scio in Capitolium itum, & epulum ex *cipi, aut vr-*
 publico datum. Ita Horatius vbi de ornatu do- *bis Natal.*
 mus egit, proximè subdit.

Horatius.

Ara castis

Vincta verbenis auct' immolato

Spargier agno.

Et libro I. Carminum. Ode 19.

Hic vinum mihi cespitem,

Verbenas pueri ponite.

Apud Plautū verò nitor ædium, & cætera im-
 perantur, quia magnificè volebat ille summos
 viros accipere. Nec domus solū, sed amici, &
 famuli diligentius atque elegantius ornaban-
 tur. D. Ambrosius (siue vt alij volūt Maximus)

Amici, & fa-
muli ornati.
B. Ambrosius.

in Ser. 14. de Natali Domini. *Latitia quanta*
su, quantiūque concursus cum imperatoris mun-
di istius natalis celebrandus est, benè nostis.
Quemadmodum duces eius, Principes, omnes e-
tiam militantes accurati sericis vestibus,
accincti operosis cingulis, auro ful-
gente pretiosis, ambiant solio
nitidius in conspectu re-
gis incedere.

CAPVT XI.

De epulis natalitiis, lautiores olim diebus festis. Data etiam post mortem in singulos annos, ex priuato censu; interdum ex publico. Lectisternium ante statuas eodem die factum: quarum dedicatio pro natali. Iuuenes qui in nostris externisq; luteris.

IAm de epulis Natalitiis: Conuiuium enim, atque epulæ datæ. Sed cuiusmodi istæ: earum enim tria sunt genera. Vnum cum peracto sacrificio epulabantur. Crebra huius rei mentio apud auctores cum Græcos, tum etiam Latinos. Quare nihil hic de libationibus, epulisque ludorum attingam: de quibus multa conscripta: nec epulum in triumphis ac funeribus post sacrificia datum commemorabo. Epulones apud Athenienses ludorum epulare sacrificium adornabant. Triumuii, ac septemuii epulonum apud Romanos Ioui epulas, cæterisque Diis peractis sacrificiis, instituebant. Secundum Genus lectisternia: quibus Diis epulæ apponebantur. Tertij generis epulæ sunt natalitiæ, quæ tamen sacrificia consequebantur, & cum honore Deorum coniunctæ erant, conuiuij tamen, & voluptatis magis, quam sacrificiorum ratio habebatur, non secus atque in Charistiis, Hilariis, epulisque triumphalibus. auctores passim epulum hoc Cicero natalitiam cœnam appellat. i. in Antonium.

*Natalitia
epula.*

Cicero.

Hodie

Hodie non descendit Antonius. Cur? dat Natalitiam in hortis. Ita Natalitias dapes Martialis lib. 7. in Sextum.

*Ad Natalitias dapes vocabar,
Essem cum tibi Sexte non amicus.*

Et certè splendidius eo die quam aliis cenatum. Scribit enim Vopiscus in Tacito, eum fassianam auiem; nisi suo, & suorum Natali, & In Natali diebus, ut ait, festiuissimis posuisse. In Natali principis epulum ex publico datum. Dio lib. ^{principis epulum.}

54. *Natalem Augusti Julius Antonij filius tunc prator celebravit Circensibus, & venatione: senatum etiam, & ipsum Augustum ex decreto patrum epulo excepit in Caputolio.*

Quod etiam seruatum post mortem illius, ut ex Dione, aliisque colligitur. Quibus epulis innupti inter alios, innuptæq; nisi ex priuilegio senatus interesse non poterant. Dio lib. ^{Datum etiā post mortem.}

54. *Ob hæc, & alia eius facta, cum collata ad id pecunia statuis honorauerunt, permiseruntq; id quod antea nequaquam licebat, ut Natalitius Augusti, innupti, innuptæq; inter alios spectare; epulisque interesse possent. Quin & priuati etiam homines natalem suum post mortem celebrari iusserunt, & in eam rem annuos redditus testamento hæredibus reliquerunt. Cicerò 2. de finibus. Quæro quid sit cur tam accuratè, tamque diligenter caueat, & sanciat, ut Amynomachus, & Timocrates hæredes sui (de Epicuro loquitur) de Hermachi sententia, dent quod satis sit ad diem agendum natalem suum quotannis, mense Gamelione. Marcellus iure-* ^{Marcell. 99.}

consultus in Pandectis Rubrica de Annu. legat. & fide com. scribit quemdam in diem suum natalem certam pecuniæ summam reliquisse, ut eo die lectisternium fieret, rosæ ponerentur in arca, siue in busto; epulum daretur. Lectisternium autem erat, cum mensæ Diis, epulæq; apponebantur Docet etiam lapis qui Comi.

ITEM PIVS EVTYCHIANVS MARITVS
EIVSDEM VALERIANÆ SCHOLÆ VEXILLARIORVM LARGITVS EST H. S. XXX. N. L. CVIVS SVMMÆ REDDITV, QVODANNIS DIE SS. NATALLS EIVS ANTE STATVAM LECTIS. EX H. CCL. PONANT. SPORT. H. CCL. INTER PRÆSENT. SIBI DIVID. OLEV M ET PROPIN. PER ROSAM PRÆBEANT.

*Lectisternium
ante statuas.*

*Natalis statuæ
dedicatio.*

Lapis Reatinus.

Vbi animadvertas licet lectisternium ante statuam, cuius natalis ageretur factum, & datam pro natalitia cœna sportulam: deinde oleum & propinationem. Titus autem Fundilius ob dedicationem statuæ in Natali suo sportulam, & epulum, & oleum dedit. Reatinus lapis hæc docet.

TITO FVNDILIO GEMINIO VI. VIR AVG. MAG. IVV. AVGVSTALES PATRONO, ET QVINQ. PERPETVO, OPTIME MERITO. HIC ARCÆ AVGVSTALIVM SE VIVO H. S. XX. DEDIT VT EX REDITV EIVS SVMMÆ DIE NATALI SVO IIII. K. FEBR. PRÆSENTES VESCEREN

RENTVR. ET OB DEDICATIONEM
STATVÆ DECVRIONIBVS ET SE VIRIS,
ET IUVENIBVS SPORTVLAS, ET PO-
PVLO EPVLAM, ET OLEV M EADEM
DIE DEDIT.

Alias autem in dedicatione statuarum, quæ
quasi natalis quidam erat, ludi, cœnæ, epulum
sportulæ datæ, vt statuarum inscriptiones do-
cent, quas tu facîle apud Brisonium videas lib.
8. de formulis. Et ante principum statuas liba-
mina in eorum natalibus posita docet Flau.
Vopis. in Tacito. *Diuorum templum fieri ius-*
sit, in quo essent statuæ principum bonorum, ita
vt usdem natalibus suis. & Palilibus, & Kalen-
lanuariis, & votis libamina ponerentur. Sed
qui sunt illi Iuuenes, quibus sportulas Titus
Fundilius dedit? Fortasse milites, siue Augu-
stales illi factionarij, nam & hac etiam signi-
ficatione iuuenes reperias, vt annotauit Li-
ppsius lib. 1. Epistolic. cap. 1. Familiare etiam
est nostris litteris Iuuenes pro militibus po-
nere. Isai. 31. *Et iuuenes eius vestigales erant.*

*Libatum an-
te statuas in
Natali,
Flauius
Vopis.*

*Iuuenes qui
olim dicti.*

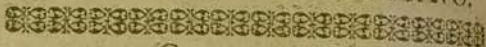
Psalm. 77. *Iuuenes eorum comedit ignis.*

Sed hoc passim. Quamquam

alii ad Sacerdotes An-

gustales id refe-

runt.

Sportula olim ad ianuas potentiorum tenuioribus data, deinde etiam potentioribus. Amici, & clientes munera missitabant: vestes, cibos, argentum, coronas, etiam libros & carmina. Laticlavia mappa.

*Sportula
quid.*

Martialis.

SCio sportulam, inquit Marcellus pauperum subsidio inuentam; nam quos ad rectam cenam vocare potentiores dedignabantur, iis sportulas dabant. Hinc sibi, familiæque tenuiores victum, vestitumque comparabant. Ita Martialis lib. 5. Gargilianum obiurgat, quod cum nihil ad eum sportularum pertineat, nec de suo habeat, unde viuat, viuat tamen.

Sportula nulla datur; gratis conuiuia recubis.

Dic mihi, quid Rome Gargiliane facis?

Vnde tibi togula est, & fusca pensio cellæ?

Vnde datur quadrans?

Cum ratione licet dicas te viuere summa,

Quod viuis, nulla cum ratione facis.

Sed mitor cur Seniris, & Iuuenibus Augustalibus sportulæ datæ sint. Ita, inquam, Marcelle: sed æuo priore; nam posteriore prætores etiam atque tribuni sportulam captare, & exposcere cœperunt. Ita Iuuen.

Iuuenalis.

Subet à præcone vocari

*Ipsos Troiugenas: nam vexant limen, & ipsi
Nobiscum. Da prætori, da deinde tribuno.*

Et

Et lego apud Plinium iuniorem scribentem ad *Plinius iunior*
 Traianum, aliquid simile: *Qui virilem togam*
sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistra-
tum, vel opus publicum dedicant, solent totam
bulen, atque etiam è plebe non exiguum nume-
rum vocare, binosq; denarios, vel singulos dare.
 Non dissimilis apud nos ritus. Sportulæ quippe
 ad potentiorum ianuas, pauperibus dantur. Et
 cum Episcopatus initur, aut eiusmodi quædam
 munera suscipiuntur, sparguntur populo num-
 mi. Imperatores etiam obsonia distribuebant
 liberis tantum, & ingenuis, non seruis. *Obsonia distri-*
buit.
 Cassiodorus lib. 12. Epist. 11. *Quapropter obsonia popu-*
lo distribuenda, ab illa indictione, propicia tibi
diuinitate concedimus, &c. Munera ista Qui-
rium sunt: non surripiat locum liberi fortuna ser-
uilis. *Cassiodorus.*

Ad rectam itaque cœnam, & ad sportulam
 in Natalitiis inuitabant, inuitati non impanè
 cœnabant: nam ipsi etiam munera missitabant. *Munera missa*
 Terentius in Phormione: *Porro autem Geta fe-*
rietur alio munere, ubi hora pepererit: porro au-
tem alio, ubi erit puero natalis dies. Vbi Teren- *Terentius.*
 tius, Ferire, dixit, ut molestiam, & dolorem
 significaret, quo tenuiores præsertim afficiun-
 tur, cum sepe munera missitare coguntur. Aua-
 ri enim cum lucro inhiarent, sæpius in anno
 Natalitia celebrabant. *Martialis.*
 Martialis in Clytum, lib. 8.

Ut pascas Clyde munus, exigasq;.

Uno nasceris octies in anno,

Et solas puto, tresve, quatuorve,

*Non natalitias habes Kalendas.
Quod si ludis adhuc, semelq; nasci
Vno iam tibi non sat est in anno;
Natam te Clyte nec semel putabo.*

Ovidius.

Ovidius.

*Si tibi deficient poscendi munera cause,
Nataliæ libo testificare iuam.*

Sanè quod ad consuetudinem istam missitan-
dorum munerum attinet, trita res, & vulgata.
Video enim & in legibus etiam eius rei factam
esse mentionem: nam ubi de donationibus in-
ter virum & uxorem decernitur, lex ita habet:

Lex de mune-
ribus.

Ulpianus.

Si vir uxori munus immodicum in Kalendis

Martius, aut Natali die dedisset. Ulpianus
in l. Interdum. ff. de verbor. significat. discri-
men inter donum, munusque constituens:

Munus, ait, donum esse cum causa, vt Natali-
tium. Hinc Natalitiam Sardonicen Persius
dixit, Et Natalitium lardum Iuuenalis Satyr.,

id est, quam dono Natali die acceperat. Hinc
ille merito apud Petronium de seruo queritur,
quod vestimenta cubitoria, quæ sibi Natali die
de eis donauerat, perdidisset. Cœnatoria tu in-
teilige, de quibus Martialis:

Vestimenta
cubitoria.

Martialis.

*Pagnorum reus, ebriq; noctis
(cœnatoria mittat aduocato.*

Cuiusmodi
munera.

Sed cuiusmodi tandem ista munera? inquit
Marcellus: statane, & certa? Minimè verò, in-
quam ego, Marcellè: nam & bellaria, & vestes,
& aues, & obsonia, & vasa, & nummi, multa-
que id generis; pro voluntate pariter, atque
facultate mittentium dari solita accepimus.

Quam

Quamquam præcipua quædam erant dierum
 quorundam festorum munera, ut Saturnalio- *Præcipua quo-*
 rum cerei, visceratio Latinarum, ac funerum: *rundam festo-*
 cætera promiscua fuisse reperio. Ferè omnia *rum.*
 Martialis vno Epigrammate dabit, cuius ini- *Martialis.*
 tium suprà libauimus.

*Abijt cereus aridi clientis,
 Et vani triplices, breuesq; mappæ.
 Expectent gelidi iocos Decembris.*

Saturnalia intelligit, quæ Decembri mensē ce-
 lebrabantur. Iocos autem appellat, quoniam *Ioci Decem-*
 totos illos Saturnalium dies, & tempus, ut ait *bri, quæ.*
 Macrobius: Solenniter feriatum deputabant col-
 loquio liberali: conuiuia quoque mutua sibi comi-
 tate præbentes. Sed erat in mensa sermo iucun-
 dus, & ut castitate integer, ita appetibilis ve-
 nisset. De Natalitiis muneribus postea. *Natalitiis mu-*

*Agrippe timidus negotiator
 Caami municipes ferat lacernas.
 Pugnorum reus, ebriusq; noctis
 Cenatoria mittat aduocato.
 Infamata virum puella vicit.
 Veros Sardonicas, sed ipsa tradat.
 Mirator veterum senex anorum
 Donet Phidiaci toreuma cœli;
 Venator leporem colonus hadum.
 Piscator ferat æquorum rapinas.
 Simul sit sua quisque, quid Poetam
 Missurum tibi Restitute credis?*

*Agrippe
 Lac. m. m.*

Cenatoria.

Sardonicas.

Toreumata.

Lepores.

Hadu.

Apud Plautum in Pseudolo, Act. i. Sc. 2, ad scor- *Flautus.*
 ta leno sic loquitur: Facite hoc, ut mihi multa
 hic ab amatoribus conueniant. Nam si penus

annuus hodie conuenit ; cras prostituam vos.
 Deinde singulis edicit, quid petere debeant:
 frumentum nimirum, vinum, carnem, oleum,
 & alia eiusmodi. Cerei autem quid sint, & eo-
 rum consuetudo mittendorum obscura non
 est. Macrobius, & Arnobius, & ab his complu-
 res docuere. Mappæ mentionem apud Petro-
 nium video, qui cum de Trimulcione loqueretur,
 sic scribit: *Pallio enim coccino adrasum in-*
cluserat caput, circaq; oneratas veste cernices la-
ticlauiam immiserat mappam simbriis hinc at-
que illinc pendentibus. Lautiores ita etiam apud
 nostros accumbunt, mappa ad pectus de collo
 suspensa; ne vestes ciborum reliquiis inqu-
 nentur. Laticlauiam verò intellige quibusdam
 ad similitudinem clauatorum vestimentorum
 fibulis intextam. Martialis.

Mappa.
Arbiter.

Laticlauiam
mappa.

Lato mappalia clauo.
 Et alibi:

Et lato variata mappa clauo.

Missâ igitur interdum pura, interdum clauata.
Lampridius. Lampridius in Alexand. *Conuiuium neque opi-*
um, neque nimis parum, sed nitoris summi fuit:
ita tamen, ut pura mantilia mitterentur, sapius
Martialis. *cocco clauata, aurata verò nunquam.* Martialis
 lib. 4. in dissimulatorem Septitium.

Ergo nec argenti sex scrupula, Septitiane,

Missâ nec à querulo mappa cliente fuit.

Argentum.

Vides etiam argentum missum. Sed Saturna-
 libus: vide in Natalitiis. Idem author lib. 7. in
 Sextum, causam reddit, cur se ad Natalitiam
 non vocasset.

Sed

Sed causam scio: nulla venit à me

Argenti tibi libra postulati:

Nec levis toga, nec rudes lacerna.

Et lib. 10. in Crispinum, de toga, & argento. *Martialis.*

*Quando brevis gelida missa est toga tempore
Brumæ?*

Argenti quando missa scilicet libra est?

Sed vide, quæso, quanta in donis profusio, ex
vno solum Iosephi testimonio, qui de muneribus, *Iosephus.*

quæ Ptolomæus Ægypti Rex in filiorum
natalibus accipiebat: in hunc modum scribit
lib. 12. cap. 4. cum Hyrcanum eius gratiam am-
bientem, superasse donis omnes regni proce-
res, diceret: *Posterà verò, inquit, die ad unum-*
quemque Regis amicum accedens, & ad potentes
aule: hos quidem salutavit, famulos autem inter-
rogavit, quæ dona daturi sunt Regi die natalis fi-
lij eius? illis verò dicentibus, quosdam daturus de-
cem talenta, alios autem pobiles secundum magni-
tudinem substantiæ suæ, contristari se simulavit,
quasi non valens talem donationem offerre: nam
plus quinque talenta se non habere affirmabat.

Quod servi audientes dominis nunciauerant: qui *Quanta in do-*
gausi sunt, sperantes Iosephum Regem offendere, *nis profusio.*

propter munerum paucitatem. Instante verò die,
ceteri quidem offerebant talenta non plus viginti,
qui magnam videbantur offerre munerum quanti-
tatem. Hyrcanus, quos comparauerat pueros cen-
tum, & virgines totidem, vni quique dans talen-
tum portare, obtulit pueros quidem Regi, puellas
verò Cleopatra Regina, omnibus munerum ma-
gnificentiam admirantibus, & ipsi Regibus, &
amicis eorum, &c. Hactenus Iosephus.

*Libelli etiam
missi.*

Martialis.

Tibullus.

*Saturnaliū
lex apud Li-
cianum.*

*Carmina Ioui
dicata.
Suetonius.*

Verum ne singula persequar, hoc tantum dicam, libellos etiam, & carmina doctis viris inter munera. Censorini liber ostendit, quem de die natali inscripsit, quod eum Q. Cerellio pro natalitio munere mitteret. Lucianus etiam ^{maximior} librum, id est, eorum, qui ad longam aetatem peruenerunt, natalitij muneris loco Quintilio misit. Atque id se missurum significat supra Martialis in natali Restituti:

Si mittit sua quisque, quid Poetam

Missurum tibi Restitute crederet?

Scilicet, nisi carmina, quæ opus, & opes Poetarum. Tibullus etiam lib. 3. Eleg. 1. Ne cara libellum mittit Kalendis Martiis, & Musas alloquens, ita canit:

Per vos auctores huius mihi carminis oro,

Castalamq; umbram, Pierisq; lacum.

Ite domum, cultumq; illi donare libellum.

Docet etiam lex Saturnalium apud Lucianum in Macrobo. 1. cuius illud 13. caput. Remitto vicissim auiti pauper, libellum aliquem veterem, aut si quia ipse scripsit, quod fassus eminis sit, & conuiuiis accommodatum: quaecumque potuit, idq; aures lato admodum, hilariq; vultu accipio, acceptum protinus perlegito. Sed quidni homines lubentes accipiant, quæ Diis etiam donata placebant? Carmina enim Capitolino Ioui dicata Suetonius scribit in Nerone, cap. 1. Recitauit & carmina non modo domi, sed in theatro, tanta vniuersorum letitia, ut ob recitationem supplicatio decreta sit, atque pars carminum aureis literis Ioui Capitolino dicata.

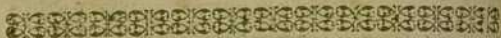
Coronę etiam missa ex floribus apud Ægyptios, ut scribit Athenæus lib. 15. cap. 10. Partamis enim Ægyptiorum Rex coronam ex floribus ab Amasia accepit, eum natalem suum celebraret. *Narrat prædictus Hellanicus, cum esset primus Amasis, atque vulgarem vitam ægeret, in Ægypto idcirco regnasse, quia coronam ex pulcherrimis floribus composuisset, formęque præstantissimis, quam dono misit ad Partamidem Regem Ægypti, cum Natalem suum is celebraret. Quare Ennodius Theoderici Regis Panegyristes, egregie ad eum verba faciens: Propriis, inquit, maiestas tua oblationem literariam dignetur altaribus: quia ne sensiat claritudo operum, aduocanda sunt linguarum exercitia. Quid egeris, ne vetustas sibi vendicat, obliget cetera referentium disciplinarum. De muneribus satis: quare si placet, pergamus ad reliqua.*

APPENDIX.

O Stendi natalem diem summa hilaritate, *Natalis cele-*
 maneribus vltro citroque missis, epulis, *britas apud*
 ludis, festo, ornatu concelebratum: addo apud *Sinas.*
 Sinas etiamnum eundem vigere morem. Ma- *Maphares.*
 phæus cultissimus è nostris, atque omni dignus
 nomine scriptor rerum Indicarum, lib. 6. Hist.
 hæc scribit: *Annum c lunariibus periodis duo-*
decim im conficiunt, ut tertio quoque anno, ad
duo

duodecim unam addant. Principium à Martij mensis nouilunio auspiciantur, cum diem publica hilaritate, natalem quisque suum privata gratulatione concelebrant: munera sibi, & sportulas inuicem mittunt: apparatissimis deinde epulis, noctu praesertim, exquisitissimi interponuntur ludi. Comœdias, ac tragœdias exhibent sumptuosas, vel fabulis in praesens à Poëta confictis, vel actionibus è vetere historia repetitis. Petoristae, aetologi, prestigiatore, mimi non desunt; parietes, fornicesq; viridi fronde, micantibus rosis, & pretioso peristromate vestiuntur, fragrant odoramentis, ac floribus via, accensis funalibus ac latericis. Arbor, pergula, fenestra collucet; neruorum pulsu, tibiarum, vocumq; concentu omnia personant.

Inuernata arbores, pergula, fenestra.

CAPVT XIII.

De muneribus natalitijs secundo quaesitum. Qui darent, qui acciperent. Domini etiam conuiuiis, & alijs dabant: accipiebant omnes, non Magistratus. Lex sincera; & Iulia de donis ac muneribus.

DEsieram ego: at Marcellus, paululum etiam num deesse videtur his rebus, quas exposuisti, quod sit tibi ante explicandum, quam illuc proficiscaris, quò te dicis intendere. Quidnam inquam. Qui darent, inquit, qui acciperent munera. Tum ego, munera iis mitti diximus, qui natalitia celebrarent; quos ego

dedisse pariter munera, nihil dubito. Author mihi Plinius Epistol. lib. 4. qui de Iulio Basso à *Plinius.* Bithynia repetundarum reo tum redeunte sic scribit: *Multis enim, atque etiam Principi dixerat, sola se munuscula duntaxat Natali suo, aut Saturnalibus accepisse, & plerisque misisse.* Nec abest ab hac sententia Martialis, cum Diodorum aspergit, quod tamen si munera largiretur *Martialis.* ipse non pauca, nulla tamen acciperet.

Natali Diodore tuo conuina Senatus

Accubat: & raris non adhibetur eques.

Et tuatricos largitur sportula nummos,

Nemo tamen natum te Diodore putat.

Hoc est, nemo missis muneribus natalem tuum celebrat, cum tamen tu plurima des. Similis locutio libr. 8. in Clytum, de quo supra cap. proximo.

Natum te Clyte, nec semel putabo.

Si rectas autem cœnas, & sportulas dabant, ut docuimus: & sportulæ cibos, & nummos habent, munera illos satis lauta dedisse, quis dubitat? Lautiores præterea domini conuiuiis suis voce clara potestatem facere solebant *Mos lautioris in cœnis.*

poscendi quæ vellent, interdum iterata: idque priusquam gustatione sublata nouum mensæ ferculum inferretur. Petronius Arbitr: *Arbitr.* Jam Trimalcio eadem omnia lusu intermisso poposcerat, feceratque potestatem clara voce, si quis nostrum iterum vellet mulsu sumere; cum subito signum symphonia datur, & gustatoria pariter a choro cantante rapiuntur. Adlusit Martialis.

*Nil est miserius, nil gulosius Santra,
Rectam vocatus cum recurrit ad cœnam,
Quam tot diebus, noctibusq; captauit,
Ter poscit apri glandulas, quater lumbum,
Nec erubescit peierare de turdo.*

Martialis.

*Domum qua
quis volet e cœ
uinio ferunt.*

Et est apud eundem lib. 2. in Cæcilianum epigramma perelegans, quo liberiores etiam fieri potestatem ferendi domum, aut mittendi quæ vellent, haud obscure declarat.

*Quidquid ponitur hinc & inde verris,
Mammas suminis, imbricemq; porci,
Communemq; duobus aitagenam:
Mullum dimidium, lupumq; totum,
Mureneq; latus, femurq; pulli,
Sillantemq; alioa sua palutibem.
Hec cum condita sint madente mappa,
Tradunt puero domum ferenda.
Nos accumbimus ociosa turba:
Ullus si pudor est, repone cœnam.*

Nec obscurum illud eiusdem Poëtæ in hanc sententiam.

Premia conuine det sua quisque suo.

*Lusus talo-
rum domino-
rum sumptu.
Sextonius.*

Lusum etiam talorum, aut alium quempiam dominorum sumptu, maxime Imperatorum æuo, agitari solitum docet in Octauio Tranquillus c. 7 l. vbi scribens ad filiam, inquit: *Mibi denarios ducentos quadraginta, quos singulis conuinis dederam, si vellent inter cœnam vel talis, vel par impar ludere.* Sed expressit hanc consuetudinem B. Ambrosius: *Qui ad conuiuium inuitantur, apophoreta secum reportare consueuerunt.* Apophoreta autem munera sunt, quæ

B. Ambrosius.

Apophoreta.

quæ

quæ aut conuiuiis domini dabant, aut confectis ludis, fautoribus, amicisq; editores mittebant, aut etiam in circo, aut in theatro spangebant, quæ à mittendo sunt missilia nominata. Testimonia apud alios multa, sed selecta apud Lipsium in Saturnalibus. Non omittendus tamen Capitolinus, qui scribit: *Donatos à L. Vero Iulius Capitolinus,* post cœnam conuiuiis suis pueros decoros, qui ministrauerant singulis: donatos etiam structores, & lances singulis, quibusque: donata & uina animalia, vel cicurum, vel ferarum, auium, vel quadrupedum, quorum cibi appositi erant: donatos etiam calices singulis per singulas potiones Murrhinos, & Christallinos, Alexandrinos; ac quoties bibitum est, data etiam aurea, atque argentea pocula, & gemmata: &c. data & vasa aurea cum unguentis ad speciem alabastrorum, data & vehicula, &c. *Lampridius.* Lampridius in Eligabalo ait, eum Donasse conuiuiis argentum omne, quod habuit in conuiuiis, & omnem apparatus poculorum.

Persarum Reges Natali suo cœnam præbent, & Persis munera mittunt. *Persarum Reges munera mittunt.* Herodotus lib. 9. & ab eo Athenæus lib. 4. c. 6. Regiam cœnam Rex ipse proponit, quæ semel tantum singulis annis paratur, eoque die, quo Rex natus est: quæ cœna Persarum quidem idiomate Tyctâ, at Gracè ἀντίπυρ, appellatur. Tunc caput solum purgat, Persisq; mittit munera. Vultisne autem videre, quanta in dandis muneribus dominorum profusio? Caranus Macedo in nuptiali cœna strigiles sæpe aureas, argenteas phialas, bilecythos aureas, *Carani Macedo donis splendida munera.* argenteasq; unguentis plenas, vasa magni pretij

*Possidonius.
Antiochi mu-
nera.*

*Imper. dona
imperant.*

Xiphilinus.

dedit. Ac præter ea, quæ de cœna Cleopatræ ab Athenæo plurimi referunt. Possidonius lib. Histor. 28. scribit, Antiochum Regem in cœnis, quæ fiebant in honorem Daphnes, multa conuiuiis apophoreta dedisse; aureas coronas, argentea vasa, seruorum, equorum, camelorum non exiguam copiam. Sed Natali maxime die magnifica dona non solum accepta, sed etiam data, præter corollaria, & apophoreta cuiusce rei innumera apud Dionem, Sueroniumque testimonia. Quanquam eò interdum progressa Principum auaritia, vt Natali suo donum edicto etiam exegerint. De Commodo Xiphilinus: *Natali suo die nobis, uxoribusque nostris, liberisque singulis binos aureos, tamquam aliquas primitias imperauit: idque tributum pendere coegit, utrumque ex Senatoribus, qui in reliquis ciuitatibus erant, quinque denarios exegit.* Ciaconium de ritu conuiuandi, & appendicem Fuluij Ursini, sed Athenæum præcipue moneo vt legas.

B. Ambrosius.

Satis igitur à me probatum relinquitur, mutua fuisse dominorum, & conuiuiarum munera, pro facultate, ac dignitate singulorum. Quare definiam, cum B. Ambrosij, siue Maximi locum adiunxero, qui cum in vigilia Natalis Domini de celebritate natalitia Principum loqueretur. Deinde, inquit, quia in die natalis sciunt cum largum futurum, ac donaturum plurimum vel ministris suis, vel iis, qui in domo eius abiecti putantur, & viles, tanta prius thesaurorum replere diuiciarum varietate festinant, et in

quar

quantum prorogare voluerit, prorogatio copiosa non desit; & ante voluntas donandi deficiat, quàm substantia largiendi.

Dixi dedisse omnes munera, & accepisse: nunc Magistratus excipio, qui ne natali quidem suo, aut Saturnalibus munuscula acciperant. Plinius libr. 4. Epistol. ad Ursu de Iulio Basso, qui repetundarum, post reditum à Bithynia postulabatur ob accepta munera. In aliis enim quamvis auditu grauioribus non absolutiorem modò, verum etiam laudem merebatur. Hoc illum aliàs onerabat, quod homo simplex, & incautus quadam à provincialibus, aut amicis acceperat: nam fuerat in eadem prouincia Quæstor. Hæc accusatores furta, ac rapinas, ipse munera vocabat. Sed lex munera quoque accipi vetat. Saturnalia intelligit, & natalitia, & alia eiusmodi, quæ propriè munera. Ita paulò post: Multis enim, atque etiam Principi dixerat, sola se munuscula duntaxat natali suo, aut Saturnalibus accepisse, & plerisque misisse. Et quidem Babijs Macer Consul designatus censuit Bassum lege repetundarum teneri. Vide quanta in hoc religio. Quanta certè, inquit Marcellus, nostro æuo licentia. Ad Magistratus quasi ad auream, vt aiebat ille, messem ascenditur. Simulacra Iudicium olim sine manibus, etiam sine oculis: quia non manus modò, sed oculos etiam abstinentes habere debent: nunc oculatas etiam manus habent, vt est apud Plautum, credunt quod vident. Quot sunt, qui plura iudicent, oculata die quàm cæca? Sed hoc facit

Magistratus
ne natalitia
quidem munus
cula accipiunt.
Plinius.

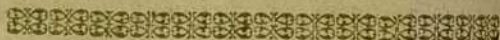
Iulius Bassus
ob accepta munus
cula natalitia
repetundarum
postulatus.
In auaritiâ
Magistratus.

*Lex Cincia de
donis & mu-
neribus.*

*Leges de repe-
tundis.*

*Lex Iulia de
muneribus.*

vnus aut alter; mira in grauioribus iudiciis ab-
stinencia. Hoc leges, hoc iura decernunt: ve-
tant, puniunt Reges. Liuius: *Quid legem Cin-
ciam excitauit de donis & muneribus, nisi quia
uestigialis iam, & stipendiaria plebs esse Senatus
cœperat.* Ac licet DC. ipsos annos lege de repe-
tundis Resp. caruit impunitate proposita, latius
vt solet auaritiæ morbo serpente, acrioribus
vtendum remediis L. Piso Tribun. pleb. existi-
mans, Censorino, & Manilio Conss. primus de
repetundis rogationem tulit: deinde Cæcilius
idem eodem anno crimen lege lata compe-
scuit. Accessere postea leges aliæ de repetundis
Seruilia, Acilia, Cornelia, Iulia: quarum certè
capita, quoad intelligere possum, eadem fermè
omnia, quod ad criminis rationem, & genera
pertineret. Iulia tamen cautum lego, ne dona
acciperent Quæstores, aut xenia, quæ nihil
sunt aliud, quàm ea munuscula, quæ per id
tempus, quod diximus, amici inter se officij
causa mittebant.

C A P V T XIII.

*Quid gustatio, & gustatorium, & symphonia in
conuiujs? Plinio in Epist. ad Brutium
lib. 1. & Ciceroni in Epist. ad
Papirium lib. 9. lux.*

Absolui pensum, Marcelle, & veni ad
extremam viam, ac defessus iam labore,
atque

atque itinere disputationis meæ, requiescam
 in tuo sermone, quasi in aliquo peropportuno
 dinerforio. Atqui, inquit ille, non nimium
 liberale hospitium meum dices: nam te in
 viam simul ac perpaululum gustaris, extru-
 dam, & eiiciam. Sed iniquus fortasse tu do-
 minus, qui nos ante gustationem decedere
 cogas. Quid enim est gustatio? quid gusta-
 torium? Quorsum Symphonia? quæ omnia
 suprâ in Arbitro. Nihil ne me ignorare ius
 putas? nihil inquam inscitia condonabis? ni-
 hil honori remittes? vindicabo illum ut pote-
 ro: si nugas egero, imperati tua, suscepti mea
 sit culpa. Locus, ut opinor, Arbitri de gusta- *Gustatoria.*
 toriis fuit. Ea puto crateras fuisse, quibus
 mulsum initio mensæ dabatur: gustationem *Gustatio.*
 verò conseo mulsum esse, alicam, & dulcia-
 riorum aliquid, aut eorum, quæ sub initium
 mensæ apponuntur, quæque primæ mensæ
 vocabulo continentur. Quamquam, ut proxi-
 mē dicimus, ante primam mensam dabatur
 gustatio. Hoc ex eodem Arbitro elicio, qui de *Arbitr.*
 Trimalcionis conuiuio sic loquitur: *Allata est*
tum gustatio valdè lauta: nam iam omnes discubuerant.
Ceterum in promulsæ danda asellus
erat Corinthius cum bisaccio positus, qui habebat
olivas in altera parte albas, in altera nigras.
Ponticuli etiam ferruminati sustinebant glires
melle, & papauere sparsos. Quibus etiam addita
 dicit Syriaca pruna cum granis Punici mali: ex
 quibus gustationem constat esse priorem cœ-
 næ partem, aut quasi antecennium quoddam,

Gustatio quid quod ipsi conuiuæ de more poscebant, ante-
quam oua inferrentur. Nam postquam ille
apud Trimalcionem, poculum poposcit, gusta-
tionem videbis allatam. Hispani: *Collacion para*
beuer. *πρὸς ἑσπέρην*, Græci appellant. Athenæus lib. 4.

Athenæus.

cap. 3. de conuiujs Atticis. Cum Dromeas para-
suus interrogaretur à quodam, ut Hegeſander
Delphus testatur, nunquid conuiuia quæ in vrbe,
an quæ in Chalcide fierent, sint meliora. *πρὸς ἑσπέρην*,
respondit, Chalcidiensium multò melius esse eo
apparatu, qui sit in vrbe. Appellauit autem con-

Cœna præ-
miu.

uiuij *πρὸς ἑσπέρην*, & multitudinem ostrearum, &
varietatem. Id quod Diphili etiam Poëtæ au-
thoritate confirmat. Et cap. 1. eiusdem libri, in
Carani Macedonis conuiuio, ante cœnam, lau-
tissimam gustationem, siue *πρὸς ἑσπέρην*, siue etiam
principium, ut Diphilus appellauit, illatum
esse commemorat. Eubulus etiam in Orthanna
apud eundem lib. 3. cap. 14. *Roſtro ratis ſimilli-*
ma, & cœnæ optimum πρὸς ἑσπέρην, imitatur. De hac
gustatione Plinium capio, qui Epist. lib. 1. sic
ſcribit ad Brutium: *Paratę erant lactucę ſingulę,*
cochleę terna, oua bina, alica cum mulſo & nine.

Plinius.

Cicero expli-
catus.

Videtur etiam ex hac consuetudine Cicero
explicari poſſe lib. 9. Epist. 20. ad Papirium Pæ-
tum, quem ita literis affatur: *Habuiſſes enim non*
hospitem, ſed contubernalem: at quem virum? non
eum, quem tu es ſolitus promulſide conficere. In-
tegram famem ad ouum affero. Itaque ad aſſum
vitulini opera perducitur. Perinde enim eſt, ac
ſi diceret: Sortitus es hoſpirem, non ex eorum
numero, quos tu dicis & officij cauſa receptos
lau

laura soles gustatione, ac promulsidae ad satietatem implere, quo minus ad cœnam afferant appetentiæ: sed domesticum, & familiarem, cui nihil sit ad speciem comparandum: facilem, nullum cibi genus respicientem; sed qui nullas ante cœnam cupedias poscat: non illas gustationum lautitias quærat: quibus aviditas edendi debilitata languescit. Accedo ieiunus ad mensam, nullo cibo gustato, nulla hausta portione; atque ita quæ prima, quæ media, quæ postrema apponuntur, strenuè conficio. Locatur, ut solet, cum Papirio Cicero: ac morem videtur cauponum exprimere, qui diuerfos suos sub initiū mensæ cibis vilissimis obruunt, quo minus cæteris oblectentur, sublato famis optimo condimento. Assō autem vitulino æstiuam claudi cœna, uti pomis hybernā Terullianus ostendit. Fauet Athenæus lib. 1. cap. 19. *Hinc qui non gustauit cibum omnino, est ieiunus. de repletis verò nunquam cibum gustare dicimus, sed quacumque satietatem significant.*

*Cauponum
mos in cœnâ.*

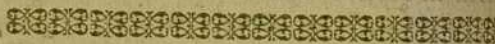
*Postremam
cœna olim fer-
culum.
Athenæus.*

Habes de gustatione; nunc de Symphonia verbum. Saltationibus olim, neruorum, vocumq; cantibus, inter alias mensarum lautitias, conuiuiarum voluptati consultum. Symphonia tamen auferendi lances, quæ exoneratæ iam essent, & primæ signum inferendæ mensæ, ferculorumque dabatur, gustatione sublata. Nam eo loco, quem dixi, ubi signum symphonia datur, gustatoria pariter à choro cantante rapiuntur. Deinde *fussit senex suam cuiq; men-*

*Symphonia
cuius rei si-
gnum in
cœnâ.*

Petronius.

*Sam assignari: ministratum deinde Opimianum
falernum annorum centum, ceteraq; delitia. Sed
multo antiquior Symphonia in cōuiuuiis; quip-
pe de Antiocho illustri, hæc scribit Polybius
lib. Histor. 26. Quod si iuniorum conuiuium a-
liquod intelligeret, ubicunq; esset, cum sit Fili, &
symphonia illuc accedebat, &c. Macedonibus
idem ritus. Athen. lib. 4. cap. 1. Collegerunt igi-
tur pueri sportulas, donec in extremo cœnæ rece-
ptui cantum est, veluti consuetudo inualuit.
Hunc enim Macedonum morem, qui in nume-
rosis conuiuarum congressibus obseruatur, tu op-
timè nosti. Quamquam cœnas, etiam lego ad
tubam, sed alio fine. Athenæus de nuptiis A-
lexandri lib. 12. cap. 8. Fiebant cœnæ ad tubam;
tunc quidem ob nuptias, at alias semper, cum
contingeret, vt sacrificaret ita vt totus sciret
exercitus.*

CAPVT XV.

*De ludis Natalitiis, circenses, venationes, im-
nera natalibus imperatorum data. Ludorum
nota quibus apposite in fastis.*

DE muneribus, epulisque natalitiis satis
opinor, diximus. Ludi restant, qui ad na-
talitiam celebritatem additi. De his ego per-
panca breui complectar suus enim locus in Fa-
stis. Statuo primum ludos festis diebus dari so-
litos:

litos: sed adeò inter se connexi non sunt, vt sine ludis festi dies haberi non possint: tametsi constet alterum pronuntiatum, ludorum editiones nisi festis diebus non fuisse. Quare si quibusdam natalitiis dati, festos eos fuisse credibile est. Moneo deinde non esse me tam ignarum, vt existimem ludos cum sacris natalitiis necessariò fuisse coniunctos. Etenim qui in re magna non essent, vnde sibi pecuniam in legitimum ludorum sumptum, infinitumque corraderent? Dati sunt Natalibus Imperatorum, vel ex publico. vel ex suo. Dio lib. 54. *In Natal. imperatorum.*
Natalem Augusti diem, Julius Antonij filius Dio lib. 54.
prætor, equestri certamine, & venatione celebra-
uit: & ex senatusconsulto epulum Augusto, &
senatoribus in Capitolio dedit. Capitolinus in Capitolinus.
Pio. Circenses Natali suo dicatos non respuit.
Ælius Spartianus in Hadriano. Gladiatorium Ælius Spart.
munus per sex dies continuos exhibuit, & mille
feras in Natali suo dedit. Optimos quosque de
senatu in contubernium imperatorie maiestatis
asciuit: ludos Circenses præter natalitios decre-
tos sibi respuit. Claudius Circenses annuos Na-
tali patris decreuit, vt Suetonius Scribit.
 cap. 2.

Caligula Drusilla natalitia celebrat: effigiem Ludi Natali-
eius elephantis in theatrum inuexit: equestria tij post mortē.
certamina, feras, epulum populo, Senatori-
bui, & eorum vxoribus donum dedit: atque
vt hæc post mortem eius quotannis fierent de-
creuit. Decretum, inquit, post mortem, vt na- Dio Cass.
tali eius die ludi Megalensium similes fierent,
 epu-

epulumque & Senatui, & equitibus daretur.
 Hæc Dio. Sed nunquam desinam, si hac de re
 auctorum testimonia aucupari velim; quare
 ad eam tantum veniam, quæ habentur in Fa-
 stis: cum hoc addidero: aded solemne fuisse
 in Natalibus maximè Principum ludos dari, ut
 si quando illi in ludos aliàs statos inciderent,
 aliquid etiam adderetur, ob Natalis honorem.
Suetonius. Quare iure Tiberij moderationem Suetonius
 laudat cap. 26. cum dicit. *Natalem suum ple-*
beis incurrentem circensibus, vix unius bige-
adiæctione honorari passus est. Memoria enim

Ludorum nota in fastis. proditum est in Kalend. Romano multorum
 Principum Natales, in singulos annos, ludis
 variis celebratos; quos hic ascribere non gra-
 uabor.

Kalen. Ianuarij. Titi Cæsaris Natalitij.

13. Kalen. Ianuarij. Gordiani.

8. Idus Febr. Alexandri Magni.

4. Kal. Febr. Constantini Magni iunioris.

Kalen. Aprilis, Antonini.

Idibus Aprilis, Seueri Cæsaris.

4. Idus Iulij, Cæsaris dictatoris.

Kalen. Augusti, Claudij Imper. Dio.

Pridie Kalen. Septemb. Caj Cæsaris. Dio.

4. Idi. Octob. August.

8. Kal. Octob. H. D. Augusti Natalis. Ludi Circ.

6. Kalen. Nouemb. Hadriani.

18. Kalen. Decemb. Septimiani.

4. Kalen. Decem. Nerva.

De ludis in Natali urbis datis diximus cap. 7.

de Natalitiis imperatorum sæpe Sueton. Dio.

alij.

alijque de quibus Ouid. lib. 4. de ponto, de Natali Augusti.

*Pontica me tellus, quantis hac possumus ora,
Natalem ludis scit celebrare Dei.*

Capitolinus in Maximino. Natali Getæ filij *Capitolinus.*
minoris Senerus militares dabat ludos, propositis
premiis argenteis: id est, armillis, torquibus &
balteolis. Quæ certè spectacula, cum ex colla-
titia pecunia, atque stipe, plerique Principes
ederent; eorum prædicata liberalitas est, qui ex
suo, gratis populo darent. Xiphilinus in Adria- *Xiphilinus.*
no: Præterea spectacula suo Natali die, popu-
lo gratis dedit: vbi ita magnus numerus bestia-
rum cæsus est, vt simul leones centum, ac to-
tidem leonæ confectæ fuerint.

CAPVT XVI.

*Quæ à quibus Natalitia celebrata. A singulis
sua, amicorum ab amicis, sui similium à do-
ctis viris, filiorum à parentibus, & contra, à
populo Deorum, urbis, Regum, imperij, ma-
gistratus. Natalis celebritas honoris ergo con-
cessa: ablata ignominia causa.*

DE natalitia celebritate dixi, quæ memini: Natalitia à
superest vt de his à quibus acta fuerit *singulis sua*
paucā dicamus. A singulis igitur sua in primis *celebrata.*
celebrata. res nota: non indiget approbatio-
nis. Sed moris præterea fuit cum amicorum, *Insignium vi-*
tum eorum maximè, quos, ob insignes aliquas *rorum, atque*
amicorum.
inge

Horatius.

Natalis Mæcenatis.

ingenij notas, præcipuo studio colerent, natales dies celebrare. Tibullus, Horatius, & alij Mæcenatum suorum, atque amicorum natalitia celebrarunt. Sepè docuimus, & his quidem lib. 4. Ode. 11. Phyllidem ad epulas, & natalem Mæcenatis agendum inuitat.

*Idus tibi sunt agenda,
Qui dies mensem Veneris marine
Finit aprilem.
Iure sollemnis mihi, sanctiorque
Pene natali proprio, quod ex hac
Luce Mæcenatæ meæ affluentis
Computat annos.*

*Virg. Natalem
Silius agit.
Plinius.*

Silius Italicus Virgilij Natalem religiosissime coluit. De eo Plin. lib. 3. Epistol. ad Caninium Rufum. Plures in ysaem locis villas possidebat; adamatisq; nonis priores negligebat: multum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modo, verum etiam venerabatur. Virgilij ante omnes, cuius Natalem religiosius, quam suum celebrabat: Neapoli maxime, ubi monumentum eius, ut templum adire solebat. Hæc de Siliio Plinius: de se verò noster Seneca Epist. 64. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam incitamenta animi, & natales celebrem. De Catone, Lælio, Socrate, Platone, & aliis eiusmodi loquebatur. Parentes etiam natales filiorum egere. Augustinus supra: Quando aliquis homo potens, aut nobilis natalem suum, aut filij sui celebrare desiderat, &c. Proximo autem capite Seuerus in Natali Getæ minoris filij, ludos

Seneca magnorum virorum Natal. celebrat.

Filiorum parentes.

ludos dedit, & victoribus præmia: & infra, Cicero Tulliolarum suarum Natalem simul cum Brundusinis, magno cum splendore peregit. Titus etiam Vespasiani parentis Natalem diem summo splendore celebrauit, itemque fratris: hunc Cælareæ, illum Beryti in Phœnicia; tanta sumptum & spectaculorum magnificentia, ut nihil supra. Testimonia ex Iosepho supra laudauimus.

*Parentum
filij.*

Imperator etiam Flau. Domitianus Saluium Cocceanum interfecit, quod Othonis imperatoris patrui sui diem natalem celebrauerat. Scilicet, quia inuisus illi fuerat, narrat Suetonius in Domitiano cap. 10. Nam ut honoris ergo natalitia celebritas quibusdam concessa, ita etiam ignominie causa sublata. Illud quia peruulgatum satis non indiget probationis, quæ in auctoribus passim. De Natali principum nota res est: Nam de eo Coss. edicebant: quod quia obliti sunt facere de suo, Caligula magistratum abrogauit. Suetonius cap. 26. *Coss. oblitis de Natali suo edicere, abrogauit magistratum; fuitque per triduum sine summa potestate Resp.* Claudius etiam apud Suetonium cap. 2. & apud Xiphilinum in Heligabalo impensè à senatu petit, ut patris Drusi Natalem celebrarent, cum geniti nepotis silentio, (ut ille ait cap. 12.) ac tantum domestica religione transegisset. Dio lib. 53. de Caio. *Sacrificium perenne Natalibus eius, cum quibusdam aliis decretum est.*

Natal. celebritas honoris ergo concessa.

De Imperat. Natal. Coss. edicebant.

Dio Coss.

Hoc

*Ignominia
causae subla-
ta Natalitia.*

Hoc doceo ex eodem etiam auctore in Tiberio cap. 53. quem narrat Agrippinae natus natalem diem suasisse, ut inter nefastos referretur. Sed & perseverantem, inquit, atque inabsumptam criminosissem infectatus est; cum diem quoque natalem eius inter nefastos referendum suasisset. Domitianus etiam odio Titi fratris, ludos eius natalitios sustulit. Xiphilinus scribit in Domitiano.

Arnobius.

*Deorum Na-
talitia.*

Populus Deorum egit. Arnob. in 7. Lecternum Cereris erit idibus proximis; Telluris Natalis est. Et lib. 1. Et quos odij acrioribus conveniebat à vobis carpi, pulvinaribus, aris, templis, atque alio mactatis cultu ludorum & celebritate Natalium. Et iterum. Omitto vetera, quae multa sunt, & de Deorum natalibus, donis, muneribus. De urbis natali supra etiam

Urbis etiam.

diximus cap. 6. & Plutar. in Romulo. Urbem igitur ad 12. Kalen. Maij captam edificari, opinione omnium satis constat: eumque diem festum Romani agunt, natalem patriae nuncupantes.

Dionysius.

Palilia eo die fiebant, si Dionysio credimus, qui lib. 1. de mœnium designatione locutus, ita scribit. Hunc diem si quem alium Romanacitas nostro quoque tempore singulis annis maxime festum celebrat. Parilia vocat, cum in eunte vere, pro partu quadrupedum agricolae grati, pastoresque sacra faciunt. Fauer Ovidius.

Ovidius.

*Apta dies legitur, quae mœnia signet aratro
Sacra Palis suberant, inde mouetur opus.*

Propertius.

Et Propertius lib. 4.

Urbis

Urbi festus erat, dixere Palilia patres,

Hic primus cœpit mœnibus esse dies.

Idem confirmat Eusebius in Chronico, & Sueton. in Caligula. Sed Plutarchus aliter: pridie Paliliorum Natalem urbis apponit in Romulo. De sacrorum in eo die ritu diximus cap. 7. nec vacat mysterio, quod auctores varij tradunt: quippe mos erat Romanis eo die de more lustratis, ignem fœno, stipulisque conceptum terno saltu trajicere; ut scribit Ovidius. 4. Fastorum.

Eusebius.

Ovidius.

Certe ego transilij positas ter in ordine flâmis,
Et Tibullus libr. 2. Elegia. 7.

Ille levis stipulæ solemnes potius acerbos

Accendet, flammâs transilietque sacras.

Ac licet eius facti causas Ovidius Fastorum 7. numeret, illa mihi valde placet, quam Dionysius indicat: quæque in eam, quam supra de Sacrorum ritu diximus, recidit. Enim verò puras eo die manus seruari, neque pollui sanguine fas erat. Funestis verò interdictum, sacris operari: nisi prius ignem, lustrati aqua trajicerent. Quod genus expiationis, ut est apud Budæum in Pandect. lib. 1. Suffitionem illi appellabant. Quare post fraternalium prælum atq; eadem, iussu à Romulo administrationem auspicaturo, Populū piaculi causa eo die, quo initia urbia iacta sunt, salire per flammâs. Ego verò in hoc ritu id inesse puto mysterij: ut viderentur aquæ cōspersione, ignis que traiectu, illa duo, quibus hominum vita sustinetur: eo die, quo ipsi vitâ quodam modo, vna cum ini-

*cur id factū
Palilibus.*

Budæus.

Imperij Na-
talis in vrbe

Suetonius.
Spartianus.

Cornelius Ta-
citus.
Capitolinus.

Plinius iun.

Iusiurandum
militibus
præstitum.

Provinciales
edicto coge-
bantur imp.

rijs vrbis cœpissent, ex conditoris instituto re-
perere. De imperij natali Suetonius in Caligula. *Decretum autem, ut dies quo cœpisset imperium, Palilia vocarentur, velut argumentum rursus condite vrbis.* Spartian. in Hadriano. *Tertio iduum earundem Natalem imperij statuit celebrandum.* Cornel. Tacit. lib. 2. Hist. de Imperio Augusti. *Is primus principatus dies in posterum celebratus.* Julius Capitolinus in Pertinace: *Circenses, & imperij Natalis additi, qui à Seuero postea sublati sunt.*

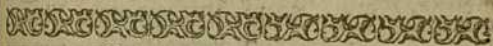
Suetonius in Vespasiano cap. 6. *Tiberius Alexander Praefectus Aegypti, primus in verba Vespasiani legiones adegit, Kal. Jul. qui principatus dies in posterum observatus est.* Celebris itaque Natalis imperij non intra urbem modò, sed etiam in prouincijs: id quod saepe Plinius Iunior docet Epist. lib. 10. ad Traianum: *qua die iusiurandum non modo à ciuibus, sed etiam à prouincialibus præstitum, nempe de retinendo imperatore, & fide seruanda.* Plinius Traiano. *Diem domine quo seruasti imperium, dum suscipis, quanta mereri letitia celebrauimus, præcati Deos, ut generi humano, cuius tutela, & securitas saluata inuisa est, incolumem florentemque præstarent.* *Præimus, & commilitonibus iusiurandum more solemni præstantibus, & prouincialibus, qui eadem certarum pietate iurantibus.*

Et alienæ etiã interdum religionis homines ad profanas istas celebritates edicto cogebant.

Machab. lib. 2. cap. 6. ex edicto Regis Antiochi, Hebræi Ducebantur cum amare necessitate in die Natalis regis ad sacrificia. Quæ in ipso Die templo Ierosolymis celebrabantur.

*Provinciales
edicto cogebantur imp. Natal. celebrare
Machab. 2.
Natalis magistratus.
Cicero.*

Olim enim non eum solum diem natalem habebant. quo in lucem orbis, sed etiam urbis atque reip. exhibant: id est, cum honores & magistratus in rep. accipiebant. Cicero post reditum ad Quirites. *A parentibus, id quod necesse erat, parvus sibi procreatus, a vobis natus sibi consularis.* Apud Hispanos frequens locutio. *Hase nacido Rey. &c.* Cotta in Orat. apud Sallust. bis se genitum dicit, quod imperium adeptus esset.

CAPUT XVII.

Locorum præterea natales dies celebrati, ac rerum, ut Mundi, Templorum, Reditus, Navigiorum, Statuarum, Victoria. In quibus solemnes interdum epule, & munera, & quidem in annos singulos.

O Mnes præterea Italiæ urbes diem quod ad se venisset Octavius Augustus, (ut erat carissimus omnibus) initium anni fecerunt: ac perinde ut primum Kalen. diem celebrabant. *Natalis reditus.* Suetonius in Octavio cap. 59. *Quædam Italia civitates diem, quo primum ad se venisset, initium anni fecerunt.* Idem verò qui supra Cicero ab exilio reuertens,

Cero.

diem sui reditus Natalem appellat lib. 3. ad Attic. ad qua recuperanda, per fortunas incumbe, ut facis: diemque Natalem reditus mei, cura ut in tuis adibus amoenissimis agam tecum, & cum meis. Augustus etiam sui reditus ex Athenis diem, perinde atque Natalem, anniuersaria celebritate coli passus est. Dio lib. 54. ob reditū eius ac propter ea, quæ absens egisset, multa ac varia in honorem eius decreta sunt: quorum ille nihil accepit, nisi quod Fortune Reduci aram consecrari, diemque sui reditus interferias referri, & Augustalia dici passus est. De his illud etiam eiusdem, sub huius quoque libri finē, accipio. Augustalia etiam, quæ hodie celebrantur, tunc primum ex Senatus consulto acta sunt. Quod etiam decretum scribit in perpetuum lib. 36. idque negotij datum Tribunis, qui ea tamquam facricurarent.

Locorum
Natales.

Locorum præterea Natales dies celebratos reperio, atque etiam rerum. Quid enim aliud sunt Templorum, Statuarumque dedicationes, in annos singulos celebratæ, nisi Natales earum; quos ita vocatos facile ostendam. Mercurij templum Majis idibus dedicatum est: ac

Natalis Mer-
curij, adest
templis.

is dies Natalis Mercurij dicitur Martiali lib. 12. Epigram. 68.

Mais Mercurium creastis idus.

Festus.

Turnebus de templi dedicatione hoc accipit. Fauet Fest. lib. 9. in Littera. 1. *Majis idibus mei: catorum dies festus erat; quod eo die Mercurij ades esset dedicata. Quamquam potuit esse dies eadem & Mercurij Natalis, & templi: quod*

quod etiam obseruatum aliàs video. Natalis enim Claudi, & ædis Martis idem. Dion. lib. *Dio Cass.*

60. *Quæ enim equestria certamina Kalen. Aug.*

(qui Natalis est Claudi) exhiberentur; instituta sunt, propterea quod ea die Martis ædes consecrata fuit. Natalis etiã Herodis apud Hebræos

Flavius.

Iosephus.

idem, qui & templi ab eo cõstructi. Ioseph. lib.

15. Cap. ult. in fine. *Nam cum occurrisset tem-*

pli dedicatio, Regisque Natalitius dies, quo

principatum assumpserat, insignis est celebrata

festiuitas. Cicero lib. 4. ad Attic. Epist. 1. Nata-

Natalis salutis templi dedicatio.

lem salutis dicit, quo die templum saluti fuerat dedicatum. *Brundisium veni Non. Sept. ibi*

mibi, Tulliola mea fuit præsto Natali suo, ipso

Natalis Brundisij.

die, qui casu idem Natalis erat Brundusinae Co-

lonia, & tua vicina Salutis: quæ res animad-

uersa à multitudine summa Brundusinorum

gratulatione celebrata est. Eodẽ enim die Brū-

dusina colonia deducta fuerat, & salutis ædes

in Quirinali colle dedicata, quam ideo vocat

Attici vicinam, quod in eodem colle habita-

bat. Scribit hoc P. Victor in lib. de regionibus

Publius Victor.

urbis Romæ, & Nopos in Attici vita.

Vides templorum dedicationes celebratas?

accipe statuarum; & quidem solenni epulo, &

Statuarum Natales.

muneribus: supra cap. 9. ex lapide Reat. Et ob

dedicationem statuæ decurionibus, & Seniris, &

iuuenibus sportulas, & populam, & oleum eadẽ

die dedit. Et in alio lapide, apud Manut. ET. IN.

DEDICATIONE. STATVAE COLONIS. CE-

NAM. DEDIT. Nec ita volo accipias tantum

de die primo dedicationis: de aniuersario agitur, quem ex testamento iubet Fundilius celebrari. Perusij extat inscriptio statuæ Antonio positæ, quæ hoc de Egnatio Festo elogium continet. *Cum ei plebs urbana ludos publicos edenti ad statuam ponendam pecuniam obtulisset: is honore contentus impensam remisit, & impetrata venia ab ordine Perusinorum, Optimo, Maximoque Princ. de sua pecunia posuit. cuius ob dedicationem dari iussit ab herede suo decurionib. sing. HS IIII. N. plebi HS. II. N. L. D. D. D.* Adiicio lapidem qui Rauennæ descriptum à Volaterrano lib. 16. & à Blondo lib.

*Volaterran⁹
& Blondus*

2. de Roma triumphante, in quo dedicationem ædis Neptuni similiter videas celebratâ.

D. M.

FLAVIAE. Q. F. SALVT. CONIVGI CARISSIMAE L. PVBLICIVS ITALICVS DEC. ORNET SIBI V. POSVIT. HIC COLL. FABR. M. R. H. S. XXX. VLV. DED. EX QVO REDDITV. QVOT ANNIS DEC. COLL. FABR. M. R. IN AEDE NEP. QVAM IPSE EXTRVXIT DIE NEPTVNALIORVM PRAESENTIBVS SPOR. > I <. BINI DIVIDERENTVR.

sacra ludi, epulae in dedicat, templorū.

Xiphilinus

Solenne autem in dedicatione templorum sacra, ludos, epulas dare: quod saepe Dio, saepe alij docent. In dedicatione Cymnasilj oleum à Nerone datum ex Dione Xiphilinus, & Suetonius tradunt. Ille enim in Nerone. *Gymnasium*, inquit, eo anno dedicatum à Nerone, praeibitumque oleum equiti ac senatui Graeca facili

tilitate. Suetonius autem cap. 12. Instituit suetonius. quinquennale certamen primus omnium Romae more Graeco triplex, musicum, gymnicum, equestre, quod appellavit Neronia: dedicatisque thermis atque gymnasio, senatui quoque & equiti oleum praeiuit.

Tiberius Templum Liviae dedicauit, & ob dedicationem senatum ipse in Capitolio, matronas Liviae seorsim epulo excepit. Narrat. Dio lib. 55.

Ludorum dedicationis theatri Pompeiani *Ludi in dedicationibus.* Suetonius meminit in Claud. cap. 21. Octauius Augustus Marcelli theatrum cum ludis

dedicauit. Sueton. in Octauio cap. 43. Et Dio Cass. lib. 54. Titus etiam in Amphitheatro dedicatione munus edidit. Sueton. cap. 7. *Amphitheatro dedicato, thermisque iuxta celeriter extractis, munus edidit apparatusissimum largissimumque. Dedit & nauale praelium &c. Et in Vespas. cap. 19. Ludis, per quos scena Marcelliani theatri restituta deditabatur.*

Suetonius.

Mundi etiam Natalis, & nauigiorum olim *Mundi Natalis.* celebratus. De illo auctor Solinus, qui eum 12. Kal. Aug. celebratum scribit ab Aegyptijs. Philo de victimis loquens qui singulis diebus Deo caderentur. Itaque, inquit, agni duo iussu legis *Philo Iudeus,* mactantur quotidie mane, ac sub vespere: vterque cum gratiarum actione, alter pro diurnis, alter pro nocturnis beneficijs, quae indefinenter Deus largitur humano generi. Is numerus duplicatur septimo quoque die, ut par pari addatur in eternitatis honorem, quod septimus dies

*Victoria na-
salis.
Iuuenalis.*

*mundi Natalis sit. De nauigio Ifidis Lactant.
Firmiam lib. 1. Certus dies habetur in fastis, quo
Ifidis nauigium celebratur. Victoriæ quoque
dies Natalis habebatur Iuuenal. Sat. 6.*

Suetonius.

*Palmā inter dominas virtus natalibus aequat.
Hoc est, victoriæ diem, perinde atque Natale
celebrat. Nec obscurum est multarum à Ro-
manis victoriarum Natales dies celebratos,
quod vnico Suetonij testimonio satis osten-
ditur, in Caligul. capite vigesimo tertio.
Ac non contentus hac Augusti insectatione,
Actiacas, singulas que victorias, ut funestas,
P. R. & calamitolas vetuit solemnibus ferijs ce-
lebrari. Ptolomæus etiam Rex diem aduentus
legatorum, qui ad se venerant ex Hebræis, pe-
rindi atque Natalem in singulos annos cele-
braturum se pollicetur: nam idem, & victoriæ
dies erat, quam de Antigono retulerat, Nauali
prælio superato. Iosephus Antiq. Iudaic. lib. 11.
cap. 2. *¶* *mō diem, inquit, quo ad eum deducti fu-
issent, clarum singulis annis, per totum vite sue
tempus, celebraturum se promisit. Nam euenit
eandem esse primum presentia illorum, & victo-
riæ diem, quo Antigonus nauali prælio vicerat.*
Hactenus ille. Titus etiam Vespasianus Natali
filiae suæ Ierosolymam cepit, & a militibus Im-
perator consalutatus est. Suetonius in Tiro
cap. 5. *Ad perdomandam Iudæam relictus, no-
uissima Ierosolymorum oppugnatione. 7. propu-
gnatores, totidem sagittatum confecit ictibus, sel-
pique eam Natali filia sua, tanto militum gan-
dio ac fauore, ut in gratulatione, imperatorem*
*eum**

Suetonius.

eum consalutauerint, & sub inde decedentem
 prouincia detinuerint: &c. In his etiã ludi facti. *Iudi pro vi-*
 Docet idem Suetonius in Vespasiano cap. 2. *etoria.*
Caium nequo non genere demereretur, ludos ex-
traordinarios, pro victoria eius Germanica de-
depoposcit. Quos aliquando petitos Xiphilinus
docet.

Cicero autem in Orat. pro Flacco, eũ diem,
 quo remp. coniuratione liberauit, Natalem vr-
 bis nominat. *O nona illa decembres, quæ me cõ-* *Natalis vr-*
sule fuistis; quam ego diem verè natalem huius *bis dies, quo*
urbis, aut certè salutarem appellare possum. *à cõiuratione*
liberata

 APPENDIX.

Dixi Natalem mundi celebratum, atque ex *Mundi nata-*
 Philonis auctoritate ostendi Sabbatum *lis.*
 quasi natale orbis in honore habitum. Sed au-
 di etiam adhuc quam aptè ad natalitios ritus
 ea de re philosophetur lib. 3. de vita Mosis. *Philo. Iud.*
Animaduertit præterea septimanam virginẽ,
nec è matre natã, nec matrem ipsam, nec è cor-
ruptione oriundã, nec ipsam corruptibilẽ: deni-
que intellexit hanc esse mundi natalẽ, celo, terra-
que festã, & omnibus terrestribus, exhilarantem
cũcta concinnissimo septenario. Hanc ob rem ille
maximus Moses æquum censuit, ut omnes as-
cripteius ciuitatibus, ius nature sequentes, cele-
brarent hunc die morio, festisque hilaritatibus,
intermissis laboribus & opificij questuarijs ne-
gotiisque victum parantibus; ablegata etiam

*tantisper cen per inducias solitudine anxie,
ut vacarent non ludicris, (sicut quidam) reden-
disque spectaculis mimorum saltatorumque, que
insanum vulgus amat perditè, &c.*

DE NATALI DIE SACRO.

CAPVT XVIII.

*Natalis Dies de SS. Martyrum ortu, & obi-
tu dictus. Multi in coritus antiqui, sed
Christiano more expiati. Ornata templa festo
cultus, seris & lucernis.*

DE Natali die profano nimis multa for-
tasse tu verò Marcelle, Semper auditor
tantum? nunquàm ne repones? Cœnabis a-
symbolus: non ita; compone te ad dicendum;
nam de die Natali sacro partes sunt tuæ. Quas
tu mihi imponis, inquit ille; sed quoniam col-
lectam à conuiuia exigis, non committam, ut
si defugerim, tibi causam dem recusandi.
Quamquam soleo semper cum Cæsare mira-
ri eorum impudentiam, qui agunt in Scena
gestum spectante Roscio. Sic ego nunc, te
audiente, de sacris Natalitijs loquar, & do-
cebo Sus, ut aiunt, Mineruam. Ad hæc,
inquam ego, respondebo aliàs, qui sci-
am te multò hæc melius posse, quàm
ipso

ipse qui institui. nunc, si placet, ad ea quæ videntur. Sanè, excepit ille, vestigijs oportet tuis insistam, si illuc peruenire cupiam, quò me iubes intendere. Itaque pono in primis multorum ab Ecclesia nostra Natalitia coli: non quibus in hanc vitam prodeunt mortalem, cum aliis malis, tum maxime peccatis obnoxiam, sed quibus expiati martyrio, ad vitam transeunt immortalem. Quippe non ignorat pretiosam esse in conspectu Domini mortem Sanctorum eius, & beatos qui in Domino moriuntur. Quamquam & B. Virginis, & Ioannis Baptistæ Natales celebrat eos, quibus hanc lucem primum aspexere: non quia nati tantum sunt, sed quia Diuinis præ cæteris aucti muneribus, Diuinitus nati sunt. Ij autem dies festi sunt omnes, feriati non item: in omnibus enim Sacra, & preces in Dei honorem atque Diuorum: sed non cuncta Deo, vt in ferijs operantur, & serui; & opere, & artifices opus sine piaculo faciunt. Multi olim in his ritus antiqui, sed Christiano more expiati. Temppla perinde, atque olim ædes in lætitia publica, magnificè exornata: exhibitum epulum Natalitium: data, & accepta munera: bona verba, læta gaudia, faustæ preces imperatæ: eadem circa templa, & sepulera Martyrum, quæ olim circa Genios, superstitione sublata: de quibus mihi singulis pauca dicenda que B. Paulinus Episcopus maximè, & Prudentius Poëta piissimus mihi suppeditabunt. Bona itaque verba, priore illo auro, id est, læta

Natales Diuorum pro occasu.

*Psal. 115
Apoc. 14*

*Festi omnes læti
cet nō feriati*

*Multi in his
olim ritus antiqui.*

*Bona in his
verba.*

lata, & bene ominata cum in omnibus sacris;
tum maximè Natalitijs vsurpata: eadem in no-
stris, Paulin. in Natali S. Felicis. 6.

Paulinus.

*Concordate meis precor, & complaudite fratres
Carminibus: castoque animos effundite luxu.
Gaudia sancta decent, & carmina casta fideles;
Qua quis possit ope ingenij, lingueque, reique.
Et in Natali eiusdem. 8.*

*Pellite tristitiam, bona gaudia, dulcia verba,
Omne pium, latumque die Felicis amemus.
Natali sine fine dic, qua natus in ista est
Perpetuis Foelix seclis.*

Templa mag-
nifice ornata

Templa intra & extra magnificè ornata festo
cultu; hoc est, ramis, floribus, lucernis, aulceis;
vt olim ædes in sacris Natalitijs, atque in læti-
tia publica. Idem in Natali, 1. de mundicie:

Paulinus.

*Tamen & patiere, & amabis
Qualescunque tibi Christo donante dicatos,
Et foribus seruire tuis: tua limina manè
Mundicie curare fines.*

In his festa,
& lucerna.

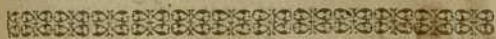
In Natali. 3. de Sertis atque lucernis intra tem-
plum, & ad ianuas accensis.

*Aurea nunc niueis ornantur limina velis:
Clara coronantur densis altaria lychnis;
Limina ceratis adolentur odora papyris.
Nocte dieque micat, sic nox, splendorque diu
Fulget, & ipsa dies caelesti illustris honore
Plus micat innumeris lucē geminata lucernis.
Ferte Deo pueri laudem, pia soluere vota,
Et pariter castis date carmina festa choris.
Spargite flore solum, prætexit limina sertis.
Purpureum ver spiret hyems, sit florens annus;*

Ant

Ante diem sancto cedat natura diei.

De ethnicorum templis Tertullian. in lib. De *Templo- rum fo- corona militis. Ipse denique fores, ipsa hostia, & res ara, hostia, & ministri co- ara, ipsi ministri & sacerdotes eorum coronati. tonati.*
tur. Festus autem hic ornatus in honorem mar-
 tyrū quæsitus, atque ut sacra maiori cum splē-
 dore perageretur; non ut epulæ fierent; quæ se-
 orsum à templis, tametsi aliquando intra illa.
 Tertull. de corona milit. *Pro Natalitijs an- Tertulianus.*
nua die facimus. Id est, diebus Sanctorum Na-
 talibus sacrificamus: siue memorias martyrum,
 ut ait August. lib. 20. contra Faustum cap. 21. *B. August.*
religiosa celebritate concelebramus, & ad ex-
citandam imitationem, & ut meritis eorum
confociemur.

CAPUT XIX.

De sacris epulis natalitijs. Agape dicta. Olim intra templa permissa; sublata postea. Sepul- cra & ossa martyrum mero lauta. Honos te- plorum liminibus habitus maximus.

DAta etiam per hosce dies Natalitia cœna.
 Thodoret. lib. 8. De Euangel. verit. sub si- *Theodoretus.*
 nem. filios cassos gloria (Deos scilicet gentium)
 vanosque Deus reddidit; suis autem Martiri-
 bus honorem illorum dedit. pro prandijs; Dia-
 siji que ac Dionysij, hoc est Jouis, Liberij, pa-
 tris solemnitatibus, Petro, Paulo, Thoma, Sergio,
 Marcello, Leontio, Antonino, Mauritio, alijs-
 que

que sanctis Martyribus, solemnitates populari epulo peraguntur: proque illa veteri pompa, pro turpi obscenitate, & impudentia, sumi modeste, casta, ac temperantia plena festiuitates: non illa quidem mero delibuta, non commensationibus leues, non cachinnis soluta, sed Diuinis canticis personantes, &c.

Imperatorum
lex de hisce-
nis.
Lex. 4. De pa-
gā. sacrif. &
templis.

Neque verò intelligendum est Christianos, ob eam rem, gentilitiæ superstitioni communicasse; aut eorū se sordibus inquinasse. Quippe Imperatorum lege lata, eiusmodi conuiuia, sublata prorsus omni superstitione, ad excitanda publica gaudia celebrabantur. Arcadius & Honorius Imp. in. l. 4. de paganis sacrificijs & templis. Profanos ritus iam salubri lege summonimus: ita festos conuentus ciuium, & communem omnium lætitiā non patimur summoneri. Vnde absque vllō sacrificio, atque vllā superstitione dānabili, exhiberi populorum voluptates, secundū veterem consuetudinem, ministrari etiam festa conuiuia, quando exigunt publica vota, decernimus. Has igitur & alias eiusmodi epulas, quæ remoto luxu caritatis gratia fiunt. B. Greg. probat lib. 2. Epist. 37. Conuiuia, quæ ex intentione impendenda caritatis fiunt, rectè vestra fraternitas in suis epistolis laudat.

Eius modi ce-
næ probata in
sacris. Esdr. 1.
2. cap. 8

Et quidem si cum sobrietate fiant, merito festorum dierum lætitiā augent, neque damnantur; imo probantur in sacris. Esdræ. 2. lib. cap. 8. Dixit Nehemias, & Esdras populo. Ite, comedite, & bibite mulsum, & mittite partes his qui non preparauerūt sibi: quia sanctus dies Do-

mini

mini est. Et Tob. 2. Cum esset dies festus Domini, & factum esset pradium bonum in domo Tobia, dixit filio suo; Vade, & adduc aliquos de Tobia. 2. tribu nostra timentes Deum, ut epuletur nobiscum. Et certe cum Deo placent opera nostra (placēt autē, quoties Sanctorum Martyrum victorias, grati animi memoria celebramus) tunc prodesse nobis meritò existimabimus, quidquid cum modestia, & sobrietate curando corpori indulserimus. Laudabo auctorem Ecclesiastē cap. 9. Vade ergo, & comede in latitia panem tuum, & libe cū gaudio vinum tuum, quia Deo placent opera tua.

Ecclesiastes.

Iure ergo commendantur à Tertull. in Apologet. cap. 39. & à B. Cypriano lib. 3. ad Quir. cap. 3. à D. August. lib. 2. contra Faust. cap. 4. & 20. Denique à Clemente Ro. Apostolic. Const. lib. 2. cap. 28. à quo ἀγαπαὶ nominantur, uti à Tertul. lib. 2. ad uxorem. ἀγαπή enim caritatem significat, & ideò quæ olim conuiuia ex caritate fiebant, ἀγαπαὶ dicebantur. Sed interdum Agapes, & Agapetæ honesto vocabulo concubinæ appellantur, uti apud B. Gregor. Nazianz. in præceptis ad Virg. & apud Scholiastem videas. Quam certè consuetudinem B. Hieronymus damnat in Epist. 22. ad Eustochium. Data olim in Ecclesia: innuit B. Paulinus in Natali S. Felicis 6. vbi inter alia donaria Martyri oblata, opima fercula numerat.

commendat
ab Ecclesia
Patribus.

Agapadicta

Agapete
quæ olim.Agape data
aliquando in
Ecclesia.

B. Paulinus

Mente pares, ope diuersi nec
seguis illi

Fercula

*Fercula optima cibus: cernis aulae ferisque.
Larga quidem, sed muta dicant,*

*Ea consuetudo de praua-
ta.* Sed eam quoque consuetudinem in deterius
prolapsam, atque ab hominibus, (ut sumus pro-
m in peius) nimia licentia deprauatam, idem in
Natali eiusdem 9. conqueritur.

B. Paulinus. *Atque utinam sanis ageret haec gaudia votis,
Nec sua liminibus miscerent pocula sanctis.*
Paulo post. Ignoscenda tamen puto, talia paruis
Gaudia, quae ducunt epulis: quia mentibus error
Irreperit rudibus, nec tanta conscia culpe
Simplicitas pietate cadit, male credula Sacer-
dos.
*Mero lauta
sepulcra.
Prudentius* Perfusus balante mero gaudere sepulcris
Nescio quid simile, & certe ex gentilitio ritu
apud Prudent. in Peristeph. Hym. de B. Fructu-
oso & socijs, lego.

*Tum de corporibus sacris fauilla
Et perfusa mero leguntur ossa.
Que raptim sibi quisque vendicabat.*

Virgilius. Sed ego lauta interpretor, ad ignis, cinerisque
reliquias expurgandas: non iuxta ritum vete-
rem. De quo Aeneid. 6.

Reliquias vino, & bibulas lauere fauillas.

Iure igitur deletus hic ritus, seu verius, abu-
sus, à Concilio Laodicen. Can. 28. Dist. 42.

*APapa subla
1a à Conc.
Laod.* *Non oportet in Basilicis, seu Ecclesijs Agapen,
facere, & intus manducare, vel accubitus ster-
nere.* Cauetur idem in Concilio Tridentino

*concil. Trid.
1. Corin. 11.* Sess. 25. in Decreto de inuocatione, & vene-
ratione Sanctorum. Damnauerat Apostolus, 1.
Corinth. cap. 11. Nunquid domos non habetis
ad manducandum, & bibendum? aut Ecclesia

Dei

Dei contemnitis.

Quod autem in Laodicensi Concilio additur de accubitu in templis, aut de stratis tricliniaribus lectulis intelligi potest, aut etiam de cubiculariis ad somnos captandos, in Martyrum peruigiliis: quibus vel intra templum, vel etiam pro foribus excubabant, ex gentium more. Vnde Tertullianus de Habitu mulieris. *Accubitus in templis quorsum.*
Si in Idolio recumbere alienum est à fide, quanto explicatus.
magis in Idoli habitu videri. De peruigiliis autem B. Paulinus in Natali S. Felicis. 9. *Peruigilia Martyrum.*

Per totam vigilas extendunt gaudia noctem.
Letitia somnos, tenebras funalibus arcant.
 Et Nat. 1. *E. Paulinus.*

Tua limina mane

Mundicie curare sines, & nocte vicissim,

Excubias seruare piis.

Qui etiam mos ab Hebræis videtur acceptus. 1. enim Reg. cap. 2. fœminarum excubias ad templi limina fuisse legimus. Itaque de Heli Sacerdote scribitur. *Et audiebat omnia, quæ faciebant filij sui vniverso Israheli, & quomodo miscebantur cum mulieribus, quæ excubabant ad ostium tabernaculi.* Tu verò Tabernaculi nomine templum intellige: aliàs enim mulieribus non licebat ad ostium tabernaculi accedere. Et Lucæ 1. Anna Prophetissa non recedit à templo in ieiuniis & obsecrationibus seruiens die, ac nocte.

Denique vt de epulis nihil amplius dicam, eo luxus, & licentia processerat, vt non festis modò diebus, sed penè quotidie conuiuia ista

darentur. B. Augustinus Epist. 64. in Can.
Commestrationes. 42. Dilt. Commestrationes,
& ebrietates ista concessa, & licita putantur; ut
etiam in honorem Beatissimorum Martyrum,
non solum per solemnes dies (quod ipsum qui
non lugendum videat, qui hac non carnis oculis
inspicit) sed etiam quotidie celebrantur.

A P P E N D I X.

Conuiuia diximus in Martyrum, templo-
rumque natalitiis à nostris celebrata. De
his quid statuatur B. Gregorius Papa cognomen-
to Magnus lib. 9. Epist. 71. Ad Mellitum Ab-
batem, hic inuat ascribere. Nam cum de Ido-
lorum fanis in Ecclesias consecrandis, & de-
moliendis simulacris decreuisset; Et quia, in-
quit, homines solent in sacrificio Dæmonum mi-
ros occidere, debet iis etiam hac de re aliqua so-
lennitas immutari, ut die dedicationis vel na-
taliis sanctorum Martyrum, quorum illic reli-
quie ponuntur, tabernacula sibi circa easdem
Ecclesias, que ex fanis commutata sunt, de ramis
arborum faciant, & religiosis conuiuiis solenni-
tatem celebrent. Cuius rei hanc reddit ratio-
nem. Ut dum eis aliqua exterius gaudia refer-
uantur, ad interiora gaudia consentire facilius
valeant.

CAPVT XX.

Templorum olim limina coronata, adorata, & inuncta, ex ritu veteri. Gentibus ad fores aditum, & portas urbium Deorum simulacra, que identidem curata. Statue principum virorum ad ianuas: salutata interdum pro illis: ad quas etiam ihus, & cerei. Qui amarentur cur amatorum foribus oscula, ferta, & vnguenta darent.

Dixi Paulò ante ad templorum limina excubias egisse nostros, in martyrum pervigiliis. Tantus enim sub Ecclesiæ nascentis exordia, vel sacris reliquiis cultus, vel templis honos habitus est, ut ipsa etiam limina deoscularentur. Chrysostomus Homil. 30. in 2. ad Corinth. Templi vestibula, & aditum osculamur, cum alij alios osculamur. At non cernis, quoniam homines etiam vestibula templi huius exosculantur? illi quidem flectentes caput; alij autem manu tenentes, & ori manum admouentes. B. verò Paulinus Natali. 3. S. Felicis.

Excubia ad Templorum ianuas.

*Limina adorata.
B. Chrysost.*

B. Paulinus.

Cernere tunc passim est, sacra purgata medela
Pectora liminibus sterni, iam mente resectos.
Et Fortunatus Poeta de Basilica Rauennate:

Fortunatus.

Rursus Apollinaris pretiosa limina lambe,
Fusus humi supplex.
Prudentius etiam Peristephan. Hymn. 2.

Prudentius.

Ipsa & Senatus lumina
Quondam Luperci, & Flamines,

*Apostolorum ac Martyrum
Exosculantur limina.*

Ornata seris. De sertis Paulinus vbi supra.

Spargite flore solum, prætexite limina sertis.
Et hoc etiam ex ritu vetere, quo vncta, coronata, & adorata limina. Arnobius lib. 1. Cum
Deorum ante ora prostrati, limina ipsa conuer-
rerent osculis. Tibullus lib. 1. Eleg. 2.

Tibullus.

Non ego si merui dubitem procumbere templis.

Et dare sacratis oscula liminibus.

Non ego tellurem pedibus perrepere supplex;

Et miserum sancto tundere poste caput.

Prudentius.

Quem ad morem Prudentius in Romano ita canit.

Sed credo magni limen amplectar Iouis,

Qui sic citetur legibus vestris.

Ovidius.

Ovidius præterea in 1. Metamorphoseon lib.

Vt templi tetigit limen, procumbit uterq;

Pron⁹ humi; gelidog³ panes dedit oscula saxo

Iuuenalis Saty. 6.

Tarpeium limen adora.

Eadem pri-
natis in adi-
buis supersti-
tio.

Virgilius.

Nec ad templorum modo limina eiusmodi superstitione; sed ad ædium etiam priuatorum. Nam apud Plautum limen superum & inferum religiosè salutatur; & illæ apud Virgilium Æneid. 2.

Amplexaq; tenent postes, atque oscula figunt.

Pro ædium
foribus Deo-
rum simula-
cræ.

B. August.

Puto ita factum quia pro foribus Deorum simulacra, ut alibi dixi; deinde quia sui etiam foribus, limini, cardini præfecti Dij. D. Augustin. lib. 4. De Ciuit. Dei. cap. 8. Vnum quisque domui suæ ponit ostiarium, & quia homo est, om-

nino sufficit. Tres isti Deos posuerunt, Forculum
foribus, Cardeam cardini, Limentinum limi-
ni. Ante Augustinum etiam Tertullianus. De
corona milit. *At enim Christianus nec ianuā* *Tertullianus.*
suam laureis infamabit, si norit quantos Deos
illis Diabolus affinxerit. Ianum à Ianua; Li-
mentinum à limine; Forculum, & Cardam a fo-
ribus, & cardinibus: & Thyraum Apollinem, &
Antelios Demones apud Græcos. Ij enim θυραῖον
vocant, quidquid foribus obiacet, & extra illas
est. Ita Thyraï Apollinis aræ ante fores, à Græ-
cis celebrantur: & Antelij Dij sunt, qui pro fo-
ribus dedicantur. *Thyraus A-*
pollo, & An-
telij Damo-
nes.

Ita amatores, ut eos sibi propitios redderent,
& faciles aditus præberent, sertis, unguentis,
adoratione colebant. Lucretius lib. 4. *Amatores li-*
mina coronat,
ungunt,
adorant.
Lucretius.

At lacrymans exclusus amator limina sæpe
Floribus, & sertis operit, posteaq; superbos
Vnguit amaracino, & foribus miser oscula
figit.

Ideo etiam apud Persium Sat. 5. vdā fores ap-
pellantur, quia vnctæ, aut sparsæ lacrymis, nisi
inero rigatæ. *Vdā fores*
Persio cur.

An rem patriam rumore sinistro
Limen ad obscœnum frangam, dum Chrysi-
dis vdās

Ebris ante fores, extincta cum face canto.
Itaque Plautus. *Plautus.*

Agite, bibite festinae fores,
Potate, site mihi volentes propitia.

Tibullus libro 1. Elegia 2. *Tibullus.*

*Te meminisse decet quæ plurima voce peregrinæ
Supplices, cum postea florida sæpta darem.*

Ovidius.

Inter Ovidij præcepta 3. De arte. illud etiam.

*Postibus & supplex precibus blandam
puella,*

Et capiti demptas limine pone rosas.

*Athenæus.
Amatorum
limina cur
coronata.*

Cuiusmodi multa passim apud poetas. Quo ritu Athenæus egregie lib. 15. cap. 2. *Amatorum verò limina coronant: vel honoris gratia eorum velut Dei cuiuspiam vestibulum coronant: vel non amatis sacrificantes, sed si amari postea coronas deponunt? est enim amatum Amoris simulacrum: cuius cum domus sit templum, amasiorum fores coronant: ideoque nonnulli in amatorum foribus sacrificant.* Hæc ille: quare nihil mirum si sæpta foribus, vinum, coronas adhibeant, cum eas quasi numinum simulacra colant; in quorum religione & ornatu illa omnia consumuntur. Cicero 4. in Verrem. *Omnes matronas, & virgines convenisse cum Diana exportaretur; unxisse unguentis, complexse coronis & floribus.* Et lapis vetus Romæ apud Lipsium ad lib. 1. Annal. Taciti, qui de hoc ritu inibi, & Elect. lib. 2. cap. 18. **DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQUE. INVUNCTIS.**

*Cicero.
Idola vincta
& coronata.*

*Ad statuas
thuri & cerei.
Cic. 3. Offic.*

Nec mirum si hæc circa Deorum imagines, cum circa mortalium fierent, ad quas interdum præter lectisternium, de quo supra, thuri & cerei: perinde atque ad sanctiores aras. Cicero 3. Offic. de Caio Mario, qui unus de re nummaria constituit. *Et ea res, inquit, si qua-*
ris,

ris, ei magno honori fuit: omnibus vicis statuæ
facta sunt: ad eas ihus & cerei. Item Coronæ *Item Coronæ*
etiā B. Ambrosius Ser. 10. in Psalm. 118. Quis *B. Ambros.*
coronat imaginem imperatoris, illum usque ho-
norat, cuius imaginem coronauit. Quid? quod *Nudari ante*
nudari etiā ante statuam; capitale interdum *statuam ca-*
fuit. Xiphilinus in Domitiano: Mulier, quod *pitale.*
exuia fuerat ante statuam Domitiani, damna- *Xiphilinus.*
ta, & interfecta est. Cuius ille crudelitatis non
serò pœnas dedit: nam & occisus à suis est, &
statuæ eius omnes euerse, ac dissipatæ.

Eæ quoque ad ianuas pro dominis salutatæ. *Ad ianuas*
Lucretius. *salutata.*
Lucretius.

Tum portas propter, athena

Signa manus dexteras ostendunt attenuari,
Sesè salutantum tactu, præterque mean-
tum.

Quod Alciarus lib. 8. Parerg. cap. 8. de patro- *Alciarus.*
norum statuīs accipit, quas illi clientibus sa-
lutandas, adorandasque pro foribus propone-
bant; cū sui copiam facere non possent: aliās
enim principum virorum statuæ ante fores
cum hostium spoliis, quæ mutatis, etiā do-
minis, ipsæ non mutabantur. Plinius lib. 35. *Plinius.*
cap. 2. *Alia*, inquit, *foris & circa limina ani-*
morum ingentium imagines erant affixis ho-
stium spoliis, quæ nec emptori refringere liceret,
triumphabantque, etiā dominis mutatis, ipsæ
domus: & erat hæc stimulatio ingens, expro-
brantibus rectis quotidie imbellem dominum
inirare in alienum triumphum.

Matutina salutationes.

Virgilius.

Idem.

Iosephus.

Qui mos non Romæ solum sed in prouincijs.

Exod. 20.

Philo Iudæus.

Quod autem ad matutinas illas salutationes attinet, res est non obscura. Testimonia à quibusdā collecta sunt aliquot: insigne illud Virgilij Georg. 2.

Si non ingentem foribus domus alta superbie

Mane salutatam totis uomit adibus undam:

At secura quies, & nescia fallere vira.

Id tam solemne seruatum, vt etiam in bello milites centuriones, tribunos, atque imperatores suos manè consalutarent. Iosephus lib. 3. de bello cap. 3. vbi de Romanorum disciplina militari. *Mane autem milites quidam ad Centuriones, illi verò ad Tribunos conueniunt salutatam: cum quibus ad summum omnium ducem vniversi ordinum principes.* Sed præter ea, quæ

ex Cicerone, Martiale, Suetonio, Dione aliisque laudari possunt, hoc solum Philonis addam, quo ostendam id non Romæ solum: sed in alijs etiam prouincijs vsitatum. Hic enim in lib. 1. de monarchia, cum legem Hebræorum de non colendis Dijs aureis, atque argenteis, quæ inter sacras habetur, non solum ad idolorum cultores spectare contenderet; sed ad auaros etiam diuites pertinere, qui nummos pro numinibus colerent; illos etiam hac lege perstringi putauit, qui cum ipsi diuitijs carerent, alienas admirarentur; adeò vt earum dominos pro Dijs haberent, salutarerent, etiam supplicarent. *Quin & illos, inquit, qui cum non possint diuitias proprias habere, quod his careant, alienas mirantur, non minus auari quam illi priores, quos adoraturi manè ad ades eorum,*

rorum, tamquam ad sanctissima templa cursi-
tant, bona petituri ab his quasi numinibus. Ægy-
ptiorum opinor, morem reprehendit, apud
quos ille degebat, atque etiam Romanorum,
in quorum illi erant imperio, & potestate.
Quamquam apud Romanos etiam inclinante
Repub. mos hic euauisse videtur. Suetonius
in Sergio Galua, cap. 4. *Veterem civitatis exole-
tumq; morem, ac tantum in domo sua harentem
obstinatissime retinuit, ut liberti, seruiq; bis die
frequentes adessent, ac manè saluere, vespere va-
lere sibi singuli dicerent.* Atque hæc de simula-
cris & statuis ante fores: de quibus Lucretium
Alciatus accepit.

*Sed euauit
apud Roma-
nos.
Suetonius.*

Lambinus enim aliter censet; de simulacris
posse intelligi, ad vrbis portas collocatis; quas
qui ibant, redibantque peragrè, salutare con-
sueverunt. Cuiusmodi apud nos ritus solennis,
quo sanctæ Crucis, ac Diuorum signa, aut sub
dio, aut in sacellis etiam, pro portis vrbiū
collocantur: illis interdum non solum adora-
tio præstita, sed etiam victima cæsa. Iosephus
de bello Iudaico, lib. 7. cap. 24. de Vespasiani,
& Titi triumpho. *Ibi & cibum capiebant, &
triumphalibus vestibus amicti, Diis ad portam
collocatis cæsa hostia, inter spectacula transeuntes
triumphum ducebant.* Imperatorum etiam sta-
tuas ad portas vrbiū lego, apud Xiphilinum
in Seuero. *Nam fulmen, inquit, in statuam
ipsius, quæ ad eam portam collocata erat, quæ
exercitum erat educturus, quæq; spectabat in
viam, qua illuc itur, cecidit.*

*Deorum idola
ad vrbiū
portas.*

*Adorata, &
aucta sacrifi-
ciis.
Iosephus.*

*Imperatorum
statue ad eas-
dem portas.
Xiphilinus.*

*Qua supersti-
tio etiā apud
Hebræos.*

*Machab. lib. 1.
cap. 1.*

*Isaiæ 57. lo-
cus explica-
tus.*

*Idola cur of-
fensiones oculo-
rum Ezech. 20.*

Sed ne longius faciam, dico hanc supersti-
tionem ad Hebræos etiam permanasse: nam
post edictum Antiochi, *Per vniuersas ciuitates
Judææ in circuitu edificauerunt ara; & ante i-
nuas domorum, & in plateis incendebant ibura,
& sacrificabant.* Nempe, quia ex gentium ritu,
idola in compitis, in domibus, ad vestibula, &
ianuas. *Isaiæ 57. Et post ostium, & retro postem
posuisti memoriale tuum: quia iuxta me discoo-
peruisti, & suscepisti adulterum.* Hoc est, Ido-
la tibi Larium, aliorumve Deorum, Gentium
in morem, in ipso domus introitu collocasti,
ut frequens eorum aspectus egredientem te,
atque regredientem susceptæ religionis com-
moneret. Itaque existimo hanc ob causam
offensiones oculorum idola dici apud Eze-
chielem, cap. 20. *Unusquisque offensiones ocu-
lorum suorum abiciat.* Scholiastes statuas in-
telligit, & signa, quæ in domibus habebant.
Cumque constet ex Iudicum, Regumque li-
bris, & ex Ezechielis cap. 16. qui ita scribit:
*Ad omne caput viæ, edificasti signum prosti-
tutionis tue. Et paulò antè: Edificasti tibi lu-
panar, & fecisti tibi prostibulum in cunctis pla-
teis.* Vbi de hoc ritu aperte, tamen sub his
meretricis, lupanaris, atque prostibuli inuo-
lucris, ut apud nostrum interpreterem Hierony-
mum Prado, inter alios videas: cum constet,
inquam, non solum excelsos montes, & colles,
templumque ipsum Deo sacrum, urbem to-
tam Ierusalem, vias, plateas, fora, compita,
domosque priuatas idolis refertas; rectè à

Pro

Propheta offensiones oculorum vocantur: quia in egressu, regressuque, in obeunda vrbe sæpissime offendeantur. Quamquam offensiones etiam oculorum aptè dicantur, quia eorum aspectu decepti oculi, corda, (in quæ dominari maxime solent, ut alibi ostendi) in fraudem inducerent, & idololatriæ scelere obligarent. Ideò Numeror. 15. iubentur Hyacinthinas palliis fimbrias annectere, ut earum aspectu recordarentur mandatorum Domini: *Ne sequerentur cogitationes suas, & oculos per res varias fornicantes.* Videor hac rerum varietate ductus, aberrasse ab instituto: ad quod sine ulla mora iam redeo.

Numer. 15,

CAPUT XXI.

De sacris muneribus natalitiis. Data, & accepta. Flores, vela, cerei, lampades, vnguenta, tabella sepulcris, & templis oblata. Clypei qui olim in templis. Eorum dedicationes, quæ interdum anniuersaria, ut celebrata.

NEc defunt in sacris natalitiis munera: nam *Natalitia muneris.* & data, & accepta B. Paulinus ostendit in natali s. ubi donariis videas aras, sepulcra, templa magnificè cumulata: vela tum pura, tum picturis illuminata prætensa foribus: belluata tapetia, pictos cereos, argento incisas imagines
pro

pro foribus templorum appensas, lampadibus altaria coronata, odores denique, quemadmodum olim Genio, sepulcris inspersa. Paulinus itaque.

*Cedo, alij pretiosa ferant donaria, meq;
Officii sumptu superent, qui pulcra tegendis
Vela ferant foribus; seu puro splendida lino,
Siue coloratis textum fucata figuris.
Hi laeues titulos lento poliant argento,
Sanctaq; praefixis obducant limina lamnis.
Aest alij pictis accendant lumina ceris,
Multiforesq; cauis lychnos laquearibus aptet,
Ut vibrent tremulas funalia pendula flammæ.*

Vela quid.

*Olim ad cubi-
cula Impera-
torum.*

*Gregorius Tu-
ronensis.*

Vela ante aras

Apuleius.

Sed quænam ista vela? intesa foribus ad obumbrandum quidam existimant. Ego verò, praetensa sepulcris, siue ante fores suspensa, religionis ergò, atque reuerentiæ; vt olim ostentandæ maiestatis gratia, ad cubacula Imperatorum. De quibus Tacitus lib. 13. Lampridius in Eligabalo. Iulius Pollid. lib. 10. Seneca Epist. 80. De illis Gregorius Turonensis lib. 4. miracul. B. Martini, cap. 1. & 2. *Accessi hand temerarius ad locum sepulcri, proiectusq; solo orationem fudi, atque secretius à pendentibus velis, vno sub vestimento iniecto filo; Crucis ad hoc signaculum depinxi: protinus dolore sedato, abscessi. Et paulò post: Accessi iterum querere sanitatem ad tumulum, tactusq; à dependentibus velis, protinus stetit vena pulsus.* Et sanè vela fuisse constare ante sanctiores aras, statuasque apud antiquos, vt vidit optimè Lipsius Elect. lib. 2. cap. 18. vbi Apuleium ad hunc morem corrigit lib. 11.

Ac dum velis candentibus reductis in diuersum, Deo venerabilem conspectum apprecamur.

De Hebræorum velis multa in sacris literis. *Vela apud Hebraeos.*
 Iudas vbi altare instaurauit, vela appendit, Ma-
 chab. lib. 1. cap. 4. Qua de re Iosephus lib. 12. *Iosephus.*
 cap. 10. Antiquit. *Quod diligenter emundans,*
introduxit noua vasa, candelabrum, & mensam,
& aram ex auro factam. Recomposuit autem &
vela in ingressu, & ianuas ipsas reconstruxit.
 Qua in re tanta religio, vt eorum custodiæ *Eorum custos*
 nonnisi Sacerdos aliquis præficeretur. Iosephus *Sacerdos.*
 lib. 14. Antiquit. Iudaic. cap. 13. de Crasso Sy- *Iosephus.*
 riæ Præsidente, qui templum deprædatus est. Tra-
 didit verò ei hanc trabem custos pecuniarum
 Eleazarus nomine Sacerdos, non maleuolo ani-
 mo, nam iustus, & bonus fuerat: sed dum commis-
 sa fuisset ei custodia velorum templi, quæ mira
 pulcritudine, vel constructione pretiosissima re-
 splendebant in hac trabe pendentia. Hæc erat
 aurea minarum pondere trecentarum, quam
 Crassus Romanorum dux, qui Gabino succes-
 serat, per summam perfidiam abstulit. De no-
 stris verò velis meminit Gregorius lib. 9. Epist.
 38. & lib. 2. Epist. 14. & lib. 8. Epist. 15. B. Am-
 brosius ad Marcellinam. Augustinus de Ciuit.
 Dei, lib. 22. cap. 8. & alij sæpe. Quæ pura in- *Vela inter-*
 terdum oblata, vt suprà Paulinus, & in Nata- *dum pura.*
 li 3.

Aurea nunc niueis decorantur limina velis.

Interdum etiam picta, vt præter Paulinum Ve-
 nantius Fortunatus docuit lib. 2. Carm. in Ho-
 mil. 5. Crucis, vbi de velis Cruci oblatis, quæ

Cru

*Interdum
picta.*

Xiphilinus.

Crucis signo intexta fuisse significat. Vela etiam figuris fucata dixit Paulinus: cuiusmodi olim in theatris maximè in usu. Xiphilinus in Nerone: *Vela etiam, quæ per acrem expansa ad arcendum Solem purpurea erant. Inq, us mediis Nero acn pictus currum agitans, circum verò undique aurea stella.* De his etiam velis, quæ in

Machab. lib. 1. cap. 6.

templo, mentio fit in 1. lib. Machab. cap. 6. vbi de templi cuiusdam ornamentis. sic: *Et auam esse ciuitatem Elymaidem in Perside nobilissimam, & coptosam in argento, & auro, templumq, in ea locuples valdè, & illic velamina aurea, & loricas, & scuta, quæ reliquit Alexander Philippi Rex Macedo, qui regnauit primus in Græcia.*

Vela picta in templis.

Vela autem cum depictis Imperatorum imaginibus, vel cum eorum nominis inscriptione in templis appendebantur. De his Tertullianum accipio, qui in lib. de habitu mulieris ita

Tertullianus explicatus. Vela cur tituli dicta.

scribit: *Sed & parietes Tyrus, & Hyacinthinus, & illis regis velis, quæ vos operosè resoluta transfiguratis, pro pictura abutuntur.* Ea tituli dicebantur à tuendo, quòd eum locum, vbi essent,

Titulus pro Ecclesia.

pro suo vindicarent, atque tuerentur, vt in eum nemo auderet inuadere. Cortinas regias appellauit Ambrosius ad Marcellinam scribens: docuit Baronius Cardinalis Annal. tom. 1. ita etiam titulus pro Ecclesia capitur, quod in loco vbi erat erigenda, Crux in titulum poneretur. Docet idem Cardinalis inter alios in Martyrologio Romano 26. Iulij. Et Prudentius Hymn. 5. de S. Vincentio.

Prudentius.

*Iam nunc & ossa exstinxero
Ne sit sepulcrum fineris,*

Quod

*Quod plebs gregalis excolat
Tunbumq; J'gai Martyria.*

Id est, Crucem in titulum statuant, vt sacer locus significetur Ecclesiæ designatus.

Quamquam, vt suprà diximus, tituli etiam Martyrum dicebantur vela, cum depictis eorum imaginibus, aut sola nominis inscriptione notata: vt olim clypei Imperatorum, de quibus infra. Quod autem addit titulos ex argento, & lamnas ad templi limen affixas, eas oportet intelligi Diuorum imagines ex argento fuisse, quæ ad festum ianuarum ornatum adhiberentur, quæ propriè tituli dicti. Ex argento autem facti ex yetere inuento. Imagines enim illustrium virorum ex auro, argentoque suspensæ videbantur in templis, instar clypei rotundæ. *Tituli ex argento quid.*

Plinius: *Clypei quid.* Scutis qualibus ad Troiam pugnatum est, continebantur imagines, vnde & nomen habere clypeorum. De his Suetonius in Domitiano, cap. 23. Trebellius in Claudio. Linius lib. 25. Valerius Maximus lib. 8. cap. 15. quorum testimonia non est cur describam ex eruditissimo Lipsio, qui hæc ad Annalium Taciti lib. 2. Addam tamen nonnulla alia, quæ hunc morem illustrent. Suetonius in Caligula, cap. 16. *Plinius.*

Quas obres inter reliquos honores decretus est ei clypeus aureus: quem quotannis certo die collegia Sacerdotum in Capitolium ferrent, Senatu proficiente, nobilibusque pueris, ac puellis carmine modulato, laudes virtutum eum canentibus. *Suetonius.*

Datum autem in clypei dedicatione epulum. *Clypeorum denatio.* Epulum in capis me docet apud Lipsium. *Epulum in capis me docet apud Lipsium.*

NESTORI.

AVG. NEPETE

HIC. LVDOS. FECIT

ET. DEDICATIONE

STATVÆ. PATRONI

QVAM. IPSE. POSVIT

ET. CLYPEI. SVI. ITERVM

MVNICIPIBVS. NEPESINIS

EPVLVM. DEDIT

Philo Iudeus. Addo etiam Philonem de legatione ad Caium: narrans enim quanta ab Alexandrinis mala perpeffi essent Hebræi, scribit prosequas igne succensas tanta hostium rabie atque infania, ut ne suis quidem ædificiis pepercerint, modo Hebræorum vastarent: quamquam in illis multa Imperatorum donaria, multaque gloriæ monumenta. *Taceo, inquit, deletos a furentibus eodem incendio honores Romanorum Principum, clypeos, coronas, statuasq; auratas cum suis titulis, quos reueriti continere impetum debuerant: sed tunc ferociebant non timentes Caium vindicem, quem norant Iudæis insensissimum,*

Hebræi clypeum Romæ deuouerunt.

S. C. De eo &c. Quin & ipsi etiam Hebræi clypeum aureum Romæ, veluti seruatæ fidei, atque amicitia monumentum perpetuum deuouerunt. De eo S. C. legitur apud Iosephum lib. 14. cap. 17.

apud Iosephū. L. Valerius Lucy filius. Cos. Conueniente Senatu Idibus Decemb. in templo Concordia, præsentē L. Copinio, L. Collina filio, & Cepario filio Quirini, de his, quæ Alexander Dorothei, & Numerius Antiochi, & Alexander Iasonis, Iudæorum legati, optimi viri, & auxiliatores loquuti sunt,

reus

renouantes cum Romanis gratias & amicitias
 pristinus, clypeum aureum pro indicio auxilio-
 rum deuouerunt, quinquaginta millium scilo-
 rum, &c. Placuit igitur Senatui amicitias &
 societatem cum eis coponere, & omnia quæ sup-
 plicauerunt concedere, clypeumque suscipere.
 Hactenus. S. C. Descutis Alexandri in templo
 suspensis proximè dixi ex lib. Machab. i. cap. 6.

Et Senecam ego ex isto ritu interpreteror in E- *Seneca expli-
 cat.*

pistola. 116. vbi de Dei cultu sic agit. Colitur
 autem non taurorum optimis corporibus contru-
 cidatis nec auro argentoque suspensio. Nec ab-
 simile illud Philonis de legatione ad Caium: *Item Philo-
 Judæus.*

vbi de Augusti templo, apud Alexandriam, su-
 blime scribit esse; ingens, ac conspicuum, qua-
 le nusquam alibi: plenum donarijs, pictis tabu-
 lis, & statuis, circumquaque ornatum auro, ar-
 gentoq;. Nempe quia ex auro argentoque cly-
 pei, & Imperatorum imagines.

*Tituli ut pro-
 foribus*

Vt autem hi tituli pro foribus collocarètur,
 coniectari licet, cum ex his, quæ Paulinus scri-
 bit, tum ex his, quæ in celebrioribus festis ad
 templorum ianuas Romæ visuntur. Festus e-
 nim in his adhibetur ornatus: id est, ramorum,
 ac frondium ferta; quos nunc *Festones* dici-
 mus. In his orbes, aut quadra ex intervallo re-
 lieta: in quibus tituli, siue vela depictis Diuo-
 rum imaginibus includuntur. Paulinus supra: *Paulinus.*

Spargite flore solum, prætexite limina fertis.
 Item. Sanctaq; præfixis obducant limina lænis. *Serta & titu-
 li ad templo-
 rum limina:*
 Vides ferta & titulos ad limina? nihil dubito
 quin hæc fuerit ratio collocandi. De his ego

titulis Prudentium accipio in Hippolyto:

*Prudentius
explicatus.*

Ipsa illa exunias animæ, quæ continet intus,

Ædicula argento fulgurat ex solido.

Prefixit tabulas diues manus æquore laui

Candentes, recuum quale nitet Speculum.

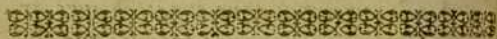
Iuuenalis.

Et forsan hoc illud est Iuuenalis Sat. 6. vbi similis ornatus non ob religionem in templis, sed ob lætitiā nuptiarum in ædibus, in quibus vela & rami.

Ornatas paulo ante fores, pendentia liquit

*Vela domus; & adhuc virides in limine
ramos.*

Sed hic aulea licet intelligi, quibus in lætitiā nuptiali, aut festis alijs diebus, domestici parietes vestiuntur.

CAPVT. XXII.

Quæsitum præterea de sacris muneribus Natalitius. Floribus, unguentis que conspersa sepulcra. Pecunia, obsoniaq; in pauperes erogata. Libri etiam, & carmina Martyribus oblata: & ab his interdum accepta. Unguenta, & liquores saluberrimi ex ossibus fugati ab obsessis corporibus demones: edita mille prodigia.

*Floribus &
unguentis
parsa Mar-
tyrum sepulcra
Prudentius*

Flores præterea & unguenta Genio fusa: Eadem circa sepulcra Martyrum, quorum Natalitia colerentur. De floribus proxime Paulinus; addo & Prudent. in Peristeph. Hym. 3. in B. Eulaliæ laudem.

Car-

*Carpite purpureas violas,
Sanguineosque crocos metide.
Non caret his genialis hyems.
Laxat & arua tepens glacies:
Floribus ut cumulent calathos.
Ista comantibus è folijs*

Munera virgo, puérque date.

Floribus autem sepulcra ab Ethnicis cumulari solita, eorum maximè, quos in diuos retulissent, decantatum est. Domitianus quosdam interfici iussit, qui ferta in locum, quo Paridem saltatorem occiderat, intulerunt. Auctor Xiphilinus in Domitiano.

*Flores olim
in Æthnicorum
sepulcris.
Xiphilinus*

De vnguentis idem Paulin. in Nat. 6. S. Felicis.

*Martyris hi tumulum studeant perfundere
nardo;*

*Martyrū
sepulcra
inūda.*

Et medicatapro referant vnguenta sepulcro.

Cui consonat illud Prudentij in Hippolyto:

*Oscula perspicuo figunt impressa metallo
Balsama diffundunt fletibus ora rigant.*

Prudentium.

Multa etiā munera in pauperes, ut olim sportula, erogata. idem Paulinus supra.

*Munera in
pauperes erogata.*

Cedo equidē, & vacuo multis potioribus auro,

B Paulinus.

Quis grauis ære sinus releuatur egēte repleto

Qui locuplete manu promptaria ditia laxat,

Et varijs animā spōsatis dotibus auctat, &c.

Libri olim & carmina à doctis viris missa: habes B. Paulini, prudētij, aliorūque natalitia carmina: habes homilias, & orationes patrum in Natali Sanctorum.

*Libri, & carmina
Martyribus dicata.*

Dat tamē munera is, cuius natalis agitur: neque id in sacris Natalitijs desiderabis. Dedere ipsi Martires.

illi plurima, maximaque, & magnificentissima,
cum alias tum maximè Natali suo. Docebit
Idem Paulinus.

Paulinus.

*Sine hoc Natali studet indulgere diei,
Ut paucis alias det opem; quod plura benignus
Natali det dona suo.*

*Cuiusmodi
munera;*

Cuiusmodi autem munera? Dæmones ab ob-
fessis corporibus fugantur; lux oculis cæcis,
gressus pedibus, salus ægris, vita mortuis datur:
exstinguuntur incendia: sistuntur torrentes al-
uei; prodigia mille cernuntur: quæ non est hu-
ius instituti sectari. Vnguenta Martyribus effu-
sa: vnguenta quoque illi profundunt. ad pel-
lendos morbos miæ virtutis. Fidem facit Bea-
torum Andreæ, Nicolai, Glyceriæ, Laurentij,
& sociorum; Eufemiæ, Euthymij Abbatis, Eli-
sabetæ Hungariæ, aliorumque sepulcra: quæ
partim antiquitus, partim etiam nunc vnguen-
tis saluberrimis scatent. Nemo ferè erat homi-
num, qui ad Martyrum sepulcra quicquam
rogaturus accederet, qui non lætus atque ala-
cer, re impetrata, discederet. Ostendunt illa,
quæ supra diximus de Gregor. Turon. ad B.
Martini sepulcrum: docent quotidiana prodi-
gia: confirmant illa Prudent. Peristeph. Hym. 2.
de S. Laurentio.

*Multa à Deo
impetrata.*

Prudentius.

*Quæ sit potestas credita,
Et muneris quantum datum,
Probant Quiritum gaudia,
Quibus rogatus annuis.
Quod quisque supplex postulat,
Feri impetratum prospere:*

Post

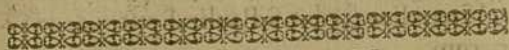
*Poscunt, litantur, indicant,
Et tristis haud ullus redit.*

Et in Hippolyto.

Scribo quod hac eadem

*Hippolyto scio me debere: Deus cui Christus
Posse dedit, quod quis postulet, annuere.*

Vides, quod falso veteribus de Genio persuasum (nempe ab eo, quæ natali die peterentur, impetrari) id in nostris natalitijs, martyribusque completum? Iam vero nihil mihi reliquū factum esse videtur in hac re, quod dicam, nisi illud tantum, quod tu postremo loco posuisti, de varietate Natalitiorum, quæ olim celebrabantur: nam & rerum, & locorum natalitiam celebritatem fuisse dixisti: quæ mihi pars etiam attingenda.

C A P V T X X I I I .

Natalis Christi reditus ab Aegypto olim celebris in Ecclesia. Item sacrorum magistratum ut Pontificatus, Cathedra, Episcopatus, victorie, atque triumphus. Templorum, etiam apud Hebræos. Missa in his munera.

Natalem etiam reditus ab exilio celebratum, superius ostendisti: ego quoque aliud simile apud nostros ostendam. nam Christi reditus ab Aegypto summa olim religione celebratum, cum Græcorum Menologia tum Romanum Martyrologium, item Bedæ

Natalis Christi reditus ab Aegypto.

118 DE DIE NATALI

Adonis, Vſuardi docebunt: in quibus is dies
7. Ianuarij anniuerſaria commemoratione re-
colitur. Atque vt illi non eū tantum diem,
quo primū nati eſſent, ſed eos etiam, quibus
ad gloriam nati eſſent, & ad magistratus eue-
cti, lucent reip. aſpexiſſent, Natalis inſtar habe-
bant: ita etiam noſtri Pontificatus, Cathedræ,
atque Epiſcopatus Natalem diem anniuerſaria
lætitiâ coluere. Tenuit enim vetus Eccleſiæ
conſuetudo, vt dies anniuerſaria ageretur, qua
quis alicui ſedi præfectus eſſet Epiſcopus. De
conſuetudine Orientalis Eccleſiæ, ſatis monēt
Græcorum Menologia, in quibus B. Baſilij.
Ioannis Chryſoſtomi, & aliorum agitur ſedis
Natalis dies. Quo etiam more, & ratione Ro-
mana Eccleſia eam diem ſolemniter agere cō-
ſuevit quæ Romanæ Natalis eſt Cathedræ. De
cōſuetudine ſcribit. S. Paulin. Epist. 16. ad Se-
uerum.

*Natalis ca-
thedræ.*

*Quanta in eo
celebritas.*

Tanta autem erat eius diei celebritas, vt ad
Natalem Romani Pontificis agendum, finiti-
mi omnes Epiſcopi Romam conuenirent.

S. Hilarius.

Hilarius Papa in Epist. ad Aſcanium & cæteros
Epiſcopos Prouinciæ Tarraconenſis. *Lectis er-
go in conuentu fratrum, quos Natalis mei feſti-
uitas congregauerat litteris veſtris.* Docent de

S. Ambroſ.

ea re ſermones. S. Leonis Papæ, ea die habiti:
& illud quo B. Ambroſius ſcribit de Felice Co-
menſi Epiſcopo lib. 8. Epist. 60. Editionis Ro-
manæ. Et B. Auguſt. Ser. 32. De verbis Domini
in fine, de die Natali Aurelij Epiſcopi Cartha-
ginenſi. *Dies anniuerſarius Ordinationis Do-*

mini

S. Auguſt.

mini senis Aurelij crastinus illucescit : rogat
 & admonet per humilitatem meam caritatem
 vestram, ut ad Basilicam Fausti deuotissime
 venire dignemini. Et de sua etiam anniuersa-
 ria Ordinationis die Homil. 24. Veruntamen
 cum dies anniuersarium nostræ ordinationis
 exoritur, tum maxime honor huius officij, tan-
 quam primum imponatur, attenditur. In Ro-
 mano etiam Martyrologio Natales quidam
 Episcoporum festi atque solemnes habentur.
 14. Iunij. Ordinatio sancti Basilij Cæsareæ in *Ordinat. s.*
 Cappadocia : quam in diem à Beda, Vsuardo, *Basilij.*
 & Adone reuocatur. Agit de ea B. Gregorius
 Nazianzenus in Orat. de laudibus Basilij, &
 in funere patris, & in epistolis sæpe. 3. Septem- *s. Gregorij*
 bris. Ordinatio sancti Gregorij Papæ, Romæ: *papæ.*
 cuius mentio apud Gregorium Turonensem
 Histor. Franc. lib. 10. cap. 1. Paulus Diaconus
 de gestis Longobardorum. lib. 3. cap. 12. Ioan-
 nes Diaconus in vita sancti Gregorij 7. De-
 cembri. Sancti Ambrosij Episcopi, & Ecclesiæ *s. Ambrosij*
 Doctoris ordinatio, Mediolani : quam etiam *Episcopi.*
 solemnitatem Græci celebrant, Natalemque
 dicunt, ut ex eorum Menologio constat. Octa- *s. Zenonis*
 uo eiusdem mensis ordinatio sancti Zenonis *Episcopi.*
 Episcopi, Veronæ. De his omnibus copiose
 Baronius Cardinalis, cuius laus est in Eccle- *Baronij car*
 sia : à quo nos ista descripsimus. Addam B. Au- *dinalis. laus.*
 gustini sententiam ex Serm. 15. de Sanctis, *B. Augusti:*
 qui est 2. de Cathedra sancti Petri, ubi sæ-
 pe diem illum Natalem appellat. Recte igitur
 Ecclesiæ Natalem sedis illius colunt, quam

Apostolus pro Ecclesiarum salute suscepit, paulo post. Quod Natalis ergo Cathedra hodie colitur, sacerdotale honoratur officium.

S. crucis Natalis.

Inuentio autem S. Crucis, quasi Natalis est Crucis. Itaque à Græcis tertia die à Resurrectione Domini, Crucis resurrectio celebratur: cum nimirum sursum emergens, prodigijs illustrata cælestibus, toto orbi se prodidit. Exaltatio verò illius cum post insignem victoriam à Cosirhoe partam, restituta est, cur non pro Natali eiusdem, atque victoriæ habeatur? Nam Triumphus etiam illius, festus atque sollemnis Hispanis, Natalis victoriæ nobilissimæ annis uersariam celebritatem habere, quis dubitet? cum sciat præsertim ausum esse Ciceronem diem illum, quo rēp. à coniuratione liberauit, Natalem reip. dicere in Orat. pro Flacco.

Victoria Natalis.

Natal. verò victoriæ Naualis de Turcis nostra ætate cōparatæ. 6. Octob. sub titulo commemorationis S. Mariæ de Victoria, ex decreto Pij. 5. Pontif. Max. celebratur; atque ob sempiternam eius memoriam, hoc titulo, templū Mediolani magnificum ædificatum est: dignissimum tam insignis victoriæ monumentum.

celebratus epulis, & muneribus.

Scimus etiam apud Hebræos Natales victoriæ celebratos sacris, epulis, & muneribus missis. Dies enim quo victoria de Holoferne Regis Assyriorum legato, siue præfecto, per Iudith. 16. dirh viduam, relata est, decreto Iudæorum inter festos relatus est. cap. 16.

Dies victoriæ huius festiuitatis ab Hebræis in numero Sanctorum dierum recipitur, & colitur

tur à Iudæis, ex illo tempore usque in presentem diem. Diem etiam Natalem coluere victoriæ, quam de Nicanore duce Demetrii Regis Syriæ reportarunt. Machab. lib. I. cap. 7. Et lata-
tus est populus valde, & egerunt diem illum in latitia magna, Et constituit agi omnibus annis diem istam, tertia decima die mensis Adar. Ioseph. lib. 12. Antiq. Iudaicar. Hæc victoria contigit quartadecima die mensis Adar, quam celebrant quotannis festum colentes diem.

Nacha. lib. 1.
cap. 7.

Iosephus.

Dies etiam victoriæ aduersus Aman, qui Iudæos perdere constituerat, festum habuere, ex instituto Mardochei. Esther cap. 9. De hoc die. Quem constituerunt esse solemnem, ut in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio, atque cōiuijs. Et paulo post: Hi verò Iudæi, qui in oppidis non muratis, ac villis morabantur, quartumdecimum diem mensis Adar, conuiuiorum & gaudij decreuerunt, ita ut exultent in eo, & mittant sibi mutuo partes epularum, & ciborum. Et infra scripsit Mardocheus ad omnes Iudæos, qui in Regis prouincijs morabantur, ut quintadecimam diem, qua percutere desiuerant, quasi completa victoria: Pro festis susciperent, & reuertente semper anno, solempni celebrarent honore, quia in ipsis diebus se vli sunt Iudæi de inimicis suis, & luctus atque tristitia in hilaritatem, gaudiumq; conuersi sunt: essentque dies isti epularum atque latitiæ, & mitterent sibi inuicem ciborum partes, & pauperibus munuscula largirentur. Sed latitiæ communis & publicæ dies plurimos ab Hebræis

Esther. 9.

Per totā etiā
prouinciā.

festos atque solemnes fuisse & communibus etiam gaudijs magnificentissimè celebratos, satis, opinor, scient omnes, qui vel sacras eorum Historias, vel etiam profanas saltem mediocriter degustarint; & Iosephum præcipue patrum illorum scriptorem lectitarint.

*Templorum
dedicationes.*

Iosephus.

*Festum
Luminum apud
Hebræos.*

*Dies etiam
anniuersa-
rius.*

Hilarius.

Templorum illi Natales dies, hoc est dedicationis, vt Latini loquuntur; *ἑναιμία* vt Græci, peregerunt summa rursus religione, tum gaudio. Instaurationem dedicationemque templi ab Antiocho diruti, Iudas summa lætitiâ celebravit. Iosephus lib. 12. Antiquit. Iudaicæ. cap. 10. *Celebrauit autem Iudas cum ciuibus suis pro renouatione templi sacrificia per dies octo, nullum genus deliciarum relinquens, sed pretiosissimis dapibus eos pascens, Prorenouatione verò solemniū, post multum tempus insperata religione receptorū, legem posuerunt, vt posteri per octo dies hanc renouationem templi celebrarent. Unde & ab illo tempore hætenus hanc festiuitatem celebramus, vocantes eam Lumina, eo quod præter spem hoc nobis splendidum lumen colende religionis apparuit. In Ecclesia nostra mulæ & magnificæ templorum siue Basilicarum dedicationes anniuersaria celebritate recoluntur. Ad quod olim festum multus magnusque concursus hominum, magna Episcoporum frequentia fiebat: dona ab imperatoribus alijsq; principibus viris mittebantur. Antiocheni quidem templi encænâ tanto cum splendore celebrata sunt, vt ad ea Episcopi. 99. vt Hilarius numerat; vt alij*

alij 80. conuenerint.

De donis in templa missis tam multa leguntur apud scriptores sacros, vt frustra in ijs commemorandis suscipiatur labor. De Ierosolimy tani templi muneribus in dedicatione collatis, Eusebius multa, cuius hæc sūt ex lib. 4. *Donaria in templis.*
 de vita Constantini, cap. 40. & deinceps, *Eusebius:*
Quæ etiam in ipso templo donorum turba ex auro, argento, pretioso lapide, separatim suo quo ad fieri potuit volumine conscriptum imperatori dedimus, eiusque nomini dicauius. Sed de his satis copiosè Baronius Cardinalis: & Durantius lib. 1. de ritibus Ecclesiæ. frustra autem in ijs describendis opera consumatur. Neque *Anniversaria dedicationis dies.*
 primam solùm dedicationis diem, sed anniuersariam, & nouendialem celebritatem obseruauere. Sozomenus lib. 2. cap. 25. *Sozomenus.*
Ex quo tempore Ierosolymitana Ecclesia quotannis diem festum splendide admodum celebrat: adeo ut in conuentiones Sacrorum peragantur; & dies 8. deinceps conuentus fiant. Dedicationes Basilicarum in nostro Martyrologio complures numerantur, nihil opinor pensi erit, tempus in his commemorandis collocare: maxime cum obuiæ sint, & nos longius fortasse, quàm putamus, aut etiam volumus, hoc sermone Natalitio processerimus. Quare si placet dimitamus hunc cætum; & si quæ restant, in diem alium reseruemus. Hic cum cæteri annuissent, sine dicendo facto discessimus.

MARTINI DE ROA
EX SOCIETATE IESV,
SINGVLARIVM LOCO-
RVM AC RERVVM.

Liber Sextus.

CAPVT PRIMVM.

*Ciceronis locus ex ea, Quæ de Aruspicum res-
ponsis, numquam hætenus explicatus, illus-
tratur; ludorum veterum instauratio quibus
de causis facta. Thensam, lorum, terram tene-
re quid?*

Ascendo ad ea, quæ ex
humanis maxime const-
tant & rebus, & auctori-
bus; vt suum accipiat in-
scriptio libri, & volumen
hoc primum singulatiũ,
complementum. Dabit
initium Cicero in ea, quæ est de aruspicum
responsis nunquam hætenus explicatus. Mul-
ta inibi ex prisco ritu, & vetustissima Etruriæ
disciplina, nec satis obuia; & ad coarguendâ
vete-

eterū in sacris nimiam diligentia, dicam veris, improbam superstitutionem, opposita. De ludis minus diligenter factis, pollutisque sermo erat, quos renouari atque instaurari necesse fuit, quod tum ita esse aruspices arbitrabantur, cum ex ijs, quæ ad ludorum religionem pertinerent aliquid vel per incuriam, vel imprudentiam omissum esset; aut si quid etiam præter consuetudinem in eorum celebritate commissum. ita Cicero. *Te appello Lentule, vosque Pontifices ad quos epulones Iouis Optimi Max.* si quid est prætermisum, aut commissum afferunt, quorum de sententia illa eadem renouata atque instaurata celebrantur. Et post. *Responde his & pro te, & pro collegistuis, nihil cuiusquam aut negligentia contentum, aut scelere esse pollutum: omnia solemnia ac iusta ludorum omnibus obseruatis summa cum cerimonia, esse seruata.*

*cicer. locus
difficilimus.*

Prætermisionis autem commissiōisque rationem proximè pluribus. *An si ludius constitit, aut tibicen repente conticuit; aut puer ille patrimus & matrimus si terram non tenuit, aut thensam, aut lorum omisit; aut si edilis verbo, aut simpulo aberrauit. ludi non ritè facti, eaque errata excipiuntur; & mentes Deorum immortalium ludorum instauracione placantur. Si ludi ab letitia ad metum traducti sunt: si non intermissi, sed precepti atque sublati sunt: si Ciuitati uniuersæ scelere eius, qui ludos ad luctum conferre voluit, extiterunt dies illi festi pene funesti; dubitamus quos ludos ille fremitus nuntiet esse pollutos. Vbi primum vides quomodo non ritè facti; deinde quo*

*Instauratio-
nis ludorum
ansæ.*

*Error aut
lapsus*

*Letus, me-
tu subitus,
us*

quo violati & polluti; tum qui iudices eam rem cognoscerent, & de instauratione statuerent: denique ludorum violationem terrarum fremitu alijsque prodigijs, quemadmodum & lucorum, & factorum locorum à Dijs iratis portendi.

Pro violatis ludis postulationes decretae.
Cicero.

Postulationes quid. Festus.

Seneca.
Arnobius.

Etenim ludis, locis ve sacris violatis, Deos violatos putabant, ijsque postulationes decernebantur. Cicero ibidem. *De ea rescriptum est postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno, Telluri, Dijs celestibus. Audio quibus Dijs violatis expiatio debeat, sed hominum quae ob delicta, quæro. Ludos minus diligenter factos, pollutosque.* Postulationes intelligo supplicationes & sacrificia, quibus Dij se placari volebant. Festus. *Postulatoria fulgura, quæ votorum aut sacrificiorum sprete religionem designant.* Senec. lib. 2. Nat. Quæst. cap. 49. *Aut esse postulatoria, (de Cecinna loquitur) quibus sacrificia intermissa, aut non ritè facta repetuntur.* Arnob. lib. 4. causas illas instaurationis ita complexus est. *In caerimonijs vestris rebusque Diuinis postulationibus locus est, & piaculis. Dicitur contracta esse commissio si per imprudentie lapsum, aut in verbo quispiam, aut sympulo decerrauit; aut si ludicrum constituit; aut ubi cenè repente conticuit; aut si patrimus qui ille vocitatur puer omisit per ignorantiam lorum, aut terram tenere non potuit. Sed hic certè locus & ille alter Ciceronis explicandi sunt. Cicero igitur.*

Ludium consistere quid.

AN SI LVDIVS CONSTITIT. Hoc est si dum saltaret, ageret ve, aut caneret, incerta aliqua

vi mouere pedes, aut loqui non potuit. Cui rei simile quiddā Aesopo contigisse narrat Cicero lib. Famil. 7. Epist. 1. *Delitiae verò tuae noster Aesopus eiusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. 7 s iurare cum cœpisset, vox eum defecit in illo loco; si sciens fallo.* Quam in re tanta superstitione obligabantur, ut minima quæque & horrerent, & obseruarent. Vnde & illud Suetoni. in Nerone caput. 24. *In quodam tragico actu cum elapsus baculum cito resump sisset pauidus, ac metuens ne ob delictum certamine summoneretur; non aliter confirmatus est, quam adiurante hypocrita, non animaduersum id inter exultationes succollationesque populi.*

Cicero.

Suetonius.

AVT PVER ILLE PATRIMVS, ET MATRIMVS SE TERRAM NON TENVIT, AVT THENSAM, AVT LORVM OMISIT. Quæ locū quod ad ritum attinet terrā tenendi, nemo hæctenus, quem ego viderim, attigit. Turnebus in suis aduersarijs ad morem tangendi terram hoc refert: quam certè coniecturam, antequam eorum copia mihi facta esset, tametsi non omnino probaueram, feceram tamen, fretus hac ratione: quod hic de ludis Megales iacis mentio fiat, in quibus magnæ Matris Deorum sacrificia, ex veteri ludorum religione, & consuetudine reip. fiunt. Cùm autem in eiusmodi sacris ritus, tangendi terrā vsurpatus sit, ut auctor est Macrobius lib. 1. cap. 9. non videtur absurdū intelligere ludos violatos, si sacrificia ritè facta nō esset. quod certā tū accideret cū

Terrā tenere

Turnebi sententia.

cum à puero (qui etiam olim adhibiti ad sacra)
ritus ille tangendi terram prætermisus esset.
Nam quod alicui dubiū facere posset, sit ne te-

*Tenere idem
quod tangere
Virgilius.* nere terram idem quod tangere, non obscure
docent auctores. Virg.

Talibus orabat dictis, arasque tenebat. Item.
Tango aras, medios igneis, & numina testor.

Sed hic nimis religiosus aliquis objiciat, aliud
esse, aras tenere, aut terram, quod in sacrificijs
fieret; aliud aras tangere, quod in sacramentis
suscipiendis rituque iurandi; de quo Virg. vlti-
mo versu. Sed is audiat Ciceronē pro Flacco.
*Ergo is, qui si aram tenens iuraret, crederet ne-
pe per epistolam quod volet iniuriatus probabit.*

Cicero.

Verum cum hoc loco Cicero de ludorum
causis violatorum generatim proposuerit, aliō
me conuerti, & dixi quærentibus a me viris e-
ruditis videri, Terram tenere nihil esse aliud,
quam constare in gradu, & loco, non labi, non
corruere. quemadmodum enim iter, cursum

*Terram tene-
re hoc est, sta-
re loco, & or-
dine.*

tenere idem est, quod non aberrare, nō insiste-
re; & locum etiam ac sedem tenere dicuntur,
qui aut non omiserunt, aut amiserunt, aut ab
ea pulsi sunt; ita terram tenere, hoc est, iter rec-
tum per viam sine vlla prolapsione tenere. Nā

Cicero.

Tenere, interdum pro stare, & inniti. Cicero ad
Attic. lib. 12. *Nunc facemur, postea quam unū,
quo tenebamur, amisimus.* Ita, Terram tenere nō
potuit. *No se pudo tener en pie, cayo.* Tanta e-
nim superstitio veterum animos imbuerat,
ut putarent piaculum esse commissum, si inter
ambuiandum puer collapsus esset, aut à loco,
ordine,

ordine, & statione defecisset. Prodigij enim simile habitum legimus, quod puer, qui victoriæ cultu ferebatur in pompa, ferculo decidit, & lauream peruersis fascibus impositam. Iulius Obsequens in lib. de Prodigijs,
Puer in pompa victoria cultu cum ferretur, ferculo decidit.

Iulius Obsequens.

Lustrationi licet peruersis fascibus lauream imposuit.

Hæc cum dixissem Manutius mihi objicitur, cuius certè auctoritas me sola deterruisset, nisi censuissem opinionem illam meam & ratione niti, & auctorum posse stabiliri sententia. Ille enim ut est ingenuissimè doctus, & doctissimè ingenuus, cum in hunc locum incidisset: ita scribit. *Quid est terram tenere? equidem omnino legendum arbitrarer, si thesam non tenuit, aut lorum omisit, nisi mihi scrupulum injiceret Arnobius, qui lib. 4. scriptum reliquit: Commissum omnes statim in religiones damnatis sacras, si ludius constituit, aut tibicen repente contigit; aut si patrimus ille, qui vocitatur puer omisit per ignorantiam lorum, aut terram tenere non potuit. Nam & si terram tenere quid sit ignorare me fateor, & planè suspicor de mendo: mutare tamen cum in duobus locis eodem modo scriptum videam, non audeo, neque hanc difficultatem tollit Plutarchus, quamquam hoc de genere ludorum aperte agat in Coriolano, Hætenus ille. Addubitare me coegit tanti viri auctoritas, sed cum in Arnobium inquirerem, qui Manutium ab emendando continuit, inci-*

Manutij sententia,

in eum locum, quem maximè optabam. Is est è lib. 6. ubi ipse se explicat, docetque terram tenere non posse, nihil esse aliud, quàm labi atque concidere, vt supra dixi. Arnobius igitur sic. *Quis est Deus qui existimet eos fuisse, aut esse qui credat, qui nocendi habeant seuendiq; naturam, &c. Qui offendi se doleant, & suis honoribus derogatum si paulisper constitit lydius, interquieuerit ibi censeus, puer ille maximus decidat fortuito alicuius instabilitate prolapsus.*

Arnobius.

Suetonius.

Vides, vt terram tenere non posse, interpretetur Arnobius prolabi, vt nos supra respondimus. Firmat sententiam Suet. in Iulio Cæsare cap. 59. *Ne religione quidem vlla a quoquam incepto absterri? umquam, vel retardatus est. Cum immolanti usugisset hostia, profectiorem aduersus Scipionem & Iubam non distulit. Prolapsus etiam in egressu navis, verso ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa. Alioqui enim illud erat omen: qui terram tenere non potuerat, ne Africam quidem tenturum. ille aliter interpretatus est; se terram tenuisse manibus, quemadmodum & Africam erat in manibus habiturus.*

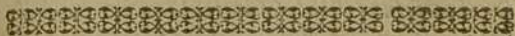
Teneo te Africa.

Xiphilinus.

Rem Xiphilinus ita narrat in Iulio *Cumque è navi egrederetur, fortè euenit, vt in terram caderet: quem vt milites conspexerunt, ipsi animis conciderunt, atque grauitè ferientes tumultuati sunt. Cæsar ne dubitauit quidem, sed porrecta manu, quasi de industria cecidisset, terram apprehendit; dein eam osculatus, Teneo te, inquit, Africa. Similis dicendi modus in lege Iulia Maiestatis. ff. de custodia & exhibit. reorum.*

Lex Iulia
Majestatis.

rum. *Qualis est ille, qui imbellis cesserit, aut ar-*
cem non tenuerit, aut castra concesserit. Hoc est,
 qui non substiterit in arce; qui quasi sponte ce-
 ciderit, locumque & arcem hostibus permi-
 serit. Nihil ergo duditabis, quin hæc sit vera &
 germana huius loci explicatio; prosequor reli-
 qua.

CAPVT. II.

Ritus & Religio in contingendis thenfarum fu-
nibus, aut vittis rerum sacrarum. Thensas e-
qui ducebant: deducebant magistratus coro-
nati in veste, Augustissima. Verba & nutus
in sacrificijs obseruata, Eorum varij ritus, &
formule.

AVT THENSAM, AVTLORVM OMISIT.
 Patrimi illi pueri vt ad sacrificia, ita etiã
 ad pompam in ducendis thensis adhibiti. Sed
 ducebantur Thensæ ab equis: deducebantur à
 magistratibus, & sacerdotibus, quorum admi-
 nistri pueri, vt ex Macrobio constat. Thensa
 autem vehiculū est argēteum siue eburneum,
 vt placet Festo Pomp. quo Deorum simulacra
 portabantur. Asconius. *Thensas, inquit, alij à*
Diuinitate dici putant: alij quod ante ipsas lora
tenduntur, quæ gaudent manu tenere & tange-
re, qui deducunt. Qui deducebant, in triūphali

Asconius.
Thensa quid.
Dedu flores
in veste triū-
phali.

veste ibant. Liuius lib. 5, Dec. 1. *Qua angustissima vestis est thensas ducentibus, triumphantibus ve.* Tertull. De corona milit. Proferuntur etiā illis *Etrusca.* Hoc vocabulum est coronarum, quas gemmis, & folijs ex auro quercinis, obfo-
Thensas sep- uem insignes, ad deducendas thensas cum pal-
temui curat. matis togis sumunt. Earum procuratio ad sep-
Cicero. temuiros epulonum pertinebat: ita Cicero hoc loco ad Lentulum, *Te appello Lentule, tui sacerdotij sunt thensæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulae, ludorum publicorum.*

Honorificum hoc munus deducendarum
Suetonius. thenfarum: susceptum etiam ab Imperatoribus Sueton. in Vespas. cap. 5. *Nunciabantur & ex urbe presagia. Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut thensam Iouis Opt. M. e Sacratio in domum Vespasiani in circum deducerent.* Thensæ itaque cum deducerentur, sacerdotes, & pueri illi patrimi manu tenebant, quæ pars quædam erat religionis, quem more in ferendis, tangendisque rebus sacris. Vir. significauit lib. 2. Aeneid.

*Circum pueri, innuptæque puella
 Sacra canunt; funemque manu contingere
 gaudent.*

Cornelius Tacitus. Nec dissimile illud Taciti lib. 4. cum primum lapidem in Capitolij fundamenta rite coniectum a Sacerdotibus narrat. Tum Heluidius prator præeunte Aeliano Pontifice lustrata suæ turribus area, & super cespitem eduis exiis *Fouem, Iunonem, Mineruam, præsidessq; imperij Deos precatus, ut cæpta prosperarent, sedesque*

que suas pietate hominum inchoatas diuina ope
attollerent; vittas quibus ligatus lapis, innexiq; *Vittas contin-*
funes erant, conuigat. Simul ceteri magistratus, *gere.*
& sacerdotes, & senatus, & eques, & magna
pars populi, studio, letitiâq; connixi saxum ingēs
traxere. Sinon apud Virgil. de Palladio ablato.

*Corripuere sacram effigiem, manibusque
cruentis*

Virgineas ausi Dina contingere vittas.

Quin & hominum etiam vestes tangere olim *Veste tangere.*

soliti videntur Græci, maximè illorum, quos
proximè Deos venerabantur, cuiusmodi Re-
ges ac principes ciuitatis: qui inesse etiam in
illorum vestibus vim aliquam Diuinam arbi-
bitrarentur. Narrat Athenæus lib. 5. cap. 11. A-

thenionem tyrannum: hoc honoris genere
affectum ab Atheniensibus, cum legationem
suam ad Mithridatem renunciaasset. *Athenæus.*
Postero autem die plurimi domum illius accendentes,
eius accessum expectant, &c. Hic vix tandem
is, qui populi gratiam inire studebant circum-
septus accessit, omnibus vel vestem ipsam tan-
gere studentibus. Si qui igitur eorum qui dedu-

cebant, thesam, aut lorum è manu demiserat,
commissum piaculum putabatur, vt Cicero
docet. Quæ in re tam ingens superstitio, vt si
non dextra, sed sinistra lorum auriga etiam in-
uitus corripere; violatam pompam, & ludos
existimarent. Plutarchus in vita Coriolani. *Plutarchus.*

Nam olim thesam ducentibus equis, cum vnus
eorum attonitus resiliisset, auriga habenas manu
sinistra corripuit, quocirca eam deniq; pompam

decretum. Inferioribus temporibus unicum trigesis actum accepimus sacrificium, quod aliquis semper aut error, aut scrupulus intercessisset. Alia exemplaria non lorum, sed locum habent, iam ad alteram partem.

AVT SI AEDILIS VERBO, AVT SINVTV ABERRAVIT. Duas hic locus partes continet;

Error in verbis cuius modi.

Carmina quid.

Verba concipere.

Qui mos etiam.

Demosthenes

Plinius.

primam de errore verborum, secundam de nutibus; si tamen nutu potius, quam quid aliud legendum, ut postea dicemus. Nunc de verbis. Verbo Aediles aberrare poterant, quoniam certa erant in precationibus, sacrificiisque adhibenda carmina; sic enim appellatur concepta illa verba, quibus obsecrationes, deuotiones inaugurationes, bellorum indictiones, pactio- nes foederum, nuncupationes votorum, capitis damnationes, etiam sacramenta, & alia eiusmodi concipiuntur. Ergo nequis sacra faciens. Deosque ritè precans laberetur in verbo, ei que fraudi esset, verba concipiebat; id est, dictata accipiebat, repetebatque. Is autè qui pronuntiaturus formulam precationis dictabat præire verba dicebatur. Què morè etiam nū seruamus, cū aut Principes solèni sacramèto profitemur, aut sacris initiamur, præeūte verba pontifice; aut cum quidquam per præconem indicimus, cui scriba verba cōcipit, uti apud Græcos, Demosth. apud Budæum in pandect. Cum scriba officio fungeretur, ipse apud vos pronuncianti præconi legis huius verba præibat. Rem totam sic Plinius lib. 28. cap. 2. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus, & nequid verbo-

verborum prateratur, aut preposterū dicatur, descriptio preire aliquem, rursūq, alium custodiam dari; qui attendat; alium verò prapponi qui faueri linguis inbeat; tibicinem canere, nequid aliud exanāiatur; virāque memoria insigni: quoties ipsa Dira strepentes nocuerint; quotiesve precatio errauerit; sic repente exiis adimi capita, vel corda, aut geminari, victima stante.

Praire verba;

*Ammianus
Marcellinus.*

Hic tu quam superstitiosè verba obseruauerint, vides in primis. Ammianus Marcel. lib. 7. piaculum committi dicit ex Ritualibus, Pontificisq, libris, alio Deo, pro alio nominato. Hinc silentium, & fauor, & bona verba in sacrificijs imperata, nam malis nominibus, aut barbaris vocibus religio peruerterebatur. Plurax, in lib. de superstitione. Nos quoque postulamus, ut recto & iusto ore Deum inuocetis, neque in hostia quidem examinetis, an pura sit & recta lingua; interim verò vestras ipsorum linguas peruerterentes, & inquinantes absurdis nominibus, & barbaris vocibus fœdetis, ac perueritatis diuinam atque à maioribus acceptam religionis auctoritatem.

Fauor & bona verba in sacrificijs.

Plutarchus.

Ideò profani à sacris arcentur, nequid sacerdotes profanum, aut quid illi sacrum audirent. Tanta verò huius rei veteres religio tenuit, ut eius cōtemptio, duobus iuuenibus Acarnanibus, qui non initiati sacrarium Cereris inierant, non minus quàm vita ipsa constiterit. Auctor Liu. Epitom. lib. 31. Ideò Hymni, & canticus in Deorum laudem inter sacri-

Profani cur à sacris arcentur.

Hic interesse capitale in terdum fuit. Hymni & laudes in sacrificijs quā obrem.

ficandum; vt & Dij mulcerentur, & circumstantium animi tenerentur, ne aliud agerent. De sacrorum formulis satis multa Briffonius, non describo. Quare rectè Cicero ludos non ritè factos dicit, si ædilis verbo aberrarit: hoc est, si sacrorum carmeni non ritè pronuñciarit, aut lingua, orè ve non fauerit, aut alium pro alio Deum nominarit.

AVT SI NVTV. Sic legunt ferè omnes libri, quamquam Arnobius Sympulo, vel vt alij Sympuvio legit. Cum igitur ex his, quæ diximus, satis constet silentium in sacris sanctè ac religiosè seruatum, fieri potuit, vt ij qui præessent, ne verbis sacra turbarent, nutibus si qui opus esset, significarent: nutus pueri obseruarent, discerètque, quibus in rebus operam suam nauarent sacrificantibus. Atque ita nutu etiam, quemadmodum & verbo aberrari potuit; si non quomodo, aut quando oportuit, aut quod oportuit, annuit, tunc enim qui imperia caperent, in errorem inducerentur, & sacrorum ordinem perturbarent. Nec minor hac in re, quam in alijs superstitio: nam & velatis capitibus sacris operabantur, nequid profanū aut impurum aspicerent, ne vequid oculis obnerfaretur, quod aut mentis attentionem, aut sacra turbaret. Ita Seru. in illud Aeneid. 3. de hoc ritu.

*Error etiam
in nutibus.*

*Cur capite
velato sacri-
ficarent.*

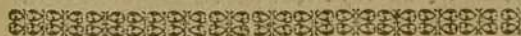
Virgilius.

*Saturno sa-
cra sunt a-
perto capite.*

*Ne qua inter sanctos igneis in honore Deorū
Hostilis facies occurrat, atque omina turbet.*
Saturnum excipio, cui aperto capite sacrum fiebat; de quo Macrob. lib. i. Satur. cap. 10. Herculem

culem, etiam addo ex eodem, lib. 3. cap. 7. Sed hoc de ritu tam multa passim reperias, vt putidum sit plura colligere. Hoc tantum dico, eo progressam veterum superstitionem, vt pollui putarent eos, qui cum ad sacra pergerent, insepultum cadauer cōspexissent, nisi tenuem puluerem iniecissent; vt est apud Sophoclem in Oedipode Tyranno & alijs. Quin & statuas ipsas velabant ne cædem aspicerent, aut profusum sanguinem gladiatorum. Dio lib. vltimo *Statua cur velata.* Claudius delectabatur gladiatoribus, & praesertim meridianis. Ideo plerisque seruos, qui Dominos sub Caio & Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorumq; tantus fuit numerus, vt Augusti statuam eo loci positam iusserit transferri; ne aut semper adspiceret cædes, aut semper velata esset.

Si autem Sympulo, aut Sympuuio legas: eo etiam aberrare sacerdos potuit, si vinum, lac, mel, oleum pro sacrorum ratione, non quo tēpore, aut quatenus oportuit, neue in quas res oportuit, aut plus, minusue quam oportuit, fudit. Sympuuium enim vas paruum est; vnde & fœminæ diuinis rebus deditæ sympulatrices vocantur. *Sympulo aberrare.*

CAPVT III.

Instaurationis altera causa subitus motus, funus, supplicium de nocete sumptum. Deos nō animos sacrificantium modo, sed victimas lu-

bentes, hilaresque exposcere. Sumptum id ex nostris litteris. Ex his locus explicatus.

Ludi cur intermissi.

SILVDI AB LAETITIA AD METVM TRADVOTI SVNT. Diximus summam in sacris faciundis attentionem à veteribus requisitam. Ex eo igitur factum est, vt quia illi quibus aliquis terror impenderet, animo praesenti & integro esse non possunt, sed turbato potius, in variaq; distracto; ideo non ritè factum putarent, quod in subito praesertim motu factum esset. Quare si quis inter sacrificandum, ludorumue ordinem inauspicatus, tristisve nuntius afferretur, intermittebantur. Cic. lib. 1. de Diuinat. *Cum bello Latino ludi votui maximi primum fierent, ciuitas repente ad arma est excitata. Itaque his ludis intermissis, instauratini constituti sunt.*

Lugentes sacris abstinet.

Linius.

Lugentibus praeterea sacra facere fas non erat. Liu. lib. 2. Dec. 3. de clade Pop. Rom. ab Annibale ad Cannas accepta. Tū priuata quoque per domos clades vulgatae sunt, adeoque totam urbem opplevit luctus, vt Sacrum anniuersarium Cereris intermissum sit; quia nec lugentibus id facere est fas: nec vlla in illa tempestate matrona expers luctus fuerat. Itaque ne ob eandem causam alia quoque sacra publica, aut priuata defererentur S. C. diebus. 3. luctus est finitus.

Itē funestis.

Linius.

Sed nec funestis. Idem Liu. Dec. 1. lib. 2. de Iouis Capitolini dedicatione Horatio Cōsuli commissa. *Aegrius quàm dignū erat tulere Valerij*

levij necessarij, dedicationem tam inclyti templi
 Horatio dari. Id omnibus modis impedire co-
 nati, postquam alia frustra tentata erāt: postē iā
 tenenti Consuli, fœdum inter precationem Deū
 nuntium incutiunt, mortuum eius filium esse; fu-
 nestaque familia dedicare eum templū nō posse.

Supplicium etiam nocentis ludos & sacra ^{supplicium de}
 polluit. Macrobius lib. 1. Satur. cap. 2. Anno enim ^{nocēte sump-}
 post Romam conditam. 373. Atronius quidam ^{itū ludos pol-}
 Maximus, servum suum verberatum, patibulo ^{luit.}
 confixum, ante spectaculi commissionem, per
 circum egit: ob hanc causam indignatus Jupi-
 ter Annio cuidam per quietem imperavit, ut se-
 natus nūciaret, nō sibi placuisse plenū crudelita-
 tis exemplum. &c. Ex senatus itaque cōsilio, &
 Mensa lege ad propitiandū Iouē aditus est illis
 circēsis dies: itaq; instauratitius dictus est.

Nempe quia instaurati ludi, & quasi reno-
 uati, ut interpretatur ipse Mac. Liuv. rem narrat
 lib. 2. Dec. 1. Ludi forte ex instauracione magni ^{Liuvius.}
 Rome parabantur. Instauradis hac causa fuerat
 luais. Mane servū quidam pater familie nō dū
 comisso spectaculo sub furca casū medio egerat
 circo. Cœpti indeludi, velute ares nihil ad reli-
 gionem pertinuisset, &c.

Festis enim diebus ne vincere quidē hominē ^{Homines vi-}
 licuit: ut alibi docui: in his nihil triste, nihil lu- ^{ctimaque ad}
 gubre fieri. Dij lubētes hilaresque ad se venire ^{Deum lubē-}
 homines pariter atq; victimas volebāt. Dixi de ^{tes veniant.}
 hominibus: de victimis res etiā nota: quas non
 satis erat nō reluctari. sed etiā annuere sacrifi-
 cio, Myrti. l. 2. rerū Les. Nā sanē sacerdotes aquā

infundere in aurem victimæ consueverunt, ut illa annuat illis sacrificijs.

Virgilius.

Ducebantur autem victimæ non trahebantur & aræ admotæ stare debebant. Virg. 2. Georg.

Et ductus cornu stabili sacer hircus ad aram.

Sed nihil hac in re moror, quam plerique vberius docent: addo tamen hunc morem siue etiam persuasionem è nostris litteris ad illos derivatam. Nos enim ita intelligimus sponte, non coactos debere homines ad Deum acce-

*Paulus. 2. Co.
rinx. 9.*

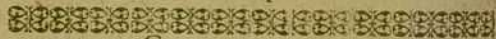
dere. Paul. 2. Corinth. 9. *Vnusquisque autem pro ut destinaui in corde suo, non ex tristitia, aut, necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus.*

Ecclesiast. 35.

Ita monet Regius vates Psal. 99. *Servite Domino in letitia.* Sapiens autem Ecclesiasti. 35.

psal. 68.

Bono animo gloriam redde Deo: in omni dato hilarem fac vultum tuum; & in exultatione sanctifica decimas tuas. Qui adorât Deum in oblectatione, suscipietur; & deprecatio illius usque ad nubes propinquabit. Et sunt certè ex viris doctis, qui ad hunc morem victimarum illud ex sacris interpretentur, *Placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem & ungulas.* Hoc est ultro ac sponte extendentem. *Que de su hana tiende la mano y alarga el cuello para que el sacerdote corra el cuchillo.* Quemadmodum Isaac fecit. Sed verius opinor ad ætatem vituli referri oportere.

CAPVT IIII.

Quæstium secundo de Luctu, cur ab eo in sacris abstin-

abstinendum. Plutarchi hac de re faceta narratio, Ludi intermissi, & perempti, quando. Dies funesti qui.

Est & alia ratio cur in luctu Sacris abstinendum putaret: quod nulla sit mali cum bono communio; malum autem luctus, bonum Dij, eorumque cultus. Quare nullum debet sacris esse cum luctu commercium; quem Plutarchus inter inhoneros Dæmones numerat. Is enim in Orat. Consolat. ad Apollonium ita scribit. *Quod si luctus bonus est: quam plurimum ipsum efficere, ac maximum decet: sin vero ut veritas habet, malum esse fatemur, eundem contrahere ac pro viribus delere oportet. Aiunt enim ex vetustis philosophis quendam ad Arsinodem Reginam, qua filium lugebat profectum, huiusmodi habuisse orationem. Quo tempore Iupiter honores Demonibus partiebatur, accidit ut luctus non adesset, sed iam distributus accederet. Verum cum & ipse à Ioue peteret, ut aliquis sibi quoque honos daretur, ambigens Iuppiter quo ipsum honore afficeret, omnibus iam absumptis, eo tandem quo defunctos prosequimur donauit honore, lacrymis scilicet ac doloribus, Quemadmodum igitur ceteri Dæmones eos summo opere diligunt à quibus coluntur, eodem pacto & luctus, O mulier, si cum spreueris, ad te nunquam accedet, sin autem a te fuerit honoratus, ijs, quos affecutus est honoribus, doloribus videlicet atq; eiulatibus te amabit, &c. Quare nihil mirum si hi, qui malos & inhoneros Dæmones cole-*

rent,

Plutarchus.

Bella de luctu narratio.

Luctus in inhoneros Dæmō.

& inhonoros Dæmones colerent, à Deorum arcerentur cultu, qui maximè bonus. Satis videor dixisse de luctu; plura fortasse dicturus, nisi satis hæc pars de instauratione litterarum haberet. nunc ad id quod superest.

Ludi inter-
missi.

Intermissio
ludos non vi-
elat, sed omis-
sio.

SI LUDI NON INTERMISSIS SED PEREMTI ATQUE SVBLATI SVNT. Intermittere interdū idem valet, quod ad tempus omittere; inchoatum aliquod opus in aliud tempus absoluedum, perficiendumque reijcere. Ita Cicero. Et si ego id tempus intermiseram potius quam omiseram. Terent. in Adelp. Pollis quidem tam hic aderit, nam nunquā unū intermituit diem, quin semper veniat. Nec huiusmodi intermissione violari ludos dicit; nā cū per quinque, sex, & amplius dies ludos factos historiæ tradant, intelligendum est eos intermissos quietis nocturnæ causa, & sine fraude dimitti cæcis hominum potuisse. Quod ita accipiendum est, modò ne id culpa commissum sit. Etenim quæ culpa contracta esset intermissio, piaculo lueda erat; id est, instauratione ludorum. ita enim factum accepimus. cum bello Latino ciuitas ad arma repente cōcitata ludos intermisit, quos paci reddita postmodum instaurauit. Hos autem ludos ita intermissos, id est, non eo animo atque mente vt proximè repeterentur omisos, derelictosq; perēptos appellat Cicero atque sublatos. Ii autem toti instaurandierant, nam alij partem solum instaurabantur, vt alibi dicemus.

SI CIVITATI VNIVERSAE EXTITERVNT

DIES

DIES ILLI FESTI PENE FUNESTI. Huius loci
 sententia explicata proximè est, cū de luctu di-
 cerem⁹. Sed addit Cicero nescio quid de fune-
 stis diebus: funesti autè ij sunt, quibus, aut pro-
 curandis funeribus, aut lugendis mortuis opera
 dabatur. Ita Liu. supra funestam familiam ap-
 pellauit, cui funus eo die procurandū incidisset.
 Et Caius in L. si ex re. §. illud quæsitum. ff. *funesti dies.*
 de stipulat. seruorum. *Caius.* Quæ ratio illo argumento
 commendatur; quod heredis familia, ex tempore
 mortis funesta facta intelligitur. Ita Cicero: si
 dies festi funesti facti sunt; idest populus à festi dies vs
 spectaculis, à ludis, à sacris peragendis, ad fu- facti funesti.
 nus curandum; à lætitia ad luctum traductus
 est? iam dies illi non festi, sed funesti sunt. Si
 non festi, ergo ludi nō ritè facti, qui festis die-
 bus celebrari debent. Si non ritè facti, ergo
 instaurandi. Nō dicam plura de instauracione.

CAPVT V.

Ciceronis Locus de pecunia & gratia debitione
 planè & plenè explicatus. Beneficium aliud
 esse, aliud rem in qua heret beneficij nomen:
 aliud gratiam, aliud mercedem beneficij
 dissoluere.

Locus est in oratione, quam habuit
 Cicero post reditum ad Quirites,
 præclaram continens sententiam, &
 paulo

*ciceronis lo-
cus post redit.
ad Quirit. &
pro Plancio.*

Et .2. Offic.

*Habere & re-
ferre gratiā.*

Seneca.

paulo reconditiorem doctrinam quam vtle-
uiter eruditi assequantur. In eo tantum sibi Ci-
cero placuit, vt non satis habuerit semel in o-
ratione ponere; posuit etiam tertio. Ad Quiri-
tes igitur sic. *Atque in officio persoluendo dissi-
milis est ratio, & pecunia debita: propterea quod
pecuniam qui retinet, non dissoluit; qui reddidit
non habet; gratiam & qui retulit, habet; & qui
habet dissoluit. Quod iisdem pene verbis in o-
ratione pro Plancio reperit. Dissimilis est debi-
tio pecunie, & gratia: nam qui pecuniam dissol-
uit, statim non habet id, quod reddidit, qui au-
tem debet, is retinet alienum: gratiam autem &
qui refert, habet; & qui habet, in eo ipso quod ha-
bet, refert, Eadem sententia in. 2. lib. Offic.
Commode autem quicunque dixit, pecuniam
qui habeat, non reddidisse; & qui reddiderit non
habere; gratiam autem & qui reddiderit habe-
re, & qui habeat reddidisse, Sunt qui pueriliter
existiment nihil hunc locum præter meram
vorum significationem, pensi continere: vtha-
bendi verbum ad animum, referendi, ad rem
ipsam quæ redditur, pertinere quod si in aliqua
parte verum sit, in illa certe, *Gratiam & qui
retulit, habet: vt probare possint, non video.
nam & referre potest, quin habeat; vt si quis
coactus, aut inuitus mihi quantum accepit,
tantundem reddat; is gratiam retulit, quoniā
compensauit beneficium; non habuit, quia nō
ex animo gratus, Recte Seneca lib. 6. de Benef.
cap. 7, Si quis autem coactus aliquid boni fecit,
quin nos non obliget, manifestius est, quam vt**

vlla

ulla in hoc verba impendenda sint. Quare aliam ego rationem in eo. Cùm enim grauissimè vituperari dixisset eum, qui in tantis beneficiis, quanta ipse à Populo Romano accepisset, remunerandis tardior esset: neque ingratum modò, quod ipsum graue est, sed etiam impium appellari: hac se ratione consolatur; quod etiam in summa tenuitate non difficile sit officium persolvere, ac referre gratiam. Ex contentione itaque per dissimilitudinem gratiæ, & pecuniæ debitæ rem ipsam ostendit: propterea quòd, *El que retiene el dinero, no paga: y el que paga, queda sin el: mas el que haze algun beneficio, el se queda con el: y el que lo recibe, por el mesmo caso que lo recibe, lo retorna.* Paradoxon putes, sed re vera non est: explico singula.

GRATIAM ET QVI RETVLIT, HABET. Dixi oculos esse hebetes, qui non plus hoc loco videant, quàm quod Grammatici de potestate verborum præcipiunt: & habuisse ex animo gratiam putent, qui altera gratia compensauit. Cùm tamen non grato animo referri etiam beneficium possit: ac tum quidem non beneficium, sed merces beneficij soluitur: Quòd autem is, qui retulit beneficium, ipse habeat, non solum quod ante accepit, sed quod ipse facit, aut dat: videbit is, qui. vt aiebat Seneca, in animis, non in externis rebus beneficia collocata esse cognorit. Non enim res, quæ donatur, beneficium est; sed ipsa donantis actio, quæ ab illo tolli non potest. Ita Seneca lib. 1. de Benef. cap. 5. *Beneficium eripi non potest, non res, sed actio.*

*Explicatur
locus.*

Beneficij merces aliud à beneficio.

*Beneficia in animis, non in alijs rebus.
Seneca.*

Beneficiū non

enim res est, sed actio, Et paulò post: Potest eripi domus, & pecunia, & mancipium, in quo habet beneficij nomen; ipsum verò stabile, & immortu-

M. Antonij est. Quare egregie M. Antonius apud Rabi-
pulcrè dictu. rium Poëtam, cum fortuna sua excidisset, ac
 nihil sibi relictum videret, exclamavit: HOC
 HABEO QVODCVMQVE DEDI.

Martialis. Quem sequutus Martialis.

Exira fortunam est quidquid donatur amici,

Quas dederis salas semper habebis opes.

Iam verò voluntatem ipsam benefaciendi, aut actionem etiam beneficio poni, quis tam cæcus, ut non videat; tam stupidus, ut non intelligat? Nam tametsi res ad nos non pervenerit, ipsa pro beneficio est. Enimverò qui mille tibi aureos è fenestra in manus demiserit, aut seruo dederit deferendos, tametsi ad te non pervenerint, siue quia servus, siue quia fur alius antenertit; dubitari non debet, quin is te beneficio obligarit.

*Qui habet, ut
 dissolvat.*

ET QVI HABET, DISSOLVIT.

Quam frigidum si hoc solum velis, qui gratus ex animo sit, beneficium dissoluisse. Tametsi hoc verum sit in eo, qui aliter non possit: nam si possit referre gratiam, & tantum habeat, non dissolvit. Hoc mirum, qui accepit beneficium, in eo ipso, quod accepit, retulit, ac dissolvit.

Seneca.

Beneficium, inquit Seneca, dedit, accepi, non aliter quàm ipse accipi voluit; iam habet quod petit, ego gratus sum. Et lib. 2. cap. 33. multò clariùs; itaque cum benigne acceptum est beneficium, is qui dedit, gratiam quidem iam recepit,

*Beneficium be-
 ne accipere vo-
 lus soluitur.*

mercedem nondum : debeo itaque quod extra beneficium est : ipsum quidem bene accipiendo persolui. Cur ita? An quia? Beatius est dare, quam accipere? *Cur ita sit. Actor. 20.*

Quæ amplior compensatio, quàm beatitudinis incrementum? quàm agnoscere eum, qui recepit, beatiorum esse alterum, à quo accepit. Res itaque cum datur, beneficium datur, si libenter id fiat : sed donum non beneficium est, sed quasi tessera, & titulus beneficii. In eo enim, ut dixit Seneca, hæret beneficii

Res donata nō beneficiū, sed titulus beneficii.

nomen. Res item, quæ refertur, neque ipsa beneficium est, sed merces beneficii. Antonius verò Iulianus Rhetor honesti, atque amœnigenij apud Agellium libro primo, cap. quarto, absurdum, & nimis coactum fore aiebat,

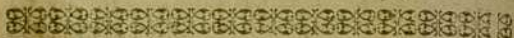
Antonius Iulianus Rhetor apud Agellium.

si diceret Cicero : & qui debet, in eo ipso, quod debet, refert. Si nondum redditam gratiam, eo ipso redditam diceret, quod deberet. Sed longè secus existimauit Seneca libro primo, de Benefic. cap. primo. Reddit beneficium, qui libenter debet. Hoc est, qui debere se agnoscit, & voluntate saltem, & recordatione gratus est. Iam igitur vides, quàm dissimilis sit ratio gratiæ, & pecuniæ debitæ : qui habet pecuniam, non dissoluit ; qui habet gratiam, id est, beneficium accepit, retulit. Aliàs enim non aprè Cicero contendisset. Atque ex hoc certè sensu dictum videtur illud Plinij ad Traianum in Panegyri. Imploratus adoptione, & accitus

Seneca explicatus.

es. &c. Ita filius ac parens uno eodemque momento rem maximam inuicem præstitistis. Ille tibi

imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo adhuc, cui pro munere tanto, paria accipiendo fecisti, imò ultra dantem obligasti: communicato enim imperio sollicitior tu, ille securior factus est.

CAPVT VI.

Linea diues, tessera larga, & alia quedam ex Martialis epigrammate. De ludis stellæ, lib. 8.

Martialis Poëta peracutus & elegans, cum Stellæ Consulis magnificentiam pariter atque splendorem in editione ludorum, post Hyperboreum triumphum à Domitiano Cæsare relatum, scitissimo Epigrammate commendasset, hæc addidit:

Omnis habet sua dona dies, nec linea diues

Cæsar, & in populum multa rapina cadit.

Vbi Poëta morem sui sæculi expressit, quo missilia post ludos ad populum spargi receptum fuit. Cuiusmodi autem missilia fuerint, paulò post in eodem epigrammate. Sed quid est linea diues? Turnebus in Aduersariis lib. 29. cap. 9.

Ego, inquit, interpretor gemmas, & margarinas, resq; pretiosas in linea. Quemadmodum si linea margaritarum surrepta sit, dicendus est numerus: uerum si maritus uxori margaritas extricatas dedisset in usu, easq; inscio viro perforasset, ut pertusus in linea uteretur, tenetur lege Aquilia.

Mitti autem gemmas, & margaritas vel Tranquillus in Nerone prodidit cap. 2. Sparsa populo missilia omnium rerum per omnes dies singula quotidie millia, aurum cuiusque generis multiplex

Mos missilianus vetus.

Turnebus,

Suetonius,

liplex penus; tessera frumentaria, vestis, aurum, argentum, gemma, margarita, tabula picta, mancipia, &c. Itaque lineam diuitem intelligit; quam Hispanè dicimus, *Salta de perlas*. Quod tametsi probabile videri potest: ego sic existimo, Poëtam priore illo versu nihil præcipuum ex missilibus, sed summam, & quasi caput amplificationis attigisse, quam à toto ad partes oratorio modo explicauit. Vniuersi enim totius rationem habent dona, quæ omnis dies sortitur: & linea diues, quæ non cessat; & rapina, quæ multa cadit in populum. Deinde ad partes aggreditur.

Linea diues.

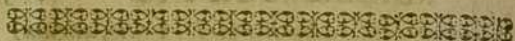
Nunc veniunt subitis lasciuia numismata nimbis,

Nunc dat spectatas tessera larga feras.

*Nunc implere sinus securos gaudet, & absens
Sortitur dominos: nec laceratur auis.*

Quæ omnia diligenter Turnebus æquè atque eruditè explicauit. Lineam autem diuitem cum non cessare dicit Martialis, perinde est ac si dicat, nullam Stellæ diem abiisse, quin multa in populum diripienda spargeret; vt respexerit ad commune prouerbum: Nullam hodie lineam duxi: vel, Nulla dies sine linea: quod vulgò circumfertur. Diuitem aurem appellat, quòd nummos, cæteraque similia populus raperet, quibus ditabantur: aut quæ ipsa per se pretiosa erant. Tesseram verò largam appellat, vt diuitem lineam, quia largè ac liberaliter promittebat.

Lineam diuitem non cessare quid.

CAPVT VII.

*Aquam olim equis in cursu sparsam, & quare.
 Propertij locus aliter atque ab alijs explicatus.
 Aqua honestè interdum pro lotio.*

*Propertij ver-
 sus explicati.*

NEgotium multis exhibuit Propertij ver-
 sus ex 4. Eleg. 3. de quo mihi etiam ne-
 gotium.

Et disco qua parte fluat vincendus Araxes;

Quot sine aqua Paribus millia currat equus.

Cur sine aqua currit? an quia sitis patiens? an
 quia vrinae continens? Vtraque pars suos habet

*Iosephus Scu-
 liger.*

authores. Sed Iosephus Scaliger, qui mihi in-
 star est omnium, *Eques*, legendum putauit, vt
 sermo esset de tolerantia Parthorum, qui ad
 longam sitim exerciti. Sed si vulgata retinea-
 tur, censere aquam honestè pro vrina positam,
 eius sæculi more. Et aquam petere, & aquam
 sumere veteres dixisse, cum ad secessum irent.

*Aqua pro
 vrina.*

Primum illud de aqua honestè pro vrina posi-
 ta, vulgi sermo, & scriptorum autoritas con-
 firmat. Hoc postremum de aquæ sumptæ signi-
 ficatione non probat Hieronymus Mercurialis
 lib. 6. Variar. cap. 6.

*Hieronymus
 Mercurialis.*

Quod ad Propertium attinet, ego sic opi-
 nor, vulgatam lectionem satis probam videri,
 & morem exprimi antiquum, frigida equos ex
 cursu fatigatos conspergendi. Nam in Circen-
 sibus equos frigida perfundebant, si quando
 agitatione nimium incalescerent, an vt refri-
 gerati ad reliquum cursum spiritus reciperent?

*Frigida equi
 conspergi.*

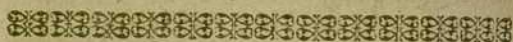
in quia frigoris repentino morſu, perinde at-
 que calcari adhibito incitarentur? Præit nobis
 Vipianus in l. 4. Athletas. ff. de his, qui notan- *Vipianus.*
 tur infamia. Lex ita habet: *Neque Xystici, nec*
agitatōres, nec qui aquam equis ſpargunt. Vbi
 Gloſſa: *Frigidam ut citius currant.* Fiebat enim
 ludus Romæ olim, in quo hoc fiebat, & adhuc fit
 Conſtantinopoli. Iuuat etiam Sext. Pomp. lib. 11. *Sext. Pompeius.*
 qui ſcribit: *Nafifternam genus eſſe vaſis aquarij*
anſati, & patentiſ, quale eſt quo equi perſuſi
ſolent. Eius vaſis meminit Varro, lib. 1. de re ruſt. *Nafifterna*
 Nonius Marcellus, & Fulgentius de obſcuris *quid.*
 vocibus ad Calcidianum. Eraſmus in Adag.
Frigidam ſuffundere, tractum cenſet ab iſto
 more. Quamquam veterinarior, ſiue mulome-
 dicos, ut ait Alciatus, lib. 6. Parerg. cap. 3. veri-
 tus, qui clamarent equos efferueſcentes agita-
 tione, à frigida perditum iri; ad aliam originem
 prouerbiū reuocauit. Et adiunxit Alciatus
 aquam equis non ad vires refocillandas in
 curſu; ſed in ſtabulis, aut intra carceres, ad ab-
 luenda crura conſperſam. Sed ego nihil muto,
 nec me veterinarij mouent ſine ratione pu-
 gnantes. Scio aquam nimio calore ſolutis cor- *Aque vic*
 poribus vbertim effuſam, natiuum etiam in-
 terdum extinguere. Sed ſcio conſperſam &
 vitioſum pellere, & confirmare natiuum. Ga- *Galenus.*
 lenus in Aphoriſm. 21. libro quinto: *Nam*
aque frigida occurſus aut vincit natiuum calo-
rem, aut colligit. Vincit quidem, cum debilis
ſuerit; colligit autem, cum fortis. Cutem enim *Vincit calorē,*
 duriorem facit. Hippocrates lib. 5. Aphor. 20. *aut colligit.*
Hippocrates.

Galenus.

*Ulceribus frigida quidem mordax; cutem obdu-
rat, &c. Vbi Galenus: Non ulceratis autem non
solum mordax non est, sed & cutem facit durio-
rem, eius densando substantiam. Quis autem
ignorat eos, quos animi deliquium cepit, aquæ
alpersione restitui? Quin & ferunt Ægyptios
recens natos pueros immergere in frigidam,
tum vt calor ad ima receptus incrementa sus-
cipiat, tum vt corpus ad temporis iniurias ex-
trinsècùs obdure scat. Galenus author est, qui
lib. 3. de Sanit. tuend. & lib. 2. aquæ frigidæ
hanc vim tribuit, vt claudat & cogat cutim, &
corpus roboret: opportunè igitur, currentibus
equis aspersa.*

*Ægyptij recēs
natos frigida
immergunt.*

Galenus.

CAPVT VIII.

*Arcana salina. Pallida vina; inferium quid?
Propertij locus ex Elegia 7. lib. 4. explicatus.
Libandi in sacris formula. Mos vrendi ad
verum extorquendum.*

VErecundiùs accedo ad hunc locum, siue
quia Iosephus Scaliger grauiſſimus au-
thor medicinam ei fecit, quibus modis omni-
bus potuit, siue quia Muretus non attigit, qui
multò hæc meliùs posset, puàm ipse qui aggre-
dior: siue quia vt est loci difficultas, in eo vi-
dear operam abusus. Sed vt cohibeam sen-
tentiam meam, facere non possum, vrgenti-
bus præsertim grauiſſimis viris, inter quos
Licenciatus Ille fonsus Esquera Diocesis Cor-
du

Cordubensis pro Episcopo Visitator, vt pietate, ita doctrina atque eruditione maximè commendatus. Sed audiamus iam Scaligerum.

LYGDAMVS VRATUR. *Mimesis*, inquit, *Scaligeri sententia.*
ex persona nouæ amica, vratur lygdamus, quia
consuluit Sagam Nomada super noua amica,
qua fortasse ad eius interitum spectabat, aut tale
quid. Nam constat hoc velle Propertium. Sed
cuiusmodi fuerit id pro quo lustrales salinas No-
mas Saga mouerit, id verò neque scio, neque ad-
modum refert utrum sciam, an nesciam. Dein-
de quod sequitur Pentametrum ad Cynthiam
refert, & pallida vina interpretatur vinum in-
ferium, quod pallidum dici putat ob mortuos,
ad quos pertinet. Primum igitur, quod ad mi-
mesin illam spectat, videtur sanè omnino non
necessaria. Nam Cynthia sola queritur adhuc,
vt supra quæsta, & queretur infra, nouam sibi
dominam successisse, &c.

Deinde, quod pallida vina pro vino inferio accipit, addubitare cogor. Nam tametsi verum sit quod ab Homero traditum est, nigro vino rogos extinguere solitos; & mortuorum sepulcris lac, mel, aquam, vinum inferri; & putasse *Vinum inferium.*
 veteres inferij vini odore animas elici ad bibendum; non existimo inferium vinum illud tantum esse, quod mortuis libaretur, sed quodcumque aliud in sacris usurpatum in Deorum honorem. *Trebatius.*
Nam inferio, inquit Trebatius, ver-
bum, ea causa est additum, eaq; ratione profer-
tur, ne vinum omne omnino quod in cellis atque
apothecis est conditum, ex quibus illud, quod ef-

funditur promptum est, esse sacrum incipiat, & ex vñsibus eripiatur humanis.

*Arnobius.
Libri in sa-
cris formula.*

Seruius.

*Cato de re
rustica.*

*Pallidum vi-
num quare.*

Et certe inferium ego vinum non ab inferiis defunctorum, sed ab inferendo dictum opinor. Ita Arnob. lib. 7. **MACTVS HOC VINO INFERIO ESTO**; quid est aliud, quam dicere, tantum esto mactus, quantum volo; tantum amplificatus quantum iubeo; tantum honoris assumito, quantum te habere decerno, & verborum circumscriptione definitio. Vbi satis apertè videas inferium vinum non pallidum vinum esse tantum, quod mortuis funderetur; sed quodcumque aliud, quod Diis libaretur: vt sit inferium idem quod illatum. Seruius in 9. *Æneid. Vi in Pontificibus dicebant Deo*, **MACTE HOC VINO INFERIO ESTO**. Cato de Rustic. cap. 134. *Postea Iano vinum dato sic: Iane pater, viue strue commouenda bonas preces bene procatus sum, eiusdem rei ergo macte vino inferio esto*. Et cap. 132. *Ioui Dapali vinum ita pollucere monet. Iupiter Dapalis macte istace dape pollucenda esto. Macte vino inferio esto*. Inferium autem vinum sibi nequaquam datum ipsa etiam Cynthia proximè quæsta ita est.

Hoc etiam graue erat nulla mercede Hincynthos

Injicere, & fracto busta piare cado.

Nec pallidum quidem ob mortuos appellatū; sed ob insidias sibi structas & pallorem quem induxit, poeta ipse non innuit, sed dicit. Iam ad locum aggrediar.

Cynthia, quam deperierat Propertius, post discessum è vita, querebatur illi obiecta per somnium, quod antiqui amoris immemor novæ se dominæ coniunxisset: quod nulla in obitu suo doloris signa dedisset: ac cum videret venenatas sibi dari portiones, aut veneficiis imbutas, remissius tulisset, neque in servum, neque in Sagam Nomada sese ostendisset iratum; nec minas saltem intentasset. Vrgendi igitur atque instandi gratia per interrogationem sic ad Propertium loquitur.

*Propertius
explicatur.*

Sensie ego cum insidiis pallida vina bibi?
(nam hic versus cum parenthesis, & interrogationis nota scribendus) audiui, inquam, cum venefica mihi pocula data sunt, præ iracundia clamantem & dicentem, Vratur Lygdamus, aut prodat Saga Nomas, quænam isthæc veneficia sunt, & quis auctor: nisi prodiderit; hic ignis adest, cum admouebitur ad extorquendum verum;

Dixer damnatas ignea testa manus.

Hoc est, coget fateri & prodere verum, atque tanti sceleris auctores indicare. Pallida igitur vina insidiis facta, id est, venenis aut veneficiis. Sic dicta, ut pallida mors, tristis senectus, & eius generis alia per metonymiam. Arcanas autem salivas, siue vina interpreteris veneficiis plena, siue quos alios succos eisdem illigatos veneficiis, facile persuadeas: nam salivam meri dixit infra Propertius.

Propertius.

*Lygdamus ad Cyathos, utriq; astina suppellex,
Et Meibymnei Græca saliva meri.*

Et

Vini salina. Et Plin. lib. 23. cap. 1. saluam vini dixit. Salina autem vsum in veneficiis apud Theocryt. videas in Edyllo. 2. apud Virg. in Cyri. Valer. Flacc. Iuuenal. & alios. Arcanas autem dici; quia hæc sacra arcano fierent, Horat. docet, à quo veneficia arcana sacra dicuntur: de his infra. Turneb. lib. 8. cap. 2. de Arcanis salinis nobis assentitur: sed eas Propertio; non Cynthia datas existimat: non aptè. nam Cynthia propinata venena sunt, non Propertio. De more autem arcana per ignem extorquendi. Senec. in Oedipo. actu ultimo sub finem.

Salina in veneficiis & cur arcana dicta.

Ignem olim verum extorru.

Seneca in Oedipode.

*Huc aliquis ignem; flamma iam excutit fidem,
Per tam cruentas vera quarenti vias
Ignosce queso;*

Ita igitur explicata sententia cohæret. Sed adhuc aliter explico, & quidem breui. **LYGDAMVS VRATVR.** Seruum in flammam exposcit, quia eius opera ereptam sibi vitam existimabat; & sciebat nouas amicas aditum ad Propertium inuenisse. quare eiusdem libri Eleg. 8. vt vaneat, imperat.

Propertius aliter explicatus.

Lygdamus in primis omnis mihi causa querela

Vaneat; & pedibus vincula bina trahat.

SENSI EGO, &c. Significatio doloris per parenthesis. *Ha! como me lo dio luego el coraçon, quando bebi aquellos hechizos.* Cum infidiis pallida vina bibi. **AVT NOMAS ARCANAS, &c.** Quasi dicat, si hoc non ita est; nisi verum esse ducitis, deshaga *Nomas los hechizos, con que se ha preuenido contra el fuego.* Dissoluat

vene

veneficia quibus vim sentiendi fortè restinxit,
aut retudit. *Que en llegandole la plancha ar-*
diendo, las manos confessaran el mal que han
hecho.

Dicet damnatas ignea testa manus.
Sed ego iam, Manum de tabula, nequis me o-
peram hic iam perdere clamet.

CAPVT IX.

Philautia mala & incommoda quæ? ex nostris
externisq; litteris. Peruidere, amor improbus
apud Horat. labor, color improbus apud Vir-
gilium, & Senecam.

TAmetsi nullū aliud afferret philautia ma-
lum, nisi quod curiosos facit aliorum ob-
seruatoros, & acerrimos Iudices; hoc satis, vt
quò sit nomine censenda, facillè iudicemus.
Audite Horatium cuius hi versus. 1. lib. Serm.
Satyra 3.

Horatius lib.
1. Serm. Sat. 3.

Ego met mihi ignosco Mæuius inquit:
Stultus, & improbus hic amor est, dignusque
notari.

Quū tua peruideas oculis malè lippus inñctis.
Cūr in amicorum vitis tam cernis acutum,
Quām aut aquila, aut serpens Epidaurius?

Quorundam malitiam reprehendit, qui cū
ad sua vitia cæcutiant, aliena perspicacissimè
vident: stulti atque improbi amoris argumen-
to non dubio, vt proximè ostendemus. Sed vt
de

de sententia conuenit inter doctos, ita de verbi, Peruidere, potestate pugnatur.

*Petrus Victorius.
Peruidere
quid.*

Nanij sententia.

Lambini opinio.

Petrus enim Victor. lib. 20. cap. 15. *Peruidere*, inquit, significare puto oculis transire, nec attente contemplari: quod à contrario intelligitur. Id autem verbum ad imitationem Græci verbi *παράβλεπαι* videtur esse formatum, atque inde omnino translatum. Hæc Victorius: eadem Nanius lib. 3. Miscell. nisi quod hanc quoque rationem adiungit: vocem, *Per*, in quibusdam compositis *ἐκτρέχειν* significare, ut in *Perdo*, *Pereo*, *Perfidus*. adiunctas autem esse multas æthimologias, cur parū videat: primum quia lippus, deinde quia oculos collyrio inunctos habeat. Posterior Lambinus ita censet, *Peruidere* semper significare acerrimè & acutissime intueri: sed hoc loco fieri, ut contrarium significare videatur, propter voces adiunctas. Pudet post tot tantosq; viros quidquā dicere.

*Præpositionis
Per, potestas.*

Sed explicabo fortassis illos, & locum clarius illustrabo. Nam quod Victorius, Naniusque contendunt: *Peruidere* idem esse quod oculis transire; hoc est, strictim, & quasi per transennam intueri; videtur non alienum à præpositionis potestate; quæ interdum celeritatem præ se fert: ut in *Peruolo*, *Percurro*, &c. Itaque hoc loco non vim, non acumen, sed celeritatem, & festinationem designat. Hispanè; *Mirar de passo, o de corrida*. Ad Attic. lib. 7. Epist. 139. *Iuua me consilio si potes, & tamen ista quantum potes, peruide*. In aliis exemplaribus. *Provide*: id est ante vide, quod celeritatis pari-

pariter, atque acuminis est: Cic. 3. Offic. *Qui hoc non peruiderit, ab hoc nulla fraus aberit, nullum facinus. hoc est, qui hoc celeriter non prouiderit.*

Sed habere etiam potest eandem vim, quam in Perluceo, pertranseo, perforo, ut sit idē quod *Peruiderē* cernere per medium aliquid interiectum, quasi *quid* per velum; quod Hispani dicimus: *Ver como por tela de cedazo, o a mala vez*. Nam qui per velū aspiciunt, ij verò propiora non vident, longiora melius, & acutius cernunt. Ita isti quos stultus atque improbus sui amor obscurat; *Miran sus cosas como por tela de cedazo, y con ojos cegajosos*. Quod rem etiam auget. Quare hanc esse *Horatius explicatus*. loci sententiā existimo: Cū tua vitia videas, (etiam cū peruideres, id est, cū acutissimē & attentissimē cernis) oculis cæcutientibus, ac perinde quasi aspectus vim amisisses; quid caute est, nisi quod stultus atque improbus amor tui obscurat oculos, & menti tenebras offundit, & per philautiæ nebulam intueris. Hispanē sic. *Vienao (quando mas ves) tus vicios como cegajoso, y de corta vista, porque ves los agenos como con ojos de aguilas? &c. señal es que los ves por tela de tu propio amor.*

Hanc interpretationem probabiliorē Plato 5. de to facit, libro 5. de legibus ubi philautiam *legibus*. maximum imprimis malum appellat, innatum in optima parte hominis, id est, in oculis mentis, quibus offusa caligo tam densa est, ut vel apertis oculis nihil videat. Præfert enim cæcus amor sui, *Sine luce facem*. quod alio

Philautia incommoda.

B. Gregorius.

Isa. 6.

Sap. 4.

Ephes. 4.

Ephes. 4.

Apostolus

explicatus.

alio transtulit Ouid. in Eleg. de morte Tibul.
Quàm aptè B. Greg. Homil. 4. in Ezech. Scri-
mus quia vehementer claudit oculum cordis a-
mor priuatus. Hic enim efficit, ut videntes non
videant, ut est apud Isaiam. Hæc illa fasciatio
nugacitatis, quæ bona obscurat. Nam ut ait A-
postolus: Tenebris habent obscuratum intelle-
ctum, propter cecitatem cordis ipsorum. Hispa-
nè veritas, Ciego el entendimiento, por que esta
ciega la voluntad. quia nimis potens, pollens-
que voluntas est; aut maximè, ut verius dicam,
venefica, & fascinatrix; adeo, ut cum de mentis
lumine lumen accipere debeat; tantum absit ut
accipiat, ut etiam suam cæcitatem deriuat in
mentem.

Quod autem alij dicunt, Peruidere, propter
adiunctas voces contrarium significare: id ve-
rò probare non possunt; nam quid minus apte
dici possit, quàm lippis oculis acerrimè & acu-
tissimè cernere? Nisi antiphrasin Grammati-
corum admiseris, cum contraria pro contrariis
assumuntur; ut lucus pro minime lucente; be-
nedicere pro malè dicere: Manes, quia minime
boni. quod quàm sit alienum à vero, non est
huius disputationis ostendere: dixi meam sen-
tentiam in 1. Singular. libro, Sed iam ad proxi-
mum carmen.

Amor stultus.

STULTVS ATQVE IMPROBVS HIC
AMOR EST. Quare stultus? quia cum se igno-
ret, aliena cognoscere stultum est; id est, cæci
hominis atque stulti. Nam quæ in oculis cæci-
tas, in mente stultitia est, quæ animum obscu-

rat. Sed cur improbus amor? an quia non probandus, sed notari dignus? quo sensu dictus est à Virg. 3. Georg. *improbus anguis*, & primo eorundem, *improbus anser*, & 4. *Æneid. improbus amor*: quia nihil non mortalia pectora cogeret: iniquus, iniustus, qui non æqua lance & sua & aliena metitur: quandoquidem in suis cæcus, in alienis perspicaciter oculatus. Improbum colorem Seneca purpuram dixit Epist. 113. id est insolentem, & minime probandum, atque nota Censoria dignum, nam eo tempore non admodum vulgaris hic color. Inde apud veteres omne genus scelerum hisce quasi conceptis verbis damnari solitum, IMPROBE FACTVM VIDERI. hoc est, non probè, non ex fide, non ex lege, aut officio, aut religione, sed contra. Proba enim mensura, & merces, & aurum, & pondus probum dicitur, cui nulla fraus subest, quod ex lege factum est, & probatæ dignitatis.

Amor, anguis anser improbus.

Improbus color purpura.

Sed improbum quoque amorem dici posse arbitror, quemadmodum & laborem improbum Virg. dixit. 1. Georg. pro insatiabili, vt Seruius explicauit. Hisp. *Trabajo incansable*. Amor autem improbus erit, *Demasiado, desmedido, descompassado*. Supra modum magnus. Quam certè explicationem Theognidis versus confirmant, in Sententiis Elegiacis.

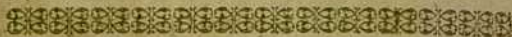
Amor improbus.

Theognis.

*Inexplebilem enim habent improbi mentem,
si autem vel in vno aberraris,*

Superiorum omnium effusa perijt amicitia.

De improbi potestate satis dixi, redeo ad Virg.

CAPVT X.

Pes in naui velum : in homine cupiditates, & studia, maxime in sacris. Virgilij locus in 5. explicatus.

Virgilius.

Quæsitum cum esset ex me pridie, quamnam censerem illorum sententiam verum apud Virg. sub libri 5. *Æneidos* finem.

Lubet ocyus omnes

Attolli malos, intendi brachia velis.

Una omnes fecere pedem, pariterq; sinistros,

Nunc dextros soluere sinus, una ardua torquent

Cornua, detorquentque, ferunt sua flamina classem.

Remiges nauales pedes.

Respondi; videri, facere pedem idem esse quod vela facere. Nam vti remiges Plautus in *Mænæchmis*, nauales pedes vocauit; vel, vt alij minus rectè sentiunt, remos: ita pedem in naui pro velo Virgilius vsurpauit, quod quemadmodum pedibus animantes, ita remis, velisque naues moueantur. Huc etiam Catullus accedit, cuius illa sunt ex 4. lib. I.

Pes in naui pro velo.

Catullus.

Sive utrumq; Iupiter

Simul secundus incidisset in pedem.

Hoc est, siue secundi ventorum flatus vtrumque velum aut veli sinum dextrum; sinistrumque impulsissent. Iupiter enim pro aëre à poetis sæpius ponitur. Ennius:

Iupiter pro aëre.

Ennius.

Istic est is Iupiter, quem Græci vocant ærem.

Et Virgilius. *Virgilius.*

Maturisq; nimis metuendus Jupiter vobis.

Et Horatius. *Horatius.*

Manet sub Ioue frigido

Venator.

Postero autem die, quàm hæc dixeram; Seruiū mihi, & Turnebum quidam obiciunt, quorum alter, Pedem interpretatur funem, siue podiū, quo tenditur velum; alter imam veli partem, nam de aliorum ineptiis, nihil est quod agam. Sed sanè siue pes pro fune, siue pro ima veli parte vsurpetur, in idem sententia recidit. Ego verò nihil secus opinor, quàm vt suprà dixi; non enim video cur pes pro fune, aut pro ima potius parte, quàm pro media, aut pro sinu accipiatur; cum à vi mouendi sit ducta similitudinis ratio, quæ in veli maximè sinu posita cernitur. Sed quoniam totus hic locus à quibusdam ignorance rei nauticæ perperam explicatur, diligēter à nobis, sed breuiter excutietur.

IVBET OCYVS OMNES ATTOLLI MALOS, id est, inquit Seruius, *Seruius.*

Vela per malorum volubilitatem leuari: nam cum nauigarent, non

dubium quin olim erexerant arbores. Sed sa-

nè malos attollere, nihil est aliud, quàm demis-

los sustollere: demitti autem solent interdum

inter nauigandum, aut si quæ grauior tempestas

exoriatur; aut si aliquandiu naues subsidant.

Hispani hoc dicunt, *Calar los masteles.* INTEN-

DI BRACHIA VELIS. Quidam velorū sinus,

siue latera interpretatur. Sed hoc loco Brachia

Attollere malos.

Brachia in naui quid.

idem certè sunt, quod cornua, id est, antennarum extremæ partes; quæ eandem apud Hispanos etiam fortiuntur compellationem. Iubet igitur intendi brachia velis; hoc est, antennas suspendi, ac explicari vela: atque ita quod sequitur aptè.

Facere pedem.

VNA OMNES FECERE PEDEM. Omnes enim Aeneæ ducis imperio obsecuti, vela ventis dedere. *Hieronse à la vela.* PARITERQUE SINISTROS NVNC, &c. Hoc est, vna cœpere omnes tum dextram, tum sinistram velorum partem, siue brachia explicare, & diducere.

*Cornua in
naui quid.*

VNA ARDVA TORQVENT CORNVA, &c. Seruius, *pro mutabilitate*, inquit, *auræ*. Rectè. Cornua verò pro Antennarum brachiis accipitritum est, apud Virg. Horat. Ouid. Valer. Flaccum, &c. verum non malè qui pro extremis velorum partibus capiunt, quæ ad colligendos ventorum flatus torqueri, detorquerique solent. Hispani unico id verbo efferunt. *Marear las velas.* FERVNT SVA FLAMINA CLASSEM. Hoc est idonea, & ad nauigandum accommodata, qualia nimirum optare, & habere potuissent. *Va con viento prospero, o con bonança.* Denique, Proferre pedem quid sit, explicauit Turnebus, ex quo coniectari licet, esse id quod Hispanè dicitur, *Tender a orça las velas.*

*Proferre pe-
dem.*

CAPVT XI.

Arcana non scrutanda, sed tegenda. Id verbum in bonam aequè atque in malam partem acceptum. Nox pro nocturnis rebus. Curiositatis vitium reprehensum. Horatii locus diligenter expensus.

CVM Horatius ad Lollium de ciuilitate tuenda præciperet, assentationem imprimis, quæ calumniæ comes est, imo soror (vt ait Lucianus) cum apud alios tum apud amicos, vitandam honesto viro studiosè commonuit. Quippe plus æquo officiosum esse, satis facile ostendit, arcessitam & de industria quæsitam esse blanditiam ad ineptorum, aut etiam puerilium animorum imbecillitatem aucupandam. Docuit præterea dandam esse operam, nequis in omni congressu acerbum, atque insuauem se præbeat, quo certè vitio nihil fere in hominum societate intolerabilius. Deinde neque insolescendum secundis rebus, neque deficientium aduersis. Denique ad vitæ decorum tenendum, & remouendam à se aut inepti, aut improbi suspicionem, amicum Lollium, tribus quatuorve præceptis informat: quæ his versibus continentur.

Arcanum neq, tu scrutaberis vllius vmq, Commissumq, teges, & vino tortus, & ira. Nec tua landabis studia, aut aliena reprehendes. *Horatius explicatus.*

*Curiositas
vitiosa.*

Rom. 12.

*Proverb. 25.
Remissus ho-
mo ac facilis
melli similis.*

Iuuenalis.

*Antigoni
pulcrum re-
sponsum.*

*Ineptum al-
terius.*

Plerique enim mortalium tam auidi sunt, & capaces; tam immoderata, ne dicam effrenata, feruntur sciendi cupiditate, ut non putent satis sapere, ut aiebat Apostolus, ad sobrietatem; nisi sapiant etiam ad satietatem, cum suam, tum etiam aliorum, quos per amicitie speciem quæ sunt, & quæ non sunt quærendo, discutiant, & distorquent. Et cum mel inuenerint, hoc est, cum in facilem ac remissum hominem inciderunt, non tantum quod sibi sufficit comedunt; sed ita se ingurgitant, ut satiati euomant illud: id est, non ea solum expiscantur, quæ audita continere possunt, sed etiam quæ sui ponderis pressu ruptura sint iecur, ut aiebat Persius, & exitura forsitan in perniciem. Vitiū ut verè dicam hominum otiosorum. Doccat Iuuenalis. Sat. 3.

*Horum si nihil est, aulam resupinat amici,
Scire volunt secreta domus, atq; inde timeri.*

Antigonum Regem ferunt sciscitanti filio, quando cōclamari iuberet, respondisse: Quid veritus ne es, solus canentem tubam ne audias? Illud mirum, quod de homunculo Antonium Pium imperatorem in domum excipiente, narrat Julius Capitol. Inter alia, hoc est vel insigne Antonini Pij ciuitatis argumentum: nam homuli domum inuisens, admiransq; Porphyreticas columnas, quæisset ex eo, unde illas haberet: ac respondisset homulus, Cum in domum alienam veneris, & mutus, & surdus esto, patienter tulit. Ineptissimum sine dubio hominem, & planè barbarū, qui huma-

nita

nitatem, & beneuolentiam principis in quærendo, tam insigni exceperit ingrati atque impudentis animi documento. Hic enim res ipsa loquitur, Principem affabilitatis potius ostendendæ gratia, quàm calumniandi studio quæsiuissè. Et quidem scitum est illud Ægyptij, qui interrogatus, Quidnam id esset, quod velatum gerebat: Ideò, inquit, velatum est, vt ignoretur. Præclarè igitur Thuriensium legibus cautum est, auctore Plutarcho, ne quis in comœdiis auctor ciues aspergeret, salibusve morderet, nisi adulteros & curiosos: nam & adulterium, inquit ille, curiositas est alienæ voluptatis.

Acutum responsum.

Thuriensium lex in adulteros & curiosos.

ARCANVM NEQVE TV SCRVTABERIS, &c. Quid autem causæ est cur verat apud non inuitos arcana scrutari? An quod ea qui quærunt, multum sibi negotij contrahunt, cum tacendi necessitatem imponunt? quod tamen si per se magnum est, videtur admodum tolerabile. An quod plus nobis sollicitudinis pariat, ne vnquam alterius subeat animum cogitatio, prodidisse nos arcana commissa, fidem, officium violasse? quo vt nihil turpius, ita nihil indignius homine imprimis honesto; ita nulla te magis, quàm huius rei suspicione torquentur, & extabescunt. Atque hæc ad veritatem ratio propensior. Scitè Philippides comicus cum ei Lysimachus Rex aliquando dixisset: Quanam mearum rerum te impertiam? Qua velis, inquit, modo ne arcano vllò. Præclarè profectò. Sed audite Iuuenalem, Sat. 3.

Arcana cur non scrutanda.

Philippidis Comici dictum.

*Quis nunc diligitur nisi conscius, & cui ser-
uens*

*Æstuat oculis animus, semperq; tacendus
Sed ô diuinum quod sequitur consilium.*

*Miserum ti-
meri ab ami-
cis.*

*Tanti tibi non sit opaci
Omnis arena tagi, quodq; in mare voluitur
aurum,*

*Ut somno careas, ponendaq; premia sumas
Tristis; & à magno semper timearis amico.*

Enimuerò tam anxius, sollicitusq; esse debet,
qui nouit arcana cuiusquã, ne sibi vel per im-
prudenciam excidant, néve vnquam in prodi-
tionis suspicionem venire possit amicis, vt ne-
que somnum capere queat, neque vlllo in loco
tranquillo animo conquiescere.

*Arcanũ pro
scelere, quod
arcano fit.*

ARCANVM, &c. Obuia certè cuilibet prior
hæc explicatio, sed ego arcani quiddam aliud
in his arcanis altius perscrutabor: puto enim
Arcanivocem posse in malam partem capi, pro
his nimirum sceleribus, quæ arcano, quæ oc-
cultè fiunt: quemadmodum & noctem veteres
pro nocturnis vsurpauere criminibus, inde cõ-
munes illæ apud poetas præsertim formulæ,
Dare, negare noctem, & purgare flumine no-
ctem: viduam & pudicam ducere noctē, & sex-
centa, vt apud Statium Thebaid. i. Oedipus sic.

*Dare, negare
purgare no-
ctem, &c.
Statius.*

*Si dulces furias, & lamentabile matris
Connubium gausus inij, noctemq; nefandam
Sæpe tuli.*

Iuuenalis.

Et pro nocturnis adulteriis. Iuuenal. Sat. i.
*Cum te sum moueant, qui testamenta meretur
Noctibus.*

Item

Item pro conuiuiis, nocturnis: Horatius Satyr. *Horatius.*
6. lib. 2.

*O noctes, cœnaq; Deum, quibus ipse, meiq;
Ante Larem proprium vescor.*

*Nox pro cœnis
nocturnis.*

Et apud Iuvenalem, Satyr. 11.

Noctesq; Neronis.

Ira quoniam scelera arcana, sicut & noctu pa- *Arcana sacra*
trantur, arcani vocem sceleribus attribuimus. *id est, magica.*
Inde arcana sacra pro veneficiis, quæ silentio *Horatius.*
fiunt. Horatius in Epodo, Ode 5.

O rebus meis infideles arbitra

Nox, & Diana, quæ silentium regis,

Arcana cum sunt sacra.

Faciunt à nobis etiam sacræ literæ, in quibus
Exod. 7. indidem nominantur. Et fecerunt etiam *Exod. 7.*
ipsi per incantationes *Ægyptiacas*, & arcana
quædam similiter. Denique eandem vocem præ-
cisè sumptam pro secretis facinoribus inuenio
apud Iuvenalem Satyr. 2.

Iuuenalis.

Tu nube, atque tace, donant arcana Cylindros.
Vbi Scholiastes: *Arcana, id est, secreta illa faci-*
nora, quæ noctu fiunt. Confirmat hoc B. Grego-
rius Nazianzenus Orat. in sanctam Penteco-
sten. vbi arcanum pro nocturno Venereo con-
gressu usurpat. *Huius rei tibi fidem faciat, quod*
Christus ait, neminem regnum videre, aut acci-
pere posse, nisi qui supernè per spiritum progenitus
fuerit: ac per diurnam, ac luculentam creatio-
nem, quæ per sese, quisque fingitur, à priori gene-
ratione, quæ noctis arcanum est, purificatus fuerit.
Martialis lib. 1. ad Decianum, 8. arcanum os

Martialis.

appellauit, quo turpia vota conciperentur.

Si quis erit recti custos, imitator honesti.

Et nihil arcano qui roget ore Deum.

Arcanas etiam preces Iuuenalis dixit, quasi non bonas. Et Horatius:

*Iane pater clare, clare cum dixit Apollo,
Labra mouens metuit audiri.*

Persius.

Et Persius Satyr. 5.

*Labra moues tacitus, recutitaque sabbata
palles.*

Arcanas etiam salinas dixit Propertius lib. 4. Eleg. 7. quarum arcanus in beneficiis usus.

In sacris etiam literis thesauri, atque opes

Isai. cap. 45. arcana secretorum appellantur. Isaiæ cap. 45. explicatus.

Dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum. Græcè *ἐκρύπτω* & *ἐκρύπτω*, *Thesauros* te-

Aurum, argē- tūq; thesau- ri tenebrosi. nebrosos, siue obscuros. Aurum autem, & argentum thesauros vocat tenebrosos, cum ta-

men splendidi, ac nitidi sint: sed quia in tenebris delitescunt, ideò arcana secretorum, quibus Pluto præesse credebatur antiquis, vnde & Dis appellatus; non vt inscitè nonnulli, quia minimè diues. Quin & ij etiam, qui his thesauris inhiant, tenebrarum filij nominantur.

Tenebrarum filij quid.

Filios autem noctis, & opera tenebrarum appellari in sacris literis eos, & ea, quæ tametsi in luce versentur, & fiant; scelerati illi, & hæc impia sunt: & ideò non digna, quæ lucem subeant, mortaliumque conspectum; & docuit Christus, & qui ab eo lumen accendère Doctores. Huc etiam spectat illud Propertij lib. 4. Eleg. 7.

Propertius.

Aut Nomas arcanas soluat versuta salinas.

Ar

Arcanas enim eas dixit, quæ adhiberentur ad veneficia.

Ex his igitur facile locus explicetur. *Jamás por iamas te metas en saber vidas ajenas, ni escudriñes faltas de otros.* ARCANVM, &c. Etenim curiositatis hoc malum. *Morbus*, inquit Plutarchus, est neque inuidentia carens, & Plutarchus. abundans improbitate. Nos ignari eorum, quæ ad nos pertinent, aliorum genus inquirimus: *Curiosorum* videlicet, quod avus vicini fuerit Syrus, avia *improbum in-* Thrassa. Ille debet talenta tria, nec usuram persolvit. Unde illius vxor domum rediit? quid hic, & ille soli in angulo colloquuti? & quemadmodum gallina tametsi habeat in medio cibum, subit angulum, & humum rostro perfodit.

Sicubi ut in fimo vel granum appareat unum. Ita qui hoc vitio laborant, prætermisissis interdum sermonibus institutis, festiuis narrationibus, quæ rogatus quisquam sine molestia responderet, sordes appetunt scrutari cuiusque. Quam verè Aristhon: Ventorum, inquit, molestissimi sunt, qui *Curiosi ventis* nobis pallia reuellant; eiusmodi autem homines molestiores, non pallia modo, vel tunicas corpori propriores, sed intimos animi recessus, latebrasq; penetrant, omnia perscrutantur, ac diligentissimè quid calumniantur, exquirunt.

ARCANVM NEQVE TV SCRUTABERIS. Significantius, quàm quæsiueris, aut rimaberis. Vim enim quamdam præ se fert illud verbum. Sunt enim quidam adedò intolerabiles, eorum, quos Hispanè *Maledores* dicimus, qui vbi quempiam nacti sunt, infinitis quaestio

*Horatius.**Loquaces molesti.*

quæstionibus molunt; prorsus ut æstum, ut sudorem, ut angorem cieant. Id sibi contigisse Horatius narrat Satyr. 9. cum in eiusmodi quemdam odiosè loquacem, & molestum hominem incidisset, à quo sese nulla ratione potuit expedire.

Miserè discedere querens

*Ire modo ocyus, interdum consistere; in aurem
Dicere nescio quid puero: cum sudor ad imos
Manaret talos.*

*Aristotelis in
importunum
sermonem.*

Scitè Aristoteles vexatus à quodam, & importunis quæstionibus, absurdisque narrationibus exagitatus, dicenti subinde: Nonne hoc mirum est Aristoteles? Non profectò, inquit, hoc est mirum: sed si quis pedibus præditus te sustinet;

CAPVT XII.

Curiositatem loquacitas consequitur, atque infidentia, quæ ira, ebrietatisq; comes. Arcana semper regenda. Vini tormentum. Id quare cum colubro comparetur, Prouerb. 23. Non laudanda sua, aliena non reprehendenda.

*Loquacitatis
comes infidentia.*

Non minùs aptè & congruenter, quàm ingeniosè, & sapienter Horatius, postquam Lollio familiari suo percontandi modum perscripsit, ad colendam fidem continenter hortatur. Enimuero nihil tam cognatum illi vitio, quàm illud fidei violatæ. Quare rectè quod sequitur.

Com

Commissumq; teges, & vino tortus & ira.
Deinde verò:

*Percontatorem fugito, nam garrulus idem
est;*

*Nec retinent patula commissa fideliter au-
res:*

*Et semel emissum volat irrenocabile ver-
bum.*

Est ab Horatio Plutarchus, qui in libro de lo- Plutarchus.

quacitate: *Multa, inquit, audire volunt lo-
quaces, ut multa habeant, qua dicant: ac ma-
ximè abscondita, & arcana scrutantur, atque
inuestigant. Sunt autem puerorum instar, qui
glaciem neque tenere volunt, neque dimittere:
imò veluti serpentibus in sinum collectis non con-
tinent, sed ab iis perroduntur. Sapiens autem
Prouerbior. vigesimo quinto, adeò fugien- Prouerb. 25.
dam esse perfidiam docet, ut ne scelus qui-
dem, quod ipse videris, proferri velit in vul-
gus. *Qua viderunt oculi tui, ne proferas in iur-
gio cito, ne postea cum dehonestaueris amicum,
emendare non possis.* Sunt enim plelique mor-
taliū, adeò pueri & imbelles, ut cum ab ami-
co abalienauerint se, & inimicari cœperint,
pleni rimarum, ut aiebat Comicus, hac & il-
lac perfluant: neque fide, neque amicitia, ne-
que infamiae, quam sine dubio contrahunt
maximam, metu, ab enunciandis aliorum ar-
canis deterreantur: tu si sapiēs, sapientem au-
dies. Ecclesiastici decimo nono: *Audisti* Ecclesiast. 19.
*verbum aduersus proximum tuum, commoria-
tur in te, fidens quoniam non te disrumpet.**

*Arcana te-
genda.*

Horatius.

Sagitta infixæ in femore carnis, sic verbum in corde stultum. Sed aduersus istorum perfidiam nos paulò post Horatius armat.

Protinus ut moncam, (si quid monitoris eges tu)

Quid de quoque viro, & cui dicas, sape videto.

Cicero.

Sæpe enim, ut ait Cicero in Sallustium, grauius offendunt animos auditorum, qui aliena flagitia apertè dicunt, quàm qui committunt. Quàm grauè, atque molestum hoc sit, docet

Ecclesiast. 22.
lux.

Sapiens Ecclesiast. 27. Denudare autem amici mysteria, desperatio est animæ infœlicis. Quasi dicas: Es para hazer desesperar un desdichado. Quamquam & aliàs interpretari possis: Esto no lo puede hazer sino algun desesperado, o algun cuytado.

Vini tormen-
tum.

Horatius.

ET VINO TORTVS ET IRA. Torquebantur enim quodammodo homines vino & ira; potique, & irati arcana sibi commissa interdum enunciant. Ita Ode 21. lib. 3.

Tu lene tormentum ingenio admones.

Plerumque duro: tu sapientium

Curas, & arcanum iocoso

Consilium retegis Lyao.

Plato.

Rectè verò Plato 1. de legib. Nullum, ait, esse tormentum minùs sumptuosum, minùsq; noxium, ac periculosum, quàm vinum, ad explorandos hominum affectus, & mores. Appositè Horatius ad Pisones:

Horatius.

Reges dicuntur multis urgere culullis,

Et torquere mero, quem perspexisse laborant.

Vnde *ἄλκις Διούσιος*, id est, crudelis Bacchus, *Crudelis Bacchus.*
 Græcis dicebatur, non tam quia olim viui ho-
 mines ei sacrificarentur, quàm quòd excru-
 ciet, qui sese illi dicarunt: id est, ebrios. Ana-
 charsis in conuiuio apud Platonem ita dor-
 miens decubuit, vt quæ procreationis causa
 natura corpori affinxit, sinistra manu, os ve-
 rò dextera comprimeret: quòd bene poti ho-
 minis linguam valentiore fræno existimaret
 indigere.

Hanc vini naturam, & vim mirificè expref-
 sit Sapiens, cùm eam Prouerbior. 23. cum co- *Prouerb. 23. lo*
 lubri morfu contendit. *Ingreditur blandè, & eius illustratus*
in nouissimo mordebit vt coluber. Cuius ego
 sententiam sic explico: Quemadmodum vbi
 corpus, ac mentem vinum occupauit, omnia
 perturbata & confusa cernimus: ex vna duas
 flammulas videmus, firmissimæ columnæ nu-
 tant: ita etiam, quæ sunt in mente, rerum fi-
 guras, atque imagines, siue phantasmata tur-
 bat, ac miscet: facitque vt amici arcanum,
 quod cùm esset integer visum, est dulcissimum
 amicitix pignus, in ebrietate sit vipera, quæ
 viscera dirumpat, vt exeat: deinde cùm exierit,
 & authorem perdit primum, & alios deinde
 discruciat. Conuenit cum hac sententia Plu- *Plutarchus.*
 tarchus, qui in comment. de loquacitate, quem
 suprà laudauimus. *Belonas, inquit, pisces, & vi-*
peras partu rumpi aiunt: arcana autem eos, qui
non continent, foras elapsa perdunt.

NEC TUA LAUDABIS STVDIA.
 Mirum certè dictu est, quàm molestum, quàm
 odio

*Ostentatio sui
odiosa.*

Homerus.

odiosum, & inuisum sit omnibus genus quoddam hominum, qui sese intolerantiùs iactant, & æquabilitatem communis iuris, præstantia, quam habere se putant, dignitatis suæ transeunt, aut fortuna. Nam cum minimè quisque sibi notus sit, difficillimeque de se quisque iudicare possit: nemo de se satis honestè, ac sine multorum inuidia loqui potest. Accedit etiam, ut minor sit fides, minor autoritas. Qui sapiunt, Homerum audient in Odyss.

Possideat tacitus si qua adsunt mûnera Diuum.

Iuuenalis.

Sed horum hominum insolentiam Iuuenalis summo cum lepore perstrinxit, mores, & ingenium multo cum sale describit. Is Satyr. 3. delapsus ad Græculos gloriosos homines, & ineptos, ita canit:

*Gloriosorum
ingenium.*

*Ingenium velox, audacia perdita, sermo
Promptus, & Isæo torrentior. Ede quid
illum*

*Esse putes? omnem hominem secum attulit
ad nos.*

*Grammaticus, Rhetor, Geometres, pictor,
aliptes,*

*Augur, Schœnobates, Medicus Magnus,
omnia nouit*

Græculus esuriens: in cælum iusseris, ibit.

Non dissimile illud de Sycophanta Plauti in Trinummio, qui roganti Charmidi, quò isset ex Arabia ad quam se venisse etiam nugabatur: *Ad caput, inquit, amnis, quod de cælo exoritur sub solio Iouis.* CHARMID. *Sub solio Iouis?*

S Y C

SYC. Ita dico. CHAR. Ecelo? SYC. Atque medio quidem. CHAR. Eho, an etiam in calum ascendisti? SAC. Imò horiola aduecti sumus: usque aqua aduorsa per flumen. Salsissimum profecto nugatorem. Sed audiamus aliquando etiam Xenophontem, cuius hæc sunt: LAVS ab aliis profecta, suauissima est auditu; aliis autem ea molestissima, quam sibi quisque tribuit. Primum enim impudentes eos arbitramur, qui se ipsos laudant; quia decebat deus podor, etiam si ab aliis laudarentur. Sed incidunt sæpe tempora, quæ nos cogant de nobis ipsis dicere, & nostram dignitatem apud alios commendare. Nam qui suspecti sunt, ut ait Plutarch. & calumniis onerati, virtute sua non possunt uti, nec vim facere ipsorum beneficium fugientibus. Quare cauendum, inquit, est diligentissime cum id agemus, ne hoc agere ut nos laudemus, sed eo ipso aliud, aliquid moliri, videamur: & aut calumniam, & accusationem depellere, ut Pericles, aut studium, & emulationem virtutum in auditoribus excitare: quod est maxime proprium præceptorum. Plutarchum legat, qui plura volet in eo, qui inscribitur. Qua ratione quis citra inuidiam laudare se possit.

Molesti, & impudentes qui se laudant.

Nisi honesta de causa fiat.

Arrogantiæ comes inuidia.

Ego tantum addo; nihil tam cognatum arrogantiae, quam inuidia; nihil tam coniunctum elationi sui, quam aliorum contemptio. Ideo continenter Horatius ubi dixit: Nec tuas laudabis studia. dicit,

Aut aliena reprendes.

Etenim cæcus amor sui admirationem rerum

MM

*Salustius.**Iuuenalis.*

suarum parit, contemptum alienarum. Quare non minus aptè quàm cætera Horatius, cum arrogantiam in nostris vitandam esse docuisset; obtrectationem continuo fugiendam dicit in alienis. Plerique autem mortales, ut scribit ad Cæsarem Sallustius de Rep. ordinanda: *Ad iudicandum satis ingenij habent, aut simulant: verumtamen ad reprehendenda aliena facta, aut dicta, ardet omnibus animus.* Cre-
dunt enim ita se demum emerfuros, si eos, qui extant, deprefferint. *Sed*

*Quis cælum terris non misceat, & mare calos?
Sic fur displiceat Verri, homicida Miloni;
Clodius accuset mæchos, Catilina Cethegum.*

CAPVT. XIII.

Præclare quedam sententiæ ex Sat. 4. lib. 1. Horatii explicatæ, & locupletatæ. In his multa ad mores, maximè in calumniatores, & perfidos, fraterni amoris pestes.

QVando in Horatio sumus non ingratus, opinor, faciam, si quatuor ex eo versus totidem præclaras sententiæ complectentes in medium produxero; quibus vitiorum quinque genera perstringit Horatius, quæ ciuilem statum, & ciuium coniunctionem maximè oppugnant, & communis vitæ societatem, & omnes tuendarum rerum pub. rationes, non labefactant modo, sed etiam penitus euerrunt.
Primum

Primum eorum, qui illarum instar auium, quas rapaces dicimus, in absentium vitia, siue illa vera sint, siue etiam falsa, & a se conficta, non secus atque in mortuorum cadauera inuadunt. *Vitiorum genera intolerabilia. Detractorum & calumniarum.* Secundum illorum, qui alios tametsi ipsi non carpant, neque calumnientur; cum carpi ab alijs videant, remissius ferunt & auctoritatem afferunt peccandi tacendo, neque ab improborum calumnijs quos debeant, tuentur. *Calumniatores fouentur.* Sequitur tertium, eorum, qui dum alijs placere dicendo student, & risus; & cachinnos, scurrarum in morem elicere, ac dicacitatis laudem (si laus ea dicenda est, quæ ex aliorum contumelia decerpitur) cauillando aucupari conantur; neque aliorum honori parcunt, neque suæ dignitati. *Dicacii sine mordacium.* Atrocissima sunt postrema duo, cum alicui, *Falsa crimina affinguntur.* non quæ ipse peccauerit, sed quæ nos per naturæ malitiâ, & improbitatem ingenij, aut etiam per inuidiam suspicamur, impurissimis artibus affingimus: aut cum arcana quæ sunt euulgamus, quod genus est perfidiæ singularis. *Arcana prodentium.* Eos autem omnes, in quos hæc vitia cadant, nigros appellat. cauēdos monet Horatius. *Horatius.* versus hi sunt.

Absentem qui rodit amicum.

Qui non defendit alio culpante; solutos

Qui capiat risus hominum famamque dicacis:

Fingere qui non visa potest: commissa tacere

Qui nequit; hic niger est, hunc tu Romane caueto
Singula mihi breuiter explicanda ut ad naturam, quam his omnibus inurit poeta, deueniam. Erit enim diligentius inuestigandum, quid nigri nomine accipiat.

ABSENTEM QVI RODIT AMICVM.

*Amicos qui
volut ab-
sentat.*

Impium genus hominū ac nefarium, qui ami-
cis præsentibus egregiè sese vèditant, studium,
operam, quidquid aut sunt, aut possunt luben-
tes deferunt, blandiuntur, obtemperant, ob-
sequuntur, lenocinantur; dicta, facta, cogitata
laudant, probant, suspiciunt, supra lunam tol-
lunt, nihil non agunt, vt eorum quibus cum a-
gunt, gratiam venentur: sed simul atque respe-
xerint, non acrius, non celerius in obuium
quemque efferati in rabiem canes inuadunt,
quàm in earum illi dignitatem inuehuntur, fa-
ma lacerant, & quibus possunt modis omni-
bus in inuidiam trahunt. Istiusmodi sanè ho-
minibus, si modo sanus es, respondeo tu quod
Lysander ille apud Plutarchum dicenti, Lau-
do te, & defendo; Duos se ruri habere boues,
quibus tacentibus satis ipse nosset, vter eorum
piger esset, vter industrius.

*Lysandri a-
cutum respon-
sum.*

*Qualis cul-
pantibus non
defendunt.*

QVI NON DEFENDIT ALIO CVL-
PANTE. Hunc inter innumerabiles alios iu-
cundissimū, & maximum habet amicitia fru-
ctum, vt eorum quibus cum officiorum, & be-
neuolentiæ coniunctione astricti sumus, stu-
tior, amorēque aduersus inimicorum fraudes,
insidias, & calumnias tecti, atq; muniti sumus.
Amico enim, vt aiebat Plutarch. nihil incun-
dus est, quàm cum multis amare, atque amari;
in idq; perpetuò dat operam, vt amicus à quam-
plurimis diligatur, atque colatur. Contra quam
y faciant, qui pueriliter amant; qui vt quemque
maximè diligunt, ita molestissime ferunt, alio-

*De lib. de dis-
crimine adu-
lat, & amic.*

rum amicitijs, etiam utilissimis implicari. Iso-
 cratem audiamus, qui ad Nicoclem ita scribit: *Iso-
 crates.*
Custodiam corporis esse puta tutissimam tum a- *Amici custo-*
micorum virtutem, tum civium benevolentiam, dia tutissima
tum tuam providentiam. Quare qui hoc ami-
 cos fructu defraudant, id eripiunt, quod est in
 amicitia maximum, & pretiosissimum. *Quam* *Horatius.*
 humaniter amicus Nevij apud Horat. lib. 1.
 Sat. 3. cum a Mœnio quodam in absentia carpi
 videret, graviter, & acutè perstrinxit:

Mœnius absentem Nevium cum carperet,

Hæus tu

Quidã ait, Ignoras te? an ut ignotũ dare nobis

Verba putas?

Monet Plutarchus in eo quem scripsit de fra-
 terno amore, ut suspensiones, ac calumnias in- *calumniæ re-*
 viduorum refutemus: *Credant fratres, cum alia* *sutande.*
esse vera, quæ de Castorum fraterno amore fa- *Plutarchus:*
bulis sunt prodita; tum quod Pollux quemdam
de fratre nescio quid rumusculi insusurrantem
pugno impacto trucidavit, Quid enim fraterna *Fraterno a-*
caritate præclarius? quid pretiosius excogitari *more nihil*
potest? Id adeò liberale, & magnificum duxit *præclarum.*
 Memnon, ut ne de hoste quidem detrahi apud
 se passus sit. *Memnõ, qui Darij exercitum ad-*
versus Alexandrum duxit, militem quemdam
suum, qui multis, & impuris opprobrijs Alexan-
drum proscindebat, læcea corripuens, Ego, inquit, *Plutar. in A-*
te alo, non ut maledicas Alexandro, sed ut cõ- *pophsegrim.*
tra eum pugnes. Cum ad Pelopidam fortis qui-
dam miles deferretur, quod ei conuiciatum di-
cerent: Equidem, inquit, facta eius video, dicta

non audiri.

*Amicitia
proditores cu-
iusmodi.*

*Sinistri lau-
datores.
Horatius.*

Sed emerfit genus quoddam hominū improborum, qui improbitati ac perfidiæ suæ, amicitia, ac benevolentia speciem obtendunt: cumque de amicorum vita. ac moribus sermo infertur, quæ nihil ad rē pertinent. laudant: ea verò de quibus quæruntur, carpunt, ac vituperant. Ita Horatius:

De Capitolini furtis iniecta Petilli

Te coram fuerit, defendas, ut tuus est mos.

In eam videlicet sententiam & formulam quæ sequitur.

*Me Capitolinus conuictore usus, amicoque
A puero est, caussaque mea permulta rogatus
Fecit; & incolumis letor quod viuit in urbe.
Sed tamen admiror quo pacto iudicium illud
Fugerit.*

Catullus.

O insignem perfidiā! ô virus! ô pestē amicitia!
Vultis videre quam hoc doleat Catullus? accipite.

*Venena vita
& pestes ami-
citia.*

*Rufe mihi frustra, ac nequicquam cognite
amice:*

*Frustra? imo magno cum pretio atque malo.
Siccine subrepsi mi, atque intestina perurens
Sic misero eripuisti omnia nostra bona.
Eripuisti, cheu, nostra crudele venenum.
Vita; Eheu, nostre pestis amicitia.*

*Amicorum
calūnia ut
auimam
vrant.*

Immanis hic dolor: nulli enim acrius vrunt, quam qui nobis sese venditant, ut nos vendāt. Causa hæc, opinor: nā nostra omnia siue ioca, siue seria cognita habet; arcana omnia, occultaq; cōsilia explorata illis sunt: si quid peccaui-
mus,

mus; eos arbitros adhibemus, pectus illi nostrū
callent; ingenium norunt, iis nō modo verba,
facta, cogitata cōmittimus; sed ea, quorum vel
species aliqua menti obicitur aliquando con-
credimus. Hinc est, vt nemo quisquam sit, quē
aut magis amare si fidus sit; aut magis timere
debeamus, si contra. Posterior hęc causa. Nam
quæ illi de nobis loquuntur, probabiliōra sunt
amicitiæ commendatione: maximè si non pro
nobis, sed contra sint. Tunc enim qui audiunt,
facile sibi persuadent amicum hominem, nihil
indignum de amico dicturum; primum nisi ve-
rum, deinde quod sine religione tacere non
possit: quare atrocissimæ sunt, & firmissimæ
suspiciones ab his conceitæ, atque eiusmodi,
vt nisi apud candidos atque intelligentes ho-
mines eleuari non queant. Quare Horatius
hoc genus prodicionis nefarium, & inexpressi-
bile, meram appellat æruginem: quæ acuto, &
splendenti gladio cum adhærescit, & aciem, &
nitorem eius occultat; ita vt neque perspicere,
neque capi possit ab oculis etiam intentissi-
mis. Nec secus ij suis dictis amicorum egre-
gias virtutes obsecrant; vt in media luce præ-
clarissimarum actionum, neque nitere pos-
sint, neque cognosci.

*Gravissima
suspiciones ab
amicis concei-
tate.*

*Mera erugo
Horatioquid.*

Eo autem sceleratius Iudæ factum, eo pec-
catum atrocius, quod magistrum discipulus, pater
parentem filius, amicus amicum tradidit. Nam
qui de Christo Iesū tam impiam conceperāt
opinionem, vt illum impium aduersus Deum,
& aduersus homines pestilentem existimarēt.

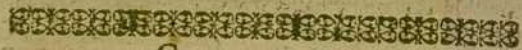
*Iudæ prodicio
rū scelus quæ
atrox.*

in ea sunt sententia confirmati. Huiusmodi quiddā acerbissimè indignatur Iuuenalis Sat. 3. in P. Aegnatio Stoicæ disciplinæ sectatore nō te, sed specie, qui Baream Soranum amicum, & discipulum, etiam patronum suum (nam eius cliens fuerat, vt scribit Tacitus) per fraudem circumuehit.

Transi

*Iuuenalis
Sat. 3.*

*Gymnasia, atq; audi facinus maioris Abolla:
Stoicus occidit Baream, delator amicum:
Discipulumq; senex.*

CAPVT XIII.

In importune Dicaces, & qui falsum aliis crimen obiectant, ex Horatii sententia. A. Cincinnatus locus in lib. 6. Famil. de calumnia timoris & cæca suspicionis tormento.

LEuius hoc, quod sequitur vitium, modò ne ad iniuriam delabatur, sed in audiendi voluptate resistat. Sunt enim quidam hominum, qui vt alij alias, ita ipsi artem salis profitentur, quorum nihil interdum aliud, nisi ipsa insulfitas rideatur. Quamquā negare non possum natura factos homines, & creatos, imitatores, & narratores facetos, & vultu adiuuante & voce, & ipso genere sermonis. Sed festiuitas, sed dicacitas, sed cauillatio, sed hilaritas, sed iocus atq; facetiæ sint eiusmodi, in quibus nuliaculei cōtumeliarū in sint, nullaverborū asperitatis, nulla acerbitas sententiarū, Parcatur maximè

mē caritati hominū, ne temere dicamus in eos, quos reuereri aut diligere debeam⁹, caueatur diligēter, ne in viriū scurrile, quod turpissimū est homini pręsertim graui, & erudito delabamur. *Dicacitas in*

Sunt enim quidam adeo inepti, eorum, quos *ginium.* dicimus, ipsos se audire, cum dicant; ad lacesendum prompti, ad perstringendum procaces; qui dum placendi studio auidius iusto feruntur, amicū malint, quā dictetium amittere: & flammam, quod dixisse aiunt Ennium, facilius ore in ardente opprimant, quā dictum teneant. Indignum genus hominum societate, qui vnius dicti venustatem thesauri opulentissimi, hoc est, amici vnius iactura sibi commendam putent. Curianam Crassi venustissimi, & vrbaniissimi hominis, pariterque grauissimi, & seuerissimi defensionem contra Scæuolam; Cicero dilaudauit, quod dictetius abstinuisset, quæ aduersario ruborem afferrent; & cum aliorum; tum etiā suæ in dicēdo grauitati, atque dignitati consuluisse: quam omnem ij qui festiui haberi volunt, sapissimē labefactant. *Parcebat aduersarij dignitati in quo* *Dictetium*
ipse seruabat suam; quod est hominibus faceret, & tenere diffi-
dicacibus difficillimum, habere hominum rationem, & temporum, & ea quæ occurrant,
cillimum.
cum falsissimē dici possint, tenere. Sed iam hic versor inuitus, quia de his quilibet possit: sed ne quid transisse viderer inconsulto, hæc etiam attingenda putauī. Deinceps res erit cum calumniatoribus: cum quibus mihi perpetuum bellum. Hos maximē nigros appellat Poeta.

Horatius.

*Fingere qui non vis & potest, commissa tacere.
Qui nequit, hic niger est.*

*Probi mini-
me suspiciosi
contra im-
probi.*

Plerumque enim eiusmodi homines non quid viderint, sed quid videre voluissent, aut etiam, quod ipsi habent vitij, per summam inuidiam infectantur. *Nam ut quisq; bonus est, inquit Cicero, ira difficillime alios esse improbos suspicatur.* Isti verò Sycophantæ nihil vident, nihil audiunt, quod eorum qui dicunt, aut faciunt virtute, moribus, candore; sed libidine sua, sed naturæ malitia sed sua turpitudine metiantur,

*Improbi ex se
alios æstimat.*

Demosthenes.

*Viperarum
& scorpionū
similes.*

loquuntur tamen. Quare scitè Demosthenes viperarum, ac scorpionū similes eos dicere solitus est, qui mordent quidem, & veneno afflāt eos, in quos incurrunt, non quia irritentur, aut lacessantur, sed quia natura feruntur ad morsus, & ad venena fundenda. In Orat. i. contra Aristog. *Neminē unquam vestrum fortasse viperam momordit, neque phalangium; & absit ut mordant unquam: sed tamen omnia eiusmodi animalia ubi conspexeritis, mox interfecitis. Itidem, & cum delatorem, & crudelem, & hominem videritis, viperinam habere naturam, ne expectate donec vestrum aliquem mordeat; sed cum primum occurrerit, puniatur.*

Hoc

Hoc autem genus vulneris, eo periculosius, quo sine vlllo doloris sensu infligitur, & accipitur: nam, vt diximus, inuruntur incauti. Quis verò ad sanandum infamiæ vulnus incumbat, quam contractam ignorat? Nam cum veras datur audire, & reddere voces, & pro se quisque responder, facilè diluuntur obiecta; & omnes illæ suspicionum moles, quas excitauit inuidia, vel ratione aliqua tamquam ariete impresso labefactantur, vel ipsa etiam veritate affulgente euanescent. Enim verò architecti, & machinatores isti tamdiu conflare, ac tueri mendacia possunt, quamdiu in obscuro versantur; & de sinu suo calumniatores apponunt, qui, quæ ipsi criminose ac suspiciose confingunt, ea iactent illi occultis sermonibus, & spargant in vulgus, aut in aures iudicum insusurrent..

*calumnia
vulnus è a-
trocius quò
occultius.*

*Mendacia
tamdiu setu-
entur. quan-
diu in tenebris
sunt.*

Rectè C. Famil. 6. lib. in Epist. A. Cecinnæ sic scribitur: *In hac igitur calumnia timoris, & cæca suspicionis tormento, cum plurima ad alieni sensus coniecturam, non ad suum iudiciu scribantur; quam difficile sit euadere, si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens ingenium armauit, nus sentimus.* Vbi calumniam timoris dixit: nam vt calumniator ea fingit, quæ vera non sunt, ita timor saepe falsa proponit: & cæcam suspensionem, tormentum appellauit; nã quamdiu cæca est, & in eorum animis à quibus est commota cõprimitur, torquet non sentientem, id est, illi damnũ creat aduersus quem tempestas inuidiæ concitatur.

*cicero expli-
ca tus Famil.
lib. 6.*

*calumnia ti-
moris.*

Quod

Quod si male agitur, ut queritur hic Cecinna, cum eo, cui scribenti cogitandum est, non quod ipse probet, sed quid alij probaturi sint; quam pessime cum illo agetur, qui in ea vitæ ratione, quam tenet, non tam providere cogitur ut conscientiae suae, & virorum de rebus bene iudicantium opinioni seruiat; quam ut alienae suspitioni, & paucorum hominum errori, aut perfidiae obsequatur. Quod certe intolerabile est, & omnino factu difficillimum. Audi Calliciem in Trinummo, Plauti, qui dicenti Megaronidi;

Improbiorum suspitionis feruore durissimum. Plausus. Improbiorum suspiciones declinare difficilimum.

Omnes bonos, bonasque accurare addeceat, Suspicionem & culpam, ut abs se segregent. Sic respondet.

Non potest utrumque fieri. *M E G.* Quapropter? *C A L L.* Rogas?

Ne admittam culpam, ego meus sum promissum pectori;

Suspicio est in pectore alieno sita.

Nam nunc ego si te surripuisse suspicer

Ioni coronam de capite, è Capitolio

Quod in culmine astat summo: si id non feceris,

Atque id tamen mihi lubeat suspicari,

Quid tu id prohibere me potes, ne suspicer?

Luciani de hoc vitij genere preclarum fragmentum.

Adiiciam adhuc Luciani fragmentum; quo proxima confirmantur. Calumniatores cum irruerint: cuncta pro viribus euertunt; nec magno emitur victoria, ubi nemo repugnat, nemo vim tormentorum sustinet; aut iaculis iacula mutat: sed qui auscultat, ipse sese sponte sua in manus hostium dedit. Interim ignarus est, qui accusatur;

cur; nam haud aliter qui deferuntur, atque qui capitis urbibus pereunt, dormientes trucidantur. Et quod est in primis mirabile, nescius se reum haberi, neque cuiusquam sibi sceleris conscius, amico candidè congreditur; familiariter compellat, facitq; pro amore iam ante circumuentus incidit miser, &c. Sæpenumero item, quorum se se reum calumniator fieri metuit, socium instigulat, ut cum anteuenterit accusando, suspitione culpa, aut crimine elabatur. Philocomasium ira seruo comminatur apud Plaut. in Milite, Scen. 5. quod diceret nescio quid se vidisse oculis. Carebis credo; qui plus vident, quam quod vident. Huiusmodi multos ego oculos vidi, qui plus vident, quam quod vident, etiam quæ non vident. At Periplectomenus ad Scædædum sic. *Næ tu Hercle, si te Dij amant, linguam comprime posthac; & illud quod scies, ne sciueris; Ne videris, quod videris.* Sed non abutar diutius operam, venio ad notam, qua eiusmodi homines a Poëta inuruntur.

Plautus.

Oculi plus. nimio videntes.

Optimum consilium.

CAPVT XV.

Niger quis dicatur. Is color mortis, malitiæ, sceleratorum, infelicitatis symbolum tam in sacris, quam in externis litteris. Albus contra. Atrati apud Iudeos rei. Christus candidatus sistitur. Vir bonus Candidatorum titulus. Cicero explicatus.

Nigros appellat Horatius omnes illos, in quos superiora vitia cadunt.

Hic

Hic niger est, hunc tu Romane caueto.

*Nigrum pro mortuo.
Sernius.*

Vbi nigrum pro mortuo accepisse videtur Sernius, qui illud Eglog. 5. edisserens.

Candidus insuetum miratur limen Olympi.

Candidus, inquit, idest Deus, ut contra mortuos nigros dicimus. cuius rei vt fidem faciat, laudat carmen istud Horatij. Facit ab eo Iuuenalis Sat. 1.

Iuuenalis.

Instituq, rudes melior locusta propinquas

Per famam, & populū nigros efferre maritos.

Nam & mortem nigram vocat Statius lib. 9. Thebaid.

*Nigra mors
Statio.*

Funeris, & nigra praeceunt nūbila moris.

*Nigro vino
rogus extinctus.*

Et nigro etiam vino rogus extinguebatur, vbi cadauer abiisset in cineres. Homer. de pyra Hectoris lib. 24. Illiad.

*Nigrōque ignes extinguere vino
Incipiunt.*

*Album vitae
symbolum.
R. Hieron.*

Album autem viuentis symbolum esse, docet Hieronymus in Isaia. 66. cap. vbi de equo albo. Apocal. 19. sic scribit. *Equo rufo sedebat Dominus, atque saluator humanum corpus assumens, &c.* Equo autem sedebat albo, quando post resurrectionem, immortale, & incorruptum corpus assumpsit. Et quicumque cum sequebantur, candidis utebantur equis: incorruptis videlicet, immortalibusque corporibus. Huc etiam spectat illud Virg. Eglog. 5.

Candidus insuetum miratur limen Olympi.

Idest, immortalis, atque beatus, relatusque inter Diuos. Quare ex horum sententia sic

explicabitur Horatius: Tu verò eiusmodi homines non minus tetros, atque horribiles, quam sunt mortui, diligenter fugito: ne terti aliquid hauias, aut corruptus te circumfusus aer inficiat. Hinc tu intelligas illud Regij vatis, cum de eiusmodi loquens, ita conset. Sepulcrum patens est guttur eorum: venenum aspidum sub labiis eorum, quia isti sunt, qui mortuorum ossa effodiunt: dum ne mortuis parcant. *Son los desentierrahúessos.* Hanc ob causam Plutarchus de his. *Velut urbes portas quasdam habent nefastas & sinistri ominis, per quas educunt supplicio capitis destinatos; purgant & sordes eiciunt: nihil autem purum, aut sacrum per eas vel ingreditur; vel egreditur; ita per horum aures nihil probum aut laudabile transit, sed sermones de cadibus aditum inueniunt, atque ibi versantur impuras & falsas de aliorum vita, & moribus fabulas componentes. Cuiusmodi certe digni sunt tragicis impressionibus.*

*Virgilius.
Candidus pro
immortalis.*

*sepulcrum
patens Ovi-
di quid.*

Psal. 5.

*calumniato-
res cuiusce-
rei similes fa-
cerit.*

Plutarchus.

Male pereas mortalium excerpens mala.

Sed neque id videtur significare voluisse per nigrum Horatius, qui ad animum potius, quam ad corpus respexit. Nigrum autem veteres pro malo, album siue candidum pro bono vsurparunt. Ita Persius.

*Nigrum pro-
malo.*

Sed quid opus teneras mordaci rodere vero

Auriculas? per me sint omnia protinus alba.

Idest: Sean muy ennorabuena sus cosas, por my tan santas y tan buenas, como ellos las haçen.

Juvenal. Sat. 3.

Ma-

Iuuenalis.

Iuuenal. Sat. 3.

Gvidius.

Maneāt, qui nigrū in cādidavertūt. Et Quid.

Terentius.

Candida de nigris, & de candentibus atra.

Isa. 5.

Quos explicat Terentius in Phormione cum dicit: *His pretium nunc est, qui recta prava faciunt: ex quo certe loquendi more illud Isaia sumitum videtur* *Ue qui decius bonum malum, & malum bonum; ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem.* Candor enim lucis est, tenebrarum nigror. ita etiam illud Virg. accipio,

Candidus bonus.

Albū quarū rarum nota.

Candidus insuetum, &c. id est, bonus. ita infra, *Amat bonus otia Daphnis.* Album enim puritatis, fidei, castimoniae, & eius generis aliarum virtutum nota: ideoque religioni accom-

Cicero.

Albus color in textili cur decorus Deo.

modum. Cicero. 2. de legib. *Color albus praeipue decorus Deo est, cum in ceteris, tum maxime in textili.* Nempē quia virtutes inter se aptae, atque connexae esse debent; ideo gratiora sunt textilia Deo, siue quia castitas, fides, aliaeque virtutes, nisi cum caritate iungantur, quae in auro textili significatur, gratiae Deo non accidunt.

*Cādida insa-
crificijs ves-
tes.*

B. Chrysoft.

Ideo candidae olim in sacrificijs vestes, cuius causam tradit Plato quam diximus, & Plutarchus in lib. de Iside, & Osir. Et apud nostros etiā nescio quid eiusmodi reperimus. B. Chrysoft. Homil. 52. in Math. *In nonnullis ecclesijs hunc more corroboratum videmus, ut diligenter multi studeant quomodo manibus loti, candidis induti vestimentis in Ecclesiam ingrediatur.* Nec praetermittendus candidatorum mos, qui eo cultu, integritatem, probitatemque ex colore

lore omnium purissimo, & simplicissimo significantes, se populo commendabant. Vnde & boni viri titulo salutabantur. Seneca ad Lucillum, Epist. 3. *Tu illum amicum appellasti, ut omnes candidatos viros bonos dicimus.* Et mortui, ut iam secretam à corpore animam puram, & omni labe carentem ostenderent, alba toga amiciebantur.

Seneca.

Candidati
viri boni.Mortuorum
vestis candida.

Sed atrum, siue nigrum contra, vitiorum, ac scelerum argumentum. Itaque rei criminis in atra prodibant. Vt Cornelius Lentulus Prætor ob facinus coniurationis. Plutarchus in Ciceronem. Et Cicero delatus à Clodio atram assumpsit. Qui etiam mos solennis apud Hebræos, authore Iosepho. Sed Christus Opt. Max. admirando planè Dei consilio, non attritus, quia nullius criminis reus, sed candidatus, quia innocentissimus Pilato sistitur. Qua de re illustrissimus, atque doctissimus Baronius Cardinalis, ut nihil supra.

Rei cur atrati

Christus cur
candidatus
Iudici sistitur.

Monebat Pythagoras, ne gustaremus de his, quibus nigra est cauda, quo verabat cum iis versari, qui nigri essent morum improbitate. In sacris etiam literis nigrum, eiusdem rei symbolum gerit. Etenim idololatriæ scelere contaminatæ gentes, Æthiopes appellantur. Psal. 71. *Coram illo procident Æthiopes.* Chaldaus: *Proceres coram illo procident.* Non igitur ad colorem, sed ad mores spectat. Amos 9. *Nunquid non ut filij Æthiopum vos estis mihi filij Israël?* Vbi Hieronymus: *In omnibus, inquit, scripturis Æthiopes dicuntur, qui penitus in vitiis demersi*

Pythagora
symbolum.Nigrum in sa-
cris quid.

Psal. 71.

Amos 9.

B. Hieronym.

Ierem. 4.

sunt. Ierem. Thren. 4. Nazarei candidiores nique, & nitidiores lacte dicuntur. Scilicet cum pure viuebant, cum castè Deum colebant, cum secus: Denigrata est facies eorum super carbones. Ita cum peccatorum consortia, consuetudinesque vitandas, docere vult Sapiens, eiusmodi symbolis utitur. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. Cuius generis innumera leguntur in sacris. Hoc vnum dicam, in Psalm. 7. titul. Saul Wîr Kusch, dicitur, id est, niger. Quæ vox omni inuido, & calumniatori, maxime accommodatur: quo sensu à Poëta niger dicitur.

Cicero explicatus.

Nec cenſeo aliter explicandum Ciceronem pro Cæcinnâ: Sextus Clodius, cui nomen est Phormio, nec mirus niger, nec minus confidens, quàm ille Terentianus est Phormio, Vbi Manutius: Confidens quidem apud Terentium appellatur Phormio, non tamè niger, sed habet rationem Cicero histronis colore nigro parasium agentis in scena. Sed ego longè aliter: nam hic Cicero non ad cultum corporis, sed ad animi sordes respexit, cum illum tamquam minus probatæ fidei testem perstringeret. Significat igitur Sextum Clodium Phormionem, nec minus improbum, & æquè audacem, atque Comicus Phormio. Hinc illud prouerbium:

Dat veniam coruis, vexat censura columbas.
Et illud alterum: Albus, an ater sis, nescio, cuius generis tam multa sunt, vt librum complere possint.

Nigrum pro infauſto.

Nigrum interdum pro infauſto, infelici, misero

fero, luctuoso, inauspicato: vt contra, candidum, siue album pro fausto, felici, beato, lato, & pro victorię signo. Hic igitur niger est: *Es un desdichado*. Quid enim eo miserius, qui inuictus omnibus accidit? quem cane peius, & angue omnes oderint? quem nemo congressu, nemo aditu, nemo sermone, nemo ciuili societate dignum putat. Ideo nigrę in luctu vestes: qui *Nigrę in luctu vestes*, ritus etiam seruatus Gręcis: nam apud Homerum, Thetis Achillis filij necem deplorans atram sumit vestem.

Sic fata, nigerrima sumens

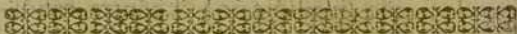
Vestimenta operit sese, sequiturq; volantem.

Et apud Euripidem, Iphigenia matrem Clytemnestram monet, ne comam laniet suam ob mortem, neve atram induat vestem. Nec me fugit albas etiam in luctu vestes, deprauata nimirum consuetudine, veteres vsurpasse, vt de *Aliquando etia candida* Argis Socrates, & de Romanis scripsit Plutarchus in Quęst. Roman. Hinc dies, Soles atrii, *Soles atrii, aut candidi*, nigri, aut candidi, eodem sensu. Hinc equi nigri, & candidi apud Prophetas, miseriam, & felicitatem populi portendebant. Album etiam *Album victoria omen*, victorię omen esse, significat Virgilius lib. 3. *Virgilius*.

Quatuor hic primū omen, equos in gramine rudi,

Tondentes campum late candore niuali.

Ita qui re bene gesta in bello, cum triumpho in urbem ingrediebantur, in curru equis albis tracto vehebantur. Vnde natum prouerbiū: *Equis albis pręcurrere*. 6. etiam Apocalyp. *Apocal. 6*. Ecce equus albus; & qui sedebat super illum, habebat arcum; & data est ei potestas, & exiit vincens, ut vinceret.

CAPVT XVI.

Charta Manus dentata. Charta olim dente, conchâve leuigari solita. Cicero, & Petronius Aroner explicati.

Cicero.

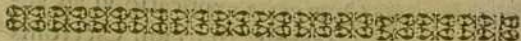
VIdi ego eruditos viros quærentes inter se de Ciceronis loco ex Epist. vlt. lib. 2. ad Q. Fratrem: vidi in diuersas ire sententias, & me arbitrum adoptantes. Quare iure meo sententiam proferam, vbi quid illi dixerint exposuerō. Locus hic est: *Calamo, & atramento temperato, charta etiam dentata res agetur.* Chartam dentatam, aiebat alter, acrem sibi videri, atque mordacem: authores laudabat, Erasimum in Adagiis, Ioannem Tistinum in suis collectaneis; thesauros denique omnes linguæ Latinæ, quorum in eandem sententiam summa consensus. Alter læuam ac nitidam censibat, vnus tantum autoritate fretus, sed locupletis & grauis: Manutij nimirum, qui in hunc locum ita scribit: *Dentata, apri, aut etiam qui dente leuata, quod item nunc, vbi quid scribimus accuratius, facere solemus, ad inequalitatem chartæ complanandam; quo calamus quasi currat expeditius, &c.* Iui pedibus in hanc sententiam, & authorem dedi Plinium lib. 13. cap. 12. qui chartas olim dente, conchâve leuigatas scribit: *Scabritia leuigatur dente, conchâve; sed caduca litera sunt, minus sorbet politura charta; magis splendet.* Tamen iam malleo cœpta sit poliri papyrus, vt læuorem pariter, atque nitorem contrahat, ne rebellet, vt ait Plinius. Hispanè:

Manutius.

Plinius.

Papel bruñido. Quæ certe explicatio, vt ad veritatem propius accedit, ita cum Ciceronis mente magnoperè congruit. Questus enim fuisse videtur Q. Frater literas ad se datas prauè descriptas, vt literasne, an lituras diceret, dubitares: id quod occupationibus, aut etiam perturbationi animi, aut iracundiæ Ciceronis ascripserat. Hanc ille suspicionem ita diluit, vt dicat se ita scripsisse, non quia occupatus, aut perturbatus, aut iratus esset alicui, sed quia semper id faceret, vt quicumque calamus daretur in manus, eo sic yteretur tamquam bono. Deinde ne suspicioni deinceps locum relinqueret, pollicetur se calamo bono, & atramento temperato, charta etiam læuigata, & nitida ad scribendum vsurum. Ita Cicero: *Neque enim occupatus eram, neque perturbatus, neque iratus alicui, sed hoc facio semper, &c.* Cicero.

Ex his lux ad Petronium Arbitrum, apud quem dentata manus dicitur læuis, & nitida, siue mollis ad mulcendum: nam de muliercula caput fratris demulcente; sic: *Ex lacrymis in risum mota descendentes ab aure capillos meos dentata manu duxit.* Sic enim lego, non vt in aliquibus habetur, temptata. Dentatæ enim manus dicuntur, vt gypsatæ apud Ciceronem: & marmoreæ ceruices apud Arbitrum: & marmorei olores apud Lucretium: omnes enim ad candorem, & nitorem spectasse certum est; & forsan etiam ad læuorem, quòd blanda, & mollis esset. Petron. Arbit.

CAPVT XVII.

Morem scribendi elogia pro scribis, vel in pariete, maxime in laudem, à prisco seculo ad nostrum etiam manasse. Sopitronibus, vel Scipionibus scribere, quid? Veteris ludi mos, quo dormientibus ora fuligine oblinuntur. Catullus, Petronius Arbiter illustrati.

Elogiorū mos antiquus.

Plautus.

MOris est apud nostros, vbi quis palmam in literario certamine competitoribus præripuit, elogiis victoriæ testibus parietes, tota vrbe, complere: quorum stata & solennia verba: ANTONIVS VICTOR. Cuius simile quiddam apud veteres fuisse, Plautus docet in Mercat. Scen. 4. vbi Demipho senex non vult, vt ancilla, quam Charinus matri Rhodo adduxerat, domi siet; cuius rei causam proximè reddit:

*Quia illa forma, matrem familias
Flagitium sit, si sequatur: quando incedat per vias.
Contemplant, conspiciant omnes, nutent, nictent, sibilent:
Vellicent, vocent, molesti sint, occulent ostium.
Impleantur mea fores eclogiorum carbonibus:
Atque, vt nunc sunt inaledicentes homines, uxori meæ,
Mihique obiciant lenocinium facere.*

logiorū carbones quid.

Elogiorum autem carbones, intelligo dicta quædam, breuesque sententias siue in laudem, siue in vituperationem carbonibus conscripta: quæ etiam Græcis in vsu. Aristophanes de Demo Pylilampis filio, qui valde pulcher habebatur, scribit, ianuas elogiis pulcritudinis inscripras. Si viderit alicubi scriptum in ianua. D E-

NON PVLCRHVM. Quem locum Græcè laudauit Lambinus. Idem fecisse Phidias scribitur à Clemente Alexandrino in Adhortat. ad gent. *Atheniensis quidem Phidias, qui inscripsit in Iouis Olympi digito PANTARCES PVLCER.* Non erat ei pulcher Iupiter; sed is, qui ab eo amabatur. Pueri huius mentionem facit Pausanias Eliacorum 5. & 6. Arnobius etiam lib. 6. Inter significes, inquit, ille memoratus Phidias & primus, cum Olympi formam Iouis molimine operis extulisset immensis super Dei digito, PANTARCES inscripsit PVLCER: nomen autem fuerat amati a se pueri, atque obscœna cupiditate dilecti: neque ullo metu est, aut religione commotus, Deum nomine prostibuli nuncupare: quinimo exoleti Iouis numen, simulacrumq; sacrare. Nec ad ianuas solum, sed ad arbores etiam elogia sæpe leguntur. Apud Theocritum enim in Epithalamio Helenæ, Eidyll. 18. sic canunt puellæ:

*Et prima tibi ex argenteo pyxide liquidum unguentum
Accipientes, stillabimus sub umbrosam platanum.
Littera vero in cortice scribentur (ut quis prateriens
Legat) Dorice: Venerare me, nam Helena arbor sum.*

Item Oenone Paridi. apud Ouidium, Epist. 5.

*Incise seruant à te mea nomina fagi,
Et legor Oenone falce notata tua.
Et quantum trunci, tantum mea nomina crescunt.
Crescite, & in titulos surgite rite meos.
Populus est (memini) fluuiali consita ripa
Est, in qua nostri littera scripta memor.
Popule, viue precor, qua consita margine ripa,
Hoc in rugoso cortice carmen habes:
Cum Paris Oenone poterit spirare relicta,
Ad fontem Xanthi versa recurret aqua.*

Plutarchus.

Elogia etiam, siue honorarios titulos in templis reperias. Plutarchus enim Aristidem narrat in Liberi patris templo, victoriæ monumenta Gymnicæ, tripodas choragicos reliquisse, cum hoc elogio: TRIBVS ANTIOCHIS VICIT,

Plinius.

ARISTIDES CHORAGVS FVIT, ARCHESTRATVS DOCVIT. Sed de eiusmodi titulis, Historiæ passim. Quare hoc solum de elogiis addam, quæ ad columnas, & parietes interdum etiam inscripta. Plinius lib. 8. Epist. ad Romanum, de Clitumno fonte. *Nec desunt*, inquit, *ville, quæ sequuta fluminis amœnitatem, margini insistant.* In summa, nihil erit, ex quo non capias voluptatem. Nam studebis quoque, & leges multarum, omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille, Deusq; celebratur. Ad eundem morem Catullum respexisse, Scaliger censuit in Epigrammate, quod scripsit in contubernales, quibus in hunc modum comminatur:

Catullus.
Scaliger.

Namque totius vobis

Frontem tabernæ Scipionibus scribam.

Vbi ille: *Minatur* haud dubie Catullus se elogiis carbonibus, ut Plautus loquitur, frontem tabernæ scripturum. Sed quomodo Scipionibus id fieri possit, non video. Suspicio hic mendum latere, quod diuinare non potui. Viderint ergo doctiores. Nam certum est, Catullum contubernalibus interminari, nisi reddant Lesbiam, famoso carmine, quod fronti tabernæ scriberet, se illos traducturum. Quod in Scipionibus mendum latere putat, assentior; si tamen ad hunc modum Catullus respexit: quod verò simile est.

Quod dicit se diuinare non potuisse: deterret me tanti viri auctoritas, & cohibere me iudiciū cogeret, nisi petēti viro graui, atq; erudito morem gerere debuissē. Itaq; cenſeo legendum: *Frontē taberna titiōibus scribā*, vt verē sint elogiōū carbonēs, ad quos respexiſſe Catullū arbitratur. nā vſtis lignis huiuſmodi elogiā conſcribūtur. Sed Muretus hic Scipionēs interpretatur ligna, ē quibus in taberna merces appenderentur. *Eis igitur, ait, ſe ſcripturū contubernaliū frontē, id eſt, ita valide percuffurū, vt cicatrices imprimantur.* Quod mihi non ita placet; quāquam & probabilis coniectura. nā & apud Plautū minatur ille tandiu ſe alterius terga ceſſurū: *Vt ne per ſtroma ta quidem aequē pīcta ſint* *Capānica: Neq; Alexādrina belluata, conſutaq; tapetia.* Parthenius alio retulit; nēpē ad ſoporiferā virgam. atq; ita interpretatur. *Omniū veſtrum frontem ita ſoporifera virga percutiam, vt omnes in ſoporem ſolutos ludificare poſſim. Virgulti genus quoddā eſt, cuius virga ſi cuipiā tempora tāgatur, ſtatim in profundū ſopore reſoluitur.* De quo virgulto Sili⁹ in 10. loquēs de ſōno.

Oculiſq; quietem

Irrorat, tangens lethaea tempora virga.
Ideoq; apud Virgilium ſomnus fingitur ramo letheis aquis madido Palinuro tēpora percuffiſſe, atque in altiffimum ſoporem reſoluiſſe. Sed hæc fabuloſa omnia, & ideo nihil ad hiftoriam: tamen ſi ad cohærentiam cum antecedentibus non ineptē: vt quibuſdam viſum eſt.

Sed venio iā ad Petronium, apud quē nescio

quid simile video quod prælucentem operam desiderat. Cum *Ascyllus* grauatus tot malis in somnū laberetur, illa, quæ iniuria depulsa fuerat ancilla totam faciem eius fuligine longa perfricauit; & non sentientis labra humerosq; sopitionibus pinxit. Vbi veteris primum ludi morem expressit, quo dormientibus ora ridiculi gratia pinguntur. ita apud *Plautum* in *Pœnulo*.

Plautus.

*Sicula soror es, magis quàm volo, an verò pulchra videre ob-
Si tibi illic non os oblitum est fuligine.* (seco.

*Dusa in Præ-
cid. ad Aris-
trum.*

Sed illud de sopitionibus quid est? *Dusa* in *Præcidaneis*, hæc de sopitionibus. Restat ut, Sopitionibus quæ sequuntur manum applicem: quas lubenter equidem, *Scipionibus*, commutarim: si tamen quid id esse verbi dicam, *Scipionibus*, pro comperto haberem. Nam in *Catullo* auxilij quæ specula, grauissimam ad eò hanc pœnam puella suæ depredatoribus interminante? Namq; totius vobis, &c. Quæ enim ratione frons tabernæ conscribillari possit, non video. Sed faciam, ut poterò medicinā, si quod hic vulnus; aut saltē sanū ostendam. Sopitiones enim interpretari possit aliquis penicillos medicamine aliquo imbutos & soporatos. Ita paulò ante. Illinc puella penicillo, quod & ipsum *Satyrio* tinxerat, *Ascyllū* opprimebat. Soporatū autē pro intincto, aut madidato, siue delibuto sumi, *Vir.* docet in 5.

*Sopitiones
quid.*

Virgilius.

*Ecce Deus vinnum Letheo rore madentem,
Viq; soporatum Stygia, super utraque quassat
Tempora.
Melle soporatam, & medicatis frugibus offam
Obicit.*

Et in 6.

Sed ego nec tā religiosus sum in auctore tā nō religioso, nec tā sacrosancta duco illius scripta,
vt

nō putem licere, quod in sanctioribus licet,
mutare syllabam, aut etiam dioctionem, modò
probabili coniectura id fiat; & lux auctoribus
offeratur. Itaque pro *Sopitionibus* suppono *Su-* *Arbiter cor-*
blitionibus: quæ propriè ad picturam. Sunt e- *rectus.*
nim rudes illi colores, quibus quasi primū te-
riorum tabellis inducitur, vt viuos colores ar-
cipere possint: à sublinendo dictæ *Sublitiones.* *Sublitiones.*
Itaque os alicui sublinere, & oblinere, dicimus. *Iuuenalis.*
Os igitur *sublitionibus* pinxit; id est, subleuit
colore aliquo turpi, ac fœdo; vel eadem fuligi-
ne tinxit. nam & fuligo aqua dilui solet in hâc
rem. Idèd madidam dixit Iuuenalis Sat. 2.

Ille supercilium madida fuligine tinctum
Obliqua producit acu, pinguiq; trementes
Attollens oculos.

De meretricum titulis, siue elogiis dictum à
nobis alias est, in Singularium 4.

CAPVT XVIII.

Horatij locus aliter atque à Lambino & Budæo explicatus, &
Illustratus ex eo D. Paulus ad Ephes. 6. Luctam apud He-
braeos, ex puluere significari. Gymnasiū etiā apud eos fuisse.

L Ambinus multæ eruditionis & ingenij vir;
Horatij locum ex Epist. 1. lib. 1. *Horatius.*

Quis circum pagos, & circum cōpita pugnax
Magna coronari cōtemnat Olympia cui spes;
Cui sit conditio dulcis sine puluere palme?
ita interpretatur. *Quis in paruis, & vulgariis cer-* *Lambinus.*
taminibus aetatem suam consumere, viresq; con-
terere velit: certamina autem nobilissima, qualia
sunt Olympica contemnat? Hactenus assentior:
sed

sed in eo, quod sequitur, non item. *Præsertim* inquit, cui vincendi spes proponatur, conditiō feratur, nō magno admodū labore suscepto? pro-

Sine puluere, facto nemo. Sine puluere enim, sine labore in-

sine labore.

Luctatores o-
leo & puluere
conspersi.

Hippocrats

Alexander.

Lucanus.

Plutarchus.

Lucianus.

Prou. Citra
pulueris ta-
ctum.

terpretatur; siue sine certamine, vt Budæus. quod certè quia non satis cum iis quæ sequuntur, cohæret, aliter explicandū cenſeo. Scitum autè est luctaturos, oleo, dein puluere cōspergi solitōs, siue vt Hippoc. 3. de diætā scribit, quia pulueris frigore, & siccitate, olei æstus, & humiditas tēperaretur: siue, vt Alexā. in 1. Proble. 119. quia membra emollita, labores sine rupturæ vllius periculo, melius sustineret: siue etiam, vt Lucanus sensisse videtur, quia puluere corpora fortiora redderentur: nam cum de Hercule, & Antæo sermonem faceret, ita canit.

Auxilium membris calidas infundit arenas.

Quāquam Plutarchus ad refrigerāda calefacta corpora, & cohibendū sudorem, ne nimium diſfluerent luxata exercitationibus membra comparatū puluerem arbitretur. Sed Lucianus omnia hæc cōplexus, illud addit; Pulueris vsum inductū, ne oleo laberentur luctatorū manus lubrico tactu, neq; se mutuo cōprehendere non possent; sed asperso puluere teneretur. Hinc ille puluis, *ἄφν*, hoc est tactus, appellatus, quasi tāgendi & tenendi sese potestātē luctatoribus faceret, quam oleū tollere videbatur. vnde etiam natum prouerbiū, Citra pulueris tactum; quod perinde est, ac sine certamine; quoniā qui luctabantur, puluerē tangerent necesse erat. inde factū est, vt qui aduersarios inūctos in morē oleo

sed

ed nō consperſo puluere, qui ad apprimendas
manus, & tenēdas in prehēſione iuuaret, ſupe-
rallent; ij verò maiore digni gloria eēſerentur.

Ita rectē Horat. *Quis magna coronari cortē
nat Olympiā, &c.* id eſt, Quis ſeſe in Palæſtra
potius Olympica nō exerceat; præſertim ſi ſpes
aſſulgeat vincendi aduerſarium, etiam ſi inun-
ctus ſit, nullo puluere conſperſo. Tunc enim
glorioſior erit victoria, cū minoribus ad eam
auxilijs aſpirarit. Ita ſtultū eſt pecuniarū, & ina-
niſſimarū rerum gratia, totā vitā in moleſtiſſi-
mis curis, ac laboribus traducere, animorū au-
tem ſanandorū, & ſapientiæ parandæ cauſa, di-
ſcendi laborē perferre nolle. Malē autē, & ine-
ptē contendifſet Horatius facilitatem vincen-
di in Olympiis cum difficultate diſcendi. Imò
argumēti vis in eo ineſt, quod nemo fugit cer-
tamen, & ſi difficillimum, & laborioſiſſimū ſit,
quale eſt ſine puluere, diſcendi autem laborē,
qui minor etiam eſt, perferre non vult.

Hæc cū maximē ſcriberem, amicus quidā,
Mercurialis viri doctiſſimi Gymnaſticam mihi
dedit in manus: quā mihi hætenus videre non
contigerat diligentiffimē conquirenti. Is lib. 1.
cap. 8. meam ſententiā confirmare videtur, &
ἀνοῦτρος Græcē dictos putat; qui aduerſarios ſine
puluere vincerent, cōtra quā Budæus interpre-
tatur in ſuis ad Pandectas annotarionibus. Vn-
de autē puluis hic Romā comportari ſoleret,
& quo loco aſſeruari in Gymnaſiis, ab illo con-
diſces. Atq; ab hac opinor conſuetudine ductū
apud Hebræos, vt *אַבַּק* *abak*, in voce paſſiua,

*Horatius ex-
plicatus.*

*Hieronymus
Mercur.*

*Iuſta nomen
apud Hebræos
ex puluere.*

hoc

Genes. 32.

Prouerbiū
Hispanum.

Gymnastica
artes quando
apud Hebra.

2. Machab. 4.

Paulus expli-
catus ad E-
phes. 6.

hoc est, puluere aspergi, vel, vt ita dicā, Puluerizari, pro luctari vsurpetur. Vnde Gen. 32. vbi nostra habent. *Luctabatur Iacob cum Angelo.* Hebraicè legitur: *Puluerizabat se cū Angelo.* Vox enim Hebræa puluerem significat, ideoq; Foristerus vertit, *In arenā descendere.* Inde etiam modis ille loquendi apud Hispanos, *Sacudir se el polvo.* Hoc est inter se decertare, & quoquo modo depugnare. Gymnasium autem habuisse olim Hebræos, & in palastra sese exercuisse, cursu, hasta, disco, pugillatu, pila, caeterisque Græcorum, certaminibus. 2. Machab. cap. 4. ostenditur, vbi de Iasone Oniæ fratre scriptum est in hunc modum. *Etenim ausus est sub ipse arce Gymnasium constituere, &c. Ita vt Sacerdotes non iam circa altaris officia dedui essent, sed contempto templo, & sacrificiis neglectis festinarent participes fieri palastra, & præbitionis eius iniusta, & in exercitiis disci. Et patrios quidem honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur; quarum gratia, periculosa eos contentio habebat; & eorum instituta amulabantur: ac per omnia his consimiles esse cupiebant, quos hostes, & peremptores habuerant.*

Ad hanc igitur consuetudinem respexisse videtur Paulus Apost. cum Ephes. 5. Christianum militem instruit, ac componit ad pugnam. *Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias Diaboli; quoniā non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores, & tenebrarum harum; aduersus spiri-*
tualia

*qualia nequitia in celestibus. Quod perinde est ac si diceret; Armaos, no os vengays, como dicen, las manos en el seno, à vista de vuestro enemigo: porque no lo auemos con hombres de carne y sangre, &c. na penseys que esta lucha es como las ordinarias, in quibus nudi homines committuntur, nudique decertant, non cum hostibus, sed cum amicis, vel ad exercenda corpora, vel ad ostentandas vires, vel ad spectatorum oculos oblectandos. Non in palæstram venimus; sed in prælium; non in arenam descendimus, sed in campum; non cum ciuibus ad periclitandas vires, sed ad effundendas cum hostibus depugnamus; non cum iis, quos aut gladius feriat, aut scutum repellat, aut impressa vulnera frangant, aut sanguis sine modo diffusus debilitet, res nobis est; sed cum iis, ad quos petitiones nostræ pertingere, arma penetrare non possunt. Nec verò hic de luctandi peritia, de fortitudine brachiorum, de celeritate pedum, de projectionum vi, de calliditate supplantandi, aut de spectantium agitur voluptate. In celestibus, hoc est, de Celestibus dimicatio est; quod cum dico, de capite dico, de fortunis omnibus dico, de honore, de aris, & focis; non iis, quos aut vis humana conuellit, aut labefactat tempestas, aut temporis longinquitas soluit, sed qui sempiternis defixi radicibus, ad æternitatē gloriæ cœlestis spectabūt. Ideò nos omnibus armis regit Apostolus, eo loco quem dixi: vbi alij legūt, *Induite totā armaturam Dei. Quasi dicat in lucta mortaliū toti nudi**

nudi concertant; in palæstra spiritali toti sub armis. *De pñta en blanco.*

*Theatra, &
amphithea-
tra Ierosoly-
mis.
Iosephus.*

His & aliis Apostolus ex gymnasio ductis allegoriis libenter vsus est, quoniam ex his, quæ apud se gerebantur, facile, quæ vellet intelligi, æstimare poterant auditores. Per id autem tempus theatra, & amphitheatra, & gymnasia Ierosolymis condita scribit Iosephus Antiqui. Iudaic. lib. 15. cap. 10. *Primum quidem certamen quinquennale Cæsari constituit, (Herodes Rex) & theatrum Ierosolymis condidit: rursus in campo maximo amphitheatrum, & raque conspicua a moribus verò Iudaicis aliena, & athletas, & musicos thymelicos, & quadrigas, & bigas, & equos singulares, & venationes dedit; & argentum, vestem, vasa, lapides pretiosos, pro premiis largitus est. Quam in sententiam complura cum ab eodem, tum etiam ab aliis eius ætatis scriptoribus memoriæ prodita sunt. Et quemadmodum Apostolus, ita etiam alij ex Hæbræis auctoribus non raro Gymnasticas vsurpauere similitudines: quas quoniam apud alios reperias, & secunda hæc pars satis continet litterarum, quæ restant in reliquis dicemus.*

Deo Iesu Christo laus, & gloria.

INDEX
QVORVNDAM LOCORVM

SACRÆ SCRIPTURÆ, QVI AVT
explicantur, aut illustrantur.

GENESIS.

Luctabatur Iacob cum Angelo. 202

EXODI.

Et fecerunt etiam ipsi per incantationes Egy-
ptiacas & arcana quedam similiter. 165

NVMERORVM.

Dixitq; Dominus ad Moysen, Refer virgam
Aaronis in tabernaculum testimonij. 6

Ne sequerentur cogitationes suas, & oculos per
res varias fornicantes. 107

PSALMO.

Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis
dolose, &c. 187

Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in no-
mine Dei nostri inuocabimus. 12

In te inimicos nostros ventilabimus cornu. 12

Placebit Deo super vitulum nouellum cornua
producentem & ungulas. 136

Coram illo procident Etiopes; & inimici eius
terram lingent. 189

Iuvenes eorum comedit ignis. 55

PROVERBIORVM.

Ne intuearis vinum, &c. Ingreditur blandè &
in nouissimo mordabit vt coluber. 171

Index locorum

*Qua viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio ci-
to.* 169

ECCLESIASTES.

*Vade ergo, & comedē in latitia panem tuum, &
bibe cum gaudio vinum tuum, quia Deo pla-
cent opera tua.* 95

ECCLESIASTICI.

*Audisti verbum aduersus proximum tuum, cō-
moriatur in te.* 169

*Denudare autem amici arcana desperatio est
anima infelicitis.* 170

ISAIAE.

Et inuenies eius vectigales erant, 55

*Dabo tibi thesauros absconditos, & arcana se-
cretorum.* 166

*Et post ostium, & retro postem posuisti memoria-
le tuum.* 106

*Ve qui dicitis bonum, malum, & malum bonum,
ponentes lucē tenebras, & tenebras lucē, & c.* 188

IEREMIAE.

Denigrata est facies eorum super carbones. 190

EZECHIELIS.

*Oleum meum & thymiana meum posuisti corā
eis, & c. Oleū & mel, quibus enutriui te posuisti
in conspectu eorū, in odorē suauitatis.* 47

*Ad omne caput via edificasti signū prostitutio-
nis tue.* 106

*Edificasti tibi lupanar, & fecisti tibi prosti-
bulum in cunctis plateis.* ibid.

Vnusquisq; offensiones oculorū suorū abiiciat. ibi.

AMOS.

*Nunquid non ut filij Aethiopum vos estis mihi
filij israel?* 189

MACHABEORVM.

Lib. 1. cap. 1. Per vniuerſas ciuitates Iuda in circuitu ædiſcauerunt aras, & ante ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & ſacrificabant. 106

Ibi. c. 6. Et audiuit eſſe ciuitatem Elymaidem, & c. Templūq; in ea locuples valde, & illic velamina aurea: & loricas, & ſcuta, quæ reliquit Alexander Philippi, & c. 4. & 110

Lib. 2. cap. 12. At illis, qui cum Eſdrin erant diutius pugnantibus & fatigatis, inuocauit Iudas Dominum adiutorem, & ducem belli fieri, incipiens voce patria, et cum hymnis clamorem extollens, & c. 12

AD EPHESIOS.

Philip. 2. Vt in nomine Ieſu, omne genu ſelectatur, celeſtium, terreſtrium, & infernorum. 12

Ibid. 4. Tenebris habentes obſcuratum intellectū propter cæcitatem cordis ipſorum. 156

Ibid. 6. Induite vos armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias Diaboli: quoniam non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, & c. 202

APOCALYPSIS.

Ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum, habebat arcum & data eſt ei poteſtas, & c. 191

INDEX LOCORVM QVI EX

HVMANIORIBVS LITTERIS,
& auctoribus explicantur.

ARBITER

De Trimalcione loquens. Circaque oneratas
veste ceruices laticlauram immiserat mappam,
&c. 60

Cum Alcynos, &c. Illa que iniuria depulsa
fuerat ancilla toram faciem eius fuligine longa
perfricuit, & non sentientis labra humerosq; so-
pitionibus pinxit. 198

In Satyr. Descendentes ab aure capillos meos
decorata manu duxit. 193

ARNOBIVS.

Lib. 4. aduersus gentes. Si patrimus ille, qui
vocatatur puer, omisit per ignorantiam lorum;
aut terram tenere non potuit.

Lib. 7. MACTVS HOC VINO IN-
FERIO ESTO.

CATULLVS.

Lib. 1. Eleg. 4. Sine utrumque Iupiter simul
incidisset in pedem. 158

In Epigrammate in contubernales. Namq;
totius vobis frontem tabernæ Scipionibus scriba
196

CICERO.

Lib. 6. Famil. in Epist. A. Cecinnæ. In hac igitur
calumniâ timoris, & caca suspitionis tormen-
to. 183

Lib.

Index humaniorum litterarum.

Lib. 2. ad Q. Fratrem. Calamo, & atramento te-
perato, charca etiam dentata res agetur. 192
In Orat. pro Cecinna. Sexius Clodius, &c. Nec
minus niger, nec minus confidens quam ille Te-
rentianus est Phormio. 190

De Harusp. responsis. An si ludius constitit, aut
tibicen repere contigit, aut si puer ille patrimus,
& matrimus, aut terram non tenuit, &c. Ubi de
instauratione ludorum ex professo. 125

Post reditu ad Quirites, & pro Plancio, & 2.
Offic. Atque in officio persolvendo, dissimilis est
ratio & pecunia debita, &c. 140

HORATIUS.

Lib. 1. Epist. 1. Cui sit conditio dulcis sine pul-
vere palme. 199. & deinceps.

Lib. 2. Epist. 2. ad Lollium. Arcanum neque
tu scrutaberis unquam, &c. Usque ad: Nec ma-
laudabis studia. 161. & deinceps.

Lib. 1. Satyr. 3. Cum tua pervideas oculis male
lippus inunctis, &c. 153

Ibidem Sat. 4. Absentem qui rodit amicum. 175

Ibidem. Hic niger est, hunc tu Romane caneo.
186. & deinceps.

In Epodo, Ode. 5. Arcana cum sunt sacra. 165

Lib. 3. Carmin. Ode ad Ælium Lamiam. Cras
Genium mero curabis, &c. 38. & deinceps.

JUVENALIS.

Satyr. 1. Qui testamēta merentur Noctibus. 164

Satyr. 2. Et natalitiū cognatis ponere laran. 40

Satyr. 2. Donant arcana Cylindros. 165

Index humaniorum litterarum.

Ibidem. Ille supercilium madida fuligine tinctum. 199

Satyr. 3. Maneant qui nigrum in candida vertunt. 187

Satyr. 6. Pendentia liquit vela domus, &c. 114

Satyr. 11. Noctesq; Neronis. 165

L E X.

Julia Maiestatis. ff. De custod. & exhib. reorū. Qualis est ille qui umbellis cesserit, aut arcem non tenuerit. 127

Lex 4. Athletas. ff. de his, qui notatur infamia. Neque xistici, nec agitatores, nec qui aquam cuius spargunt. 147

L U C R E T I U S.

Tum portas propter athena. Signa manus dextras, &c. 103

M A R T I A L I S.

Lib. 1. ad Decianum 8. Et nihil arcano, qui roget ore Deum. 166

Lib. 8. De ludis Stellæ. Omnis habet sua dona dies, nec linea dives, &c. 144

Ibid. Nunc venium subitis, &c. Usque ad, Sortitur dominos, nec laceratur avis. 145

In Diodorum. Nemo tamen patum te Diodore putat. 165

Et lib. 8. in Clytum. Natum te Clyte nec semel putabo. ibid.

O V I D I U S.

Qui nigrum in candida vertunt. 188

B. P A V L I N U S.

In Nat. S. Felicis. 3. Sanctaq; præfixis obducant limina lamnis. 113

In

Index humaniorum litterarum.

In Nat. 3. Qui pulcra tegendis, vela ferant foribus, &c. 108

P E R S I U S.

Sat. 5. Dum Chrysedis vdas Ebrinus ante fores, &c. 109

P H I L O I V D A E V S.

Deleg. ad Cai. Taceo deletos à furentibus, &c. Clypeos, coronas. 112

Ibidem de Augusti templo apud Alexandria: Ingens ac conspicuum, &c. circumquaq; ornatum auro, argentoq;. 113

P L A V T V S.

In Mercat. Impleantur meae fores elogiis carbonibus, 194

P R O P E R T I V S.

Lib. 4. Eleg. 3. Quot sine aqua Parthi millia currat equis. 146

Ibid. Eleg. 7. Lygdamus vratur, &c. 149

Sensit ego cum insidiis pallida vina bibi. 151

Ibid. Aut Nomas arcanus tollat versuta salinas. 168

Ibid. Dicet damnatas ignea testa manus. 151

Ibid. Graeca salina meri. ibid.

P R U D E N T I V S.

In Hyppolito. Aedicula argento fulgurat ex solido. 114

S E N E C A P H I L O S O P H U S.

Lib. 1. De benef. c. 1. Reddit beneficium, qui libenter debet. 142

Ibid. cap. 5. Beneficium eripi non potest, &c. 141

Epistol. 5. Cui purpuram colorem improbi dixerit. 157

Index humaniorum literarum.

Epist. 116. Colitur autem non taurorum opimis
corporibus contrucidatis, nec auro, argentoq; su-
spenso.

113

SENECA TRAGICVS.

In Hercule Oethæo. Sequitur dira lampade
Erymnis, Quorum populi coluere diem.

29

TERTULLIANVS.

In lib. de Ieiunio. Officia curantur Deum. Vbi
etiam Arnobio in lib. 6. lux.

39

TIBULLVS.

Huc veniat natalis auis.

47

STATIUS.

Lib. 1. Thebaid. Noctemq; nefandam, Sæpe tu-

164

SVETONIUS.

In Iulio. c. 59. Teneo te, inquit, Africa.

126

In Caligula cap. 16. Inter reliquos honores de-
cretus est ei Clypeus aureus, &c.

111

VIRGILIUS.

Eglog. 5. Candidus insuetum, &c.

186

1. Georg. Labor improbus.

157

2. Aneid. Funemq; manu contingere gaudent.

128

Lib. 5. Aneid. Vna omnes fecere pedem, vsq; ad
Cornua, detorquentq; &c.

158

XIPHILINVS.

In Iulio. Teneo te, inquit, Africa.

126

INDEX

INDEX RERVM,
ET VERBORVM.

A ronis virga consecrata in tabernaculo.	6
Acclamatio virorum illustrium in bello.	11
Ægyptiorum in sacrificiis ritus.	31
Agapæ quid.	95
Albus color vitæ symbolum.	186
Alexandri nomen veluti Numen in prælio Macedones inuocant.	11
Amatorum limina cur coronent amantes.	102
Amici custodia tutissima.	177
Amici grauissimas suscitant suspiciones, cum de nobis malè loquuntur.	179
Amicos qui rodunt absentes, cuiusmodi habendi.	176
Et qui non defendunt.	ibid.
Amicitia proditores cuiusmodi.	178
Amicitia specie qui alios ledunt, cur nigri habendi.	176. 186
Amoris stulti, & improbi damna.	156. 157
Amore fraterno nihil præclarius.	177
Animæ, animalisq; mors, quæ.	18
Animæ carcer corpus, quomodo intelligendum.	21

INDEX RERVM,

Antelij daemones, qui.	101
Antigoni pulcrum responsum, ineptum alterius.	162
Annuli ferrei seruorum Saturno, & Laribus dicati.	6
Apollo Tyræus ostij præses.	101
Apollini precibus tantum non victima, ubi factum.	33
Apollini Genetoros, siue Genitiui ara.	33-34
Aqua honestè pro vrina.	146
Aqua frigida recens natos Ægyptij cur mergant.	148
Aquam equis spargi solitam in Circësisibus.	147
Aquæ vis multiplex.	ibid.
Aquæ lustralis mos vetus.	3
Eius vasa in templis.	ibid.
Aras tangere, aut tenere.	124
Aræ apud Græcos incruentæ.	32
Arbiter correctus, & explicatus.	198
Arcana non scrutanda.	163
Arcana sacra, id est, magica.	165
Arcana secretorum, Isai. 45.	166
Arcana tegenda.	169
Arcanum os.	165
Arcana qui prodir, cuiusmodi.	169
Arcanæ saluæ.	152
Arcanum pro arcano scelere.	164
Argei, simulacra hominum scirpea.	7
Arina Laribus dicata.	4
Item Ioui reduci.	5
Arrogantia, vide Ostentatio.	
Arrogantiæ comes inuidentia.	173

Bacchus crudelis cur dictus.	171
Bellum cum cantu initum.	11
Beneficia in animis, non in rebus sita.	141
Beneficij merces aliud est à beneficio.	ibid.
Beneficium bene accipiendo persoluitur.	143
Beneficium non est, sed beneficij titulus, res donata.	ibid.
Beneficium reddit, qui libenter debet.	ibid.
Bene precatum inter pocula.	10
Bene precandi formula.	ibid.
Bestiæ exquisitæ magnitudinis, aut nouitatis dicatæ olim in templis.	ibid.
Bona verba in festis imperata.	92. & 130
Brachia in naui quæ.	159

Calendarum Ianuarij superstitio damnata.	2
Calendis Ianuarij, & quibusdam aliis festis soluti vincti.	36
Calendis Ianuarij à suppliciis veteres abstinabant.	ibid.
Caligula gladios Marti consecrat.	5
Calumniæ refutandæ.	177
Calumniæ amicorum grauitur vrunt.	178
Calumniæ vulnus eo atrocius, quo occultius.	183
Calumniatores velut nefastæ vrbis portæ, ad quæ sterquilinia, & sordes.	187
Calumnia timoris, eiusque tormentum.	183
Candidus immortalis.	186
Candidus bonus.	188
	Can

INDEX RERVM,

Candidatus Pilato Christus sistitur, quia in-	
nocens.	189
Candidati viri boni dicti.	ibid.
Candidæ mortuorum vestes.	ibid.
Cantu prælia inita.	11
Capite velato, aut aperto quibus Diis sacra fie-	
rent.	132
Carmina Ioui dicata.	62
Carmina quid.	130
Carmina, & libelli inter munera natalitia.	62
Celebritas sacra quæ.	24
Cœna, vide Epulæ.	
Cœnæ lautiorum cuiusmodi.	65
Cœnarum olim postremum ferculum assum-	
vitulinum.	73
Cœnæ proëmium quid.	72
Cœnis cur adiuncta symphonia.	73
Cœnæ sacre natalitiæ.	93
Cœnæ natalitiæ.	51
Cœnatoria vestimenta.	58
Charta dentata quid.	192
Christi ab Ægypto reditus natalis dies cele-	
bratus olim in Græcorum Ecclesia.	117
Christi crucis natalis siue resurrectio à Græcis	
celebrata.	120
Clypei in templis dicati cum Imperatorum	
imaginibus.	111
Clypeorum dedicatio vt fieri solita.	ibid.
Clypeum aureum grandi pondere Hebræi Ro-	
mæ deuouerunt.	ibid.
Clypeorum in dedicatione epulū datum.	ibid.
Clypei Alexandri in templo.	110
	Cly

ET VERBORVM.

Clypei interdum sine imagine.	109
Coecytus quid Philosophis significet.	21
Color, vide Albus, & Niger.	
Conuiuium, vide Cœna.	
Conuiuæ poscunt quæ volunt, & domum referunt.	64
Conuiuius datus talorum lusus.	65
Coronæ triumphantium dicatæ in templis.	4
Coronæ ex floribus inter munera natalitia.	63
Coronati lares in festis.	45
Coronatæ fores templorum, aræ, hostiæ, ministri.	92
Coronant amatorum limina amantes, & ynguētis spargunt.	101
Coronati, & yncti Dij.	103
Corpus sepulcrum.	19
Corpora Inferi appellata.	20
Crucis exaltatio, quasi natalis victoriæ.	120
Crucis resurrectio, Græcis quod festum.	ibid.
Cubitoria vestimenta.	58
Curare genium.	38
Curare, quid.	39
Curiositas vitiosa.	162
Curiositatis comes infidentia.	169
Curiosi iidem loquaces.	ibid.
Curiosorum ingenium improbum.	167
Curiosi ventis molestiores.	ibid.

D.

D ecembris ioci qui.	54
Dedicationes templorum.	127
Epulis celebratæ, & donaria in templa collata.	

INDEX RERVM,

Dedicationes statuarum, vide Statuæ.	
Dedicationes clypeorum, vide Clypeus.	
Dentata charta quæ.	192
Dentata manus.	ibid.
Deos curare quid.	39
Deorum simulacra coronate, & inuncta.	45. & 102
Qui mos vnde derivatus.	47
Deorum simulacra pro foribus.	100
Deorum idola ad ianuas, & in compitis apud Hebræos.	105
Deorum excitationes quid.	13
Deorum idola, Isai. 57. Memoriale appellata.	ibid.
Item offensiones oculorum.	106
Dei nomen horribile gentibus.	12
Deum ante pocula inuocandi mos.	7
Deus mortis cur Dis appellatus.	17
Dij præcipui forium, liminis, &c.	45
Dij manè salutabantur.	12
Dij vincti, & coronati.	102
Dij ludis pollutis offensi.	126
Dij victimas hilaras, lubentesque poscunt.	135
Detractio, vide Calumnia.	
Detractionis vitium intolerabile.	175
Detractores nigri.	ibid.
Viperarum, & scorpionum similes.	182
Dicaces inepti.	180
Dicacitatis quis modus habendus.	ibid.
Dictærum tenere difficillimum.	181
Dies festi, vide Feriæ, & Festus.	
Dies funesti.	ibid.
	Diuo

ET VERBORVM.

Diuorum thenſæ in pompis.	9
Diuorum tutelarium acclamatio in bello.	11
Donum, vide Munera.	
Donum, & munus quid differant.	58
Dona Imperatores quidam natali ſuo impera-	
runt.	68
In donis quanta profuſio.	61

E

E ccleſia cur Sanctorum potius obitum,	
quàm ortum celebret.	21
Elogia olim cuiuſmodi pro foribus.	194
Elogia in ſtatuſis.	195
Elogiorum carbones apud Plautum, quid.	194
Epicuri natalis poſt eius mortem, ex teſtamen-	
to celebratus.	54
Epulæ ſacræ in natalibus Martyrum.	95. &
deinceps.	
Probatae in ſacris literis.	94
Commendatae ab Eccleſiæ Patribus.	95
Agapæ dictæ.	ibid.
Datae intra Eccleſias aliquando, aut iuxta eas	
permiſſæ.	ibid.
Sublatæ poſtea.	96
Epulæ natalitiæ, vide Cœna.	
Equis olim aqua cur, aut quando ſpargi ſolita.	
146	
Equi nigri, & candidi apud Prophetas, quo	
ſymbolo.	191
Equi albi victoriæ omen.	191
Error in verbis ludos & ſacra polluit.	130
Item in nutibus.	132
Error quorundam hæreticorum refutatus.	18
Ethnici	

INDEX RERVM,

Ethnici multa in moribus optima habuere. 14
 Excitationes Deorum, quid. 13

F.

FAbulæ veterum de Inferis explicatæ. 20

Facere pedem. 160

Favor in sacrificiis imperatus. 131

Feriarum quot genera. 26

Feriæ votiuæ apud Ethnicos. Item vt apud nos
 ob insigne ab Diuis acceptum beneficium.
 26. & 27.

Feriarum quæ iura. 28

Ferire, quid. 57

Ferramenta, quibus equus Troianus com-
 pactus est ad Mineruæ templum vbi conse-
 crata. 5

Festorum præcipua munera. 59

Festorum dierum ratio. 27

Festis diebus insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ.
 ibid.

Festis diebus nec vincire, nec plectere homi-
 nem licuit. 134. & 135

Festum luminum apud Hebræos, quis. 122

Festi dies quomodo facti funesti. 139

Festorum dierum indicendorum formula. 28

Flectere genua, quid. 12

Floribus primùm atque herbis sacrificatum,
 etiam odoribus. 40

Floribus & vnguentis sparsa Martyrum sepul-
 cra. 114

Flores & ferta ad templorum limina. 113

Formula libationis in sacris. 149

Frontem cur tangant genium venerantes. 42

Fuli

RERVM, ET VERBORVM

Fuligine pingere, aut perfricare.	198
Fuligo madida.	199
Funesti dies, qui.	139
Funesti polluti.	128
Funesti sacris abstinent.	134

G.

Genis Natali factum.	30
Genium curare, quid. 27. & deinceps.	
Genij singulis dati.	41
Genium Imperatoris iurabant.	42
Genij qui, & eorum origo.	43
Genio quæ funderentur natali die preces, ratas fuisse creditum.	47
Gentium plerisque mores ad Christianos trans- lati	I
Genua flectere, quid.	12
Germanorum mos in prælio.	11
Gladiatores arma Herculi dicabant.	4
Gladiatores in natalitijs non dati.	34
Dedit Antonius, & Titus.	ibid.
Dari vetuit Claudius.	35
Gladios in suam necem paratos Caligula Marti vltori consecrauit.	5
Gladium quo se Otho Imperator occiderat Vitellius Marti dedicauit.	ibid.
Gladium quo fratrem interfecerat, in templo Serapidis Antonius dedicauit.	ibid
Gloriosi ostentator ingenium molestissimū.	172
Gratiæ & pecuniæ debitio vt differant.	139. & deinceps.
Gustatio, & gustatoria, quid.	71

INDEX

H.

- H**ebraei in itinere praelia canunt. 12
H Vincula & catenas in templo dicebantur. 6
Vestes sacras, sacra vasa, & alia omnia vnguentis spargebant. 47. Luctandi artem, & gymnasia habuere. 201
Hebraeorum feminae ad templum excubabant. 97
Hebraeorum mos in natalitijs celebrandis. 6
Herbis initio sacrificatum & floribus. 40
Herculi Gladiatorum arma dicata. 5
Herculis sagittae ad Apollinis, ubi dicatae. ibid.
Herculem in bello an canant Macedones. 12
Hominum effigies in compitis dicatae laribus, pro victimis. 7
Hostium spolia in templis. 5
Hymni & laudes cur adhibita inter sacrificandum. 131
I
Idolum, vide, Deus, & Simulacra. Idola in sacris offensiones oculorum dicta. 195
Ignis noui excitandi ritus. 8
Ignis saltu traiectus Palilibus, quo symbolo. 81
Igne olim verum extortum. 152
Imperatorum nomina veluti. Numina in praelio inuocata. 11
Imperatorum Natales Coff. edicebant. 80
Imperij natalis in vrbe. 84
Etiam extra urbem in prouincijs. ibid.
Ad eum celebrandum edicto coacti prouinciales, etiam alienae religionis. 83
Iusiurandum eo die militibus praestitum. 84
Imperato

RERVM, ET VERBORVM.

Imperatorum lex de epulis in Natalibus Marturum.	94
Imperatorum statuæ ad urbium portas.	105
Imperatorum statuæ. V. Statuæ.	5
Improbis amor. anser, anguis labor.	157
Improbi suspiciosi.	182
Improbi ex se alios æstimant.	ibid.
Improbi sua alijs vitia affingunt.	184
Improbis suspiciones. Vide Suspicio.	
Inferi cur appellata corpora.	20
Inferium vinum, quid. 141, & deinceps.	
Instauracionis ludorum causæ.	125
Inter bibendum bene precatum.	10
Inuidencia comes arrogantia.	173
Inuocatio Diuorum, atque fortium virorum in prælio.	10
Inuocare nomen Domini, quid.	11
Ioci Decembris, qui.	59
Ioui reduci arma dicata.	5
Ioui carmina dicata.	62
Iudæ proditoris scelus quàm atrox.	179
Iudices. Vide, Magistratus.	
Iuno feminis Genius.	41
Iupiter pro aere.	158
Iupiter seruator ante pocula inuocatus.	10
Iura Dierum festorum, ac feriarum.	27
Iusiurandum per Imperatoris Genium.	42
Iusiurandum a militibus præstitum in Imperij Natali.	84
Iuuenes qui olim dicti.	55

INDEX

L.

L Aneæ hominum effigies in compitis.	6
Lapis lubricatus, vnctus, odoratus.	45
Laribus arma dicata.	4
Item catenæ & annuli de seruitute.	6
Et hominum simulacra pro victimis.	7
Laticlauiæ mappa.	60
Lares inuncti & coronati.	45
Laudatores sinistri.	178
Laudatores sui odiosi.	173
Laudum preces in templis.	13
Laurus triumphantium dicatæ in templis.	4
Vnguento perfusæ.	45
Letheum flumen, quid.	20
Lex de muneribus.	68
Lex Saturnalium.	62
Lex Cinoia de donis & muneribus.	70
Lex 4. de paganis sacrificijs et templis.	94
de epulis in Natalibus Martyrum.	ibid.
Lex Iulia Maiestatis.	127
Lex Thuriensium in adulteros, & curiosos.	163
Libandi formula in sacris.	148
Libatum ante statuas Imperatorum in eorum Natali.	55
Libri & carmina inter munera natalitia.	61
Qui mos etiam in Natalibus Martyrum.	115
Librorum Genius.	44
Limina amatorum coronata, vnctæ, & adorata.	

RERVM, ET VERBORVM.

Limina templorum. Vide templum.	
Linea diues, quid. i 44. & deinde.	
Lubricatus lapis.	45
Lucernata, & coronata templa in Martyrum	
Natalibus.	93
Item arbores, fenestræ, et alia apud Sinas in	
suis natalibus,	7
Luctatores oleo, et puluere confersi.	200
Luctæ nomen apud Hebræos ex puluere.	201
Luctandi ars apud Hebræos.	ibid.
Luctus in honoris Dæmon.	137
Ludi veteris mos, quo ora fuligine dormien-	
tibus oblinuntur.	198
Ludi non intermissione, sed omissione violati.	
138	
Ludi cur intermissi.	135. 138
Ludis pollutis, violatisque postulationes de-	
cretæ.	126
Ludorum quanta superstitio.	ibid.
Ludorum instaurandorum causæ.	125
Ludi natalitij. 75. & deinceps. Dati etiam post	
mortem.	75
Ludorum notæ in fastis.	ibid.
Ludi, sacra, epulæ, in dedicationibus templorū.	
86	
Ludi pro victoria.	89
Lugentes sacris cur abstineant. 134. Item fune-	
sti	135
Luminum festum, Hebræis quod.	122
Lusus talorum Dominorum sumptu conuiuii	
datus.	66
Lustralis aquæ vsus, & vasa in templis.	3

INDEX

M.

M acedonum mos in pralio.	11
Magistratus, ne munera quidem natalitia accipiebant.	69
Magistratum avaritia damnatur.	69
Magistratus natalis.	83
Magistratus tribunal messis aurea	69
Manumissi catenas & annulos Dijs dicabant.	6
Manus dentata, & Gypsata.	192
Mappa laticlauia.	60
M. Antonij pulcra de liberalitate sententia.	
142	
Marmoreæ ceruices, Olores; &c.	192
Marti vltori arma dicata.	6
Martyrum natalitia, vide Natalis.	
Martyrum sepulcra mero lauta.	96
Martyrum peruigilia, vt olim celebrata.	97
Martyrum sepulchra floribus, & vnguētis sparsa.	114
Martyrum è sepulchris vnguenta & liquores saluberrimi.	115
Martyrum vela, & tituli cuiusmodi.	110
Martyrum natalitiis conuiuia celebrata.	93
Martyrū interuētū multa à Deo impetrata.	126
Matutinæ preces in templis.	13
Mellis similes remissi homines ac faciles,	162
Memoriale pro Idolo in sacris litteris.	106
Mendacia tandiu se tuentur, quandiu in tenebris sunt.	183
Mercurij Natalis.	84
Mos antiquus sigillorum.	7
Mors	

RERVM, ET VERBORVM

Mos Deum seruatorem ante pocula inuocandi.	8
Mos praelij cum cantu ineundi.	11
Mores Gentium in Deorum cultu. V. Deus.	
Mores in Natalitijs agendis, vide Natali.	
Mortuorum vestes candidæ.	289
Mortui cum cantu elati.	14
Mors ex Philosophorum sententia duplex, animæ atque animalis.	ibid.
Mundus, vide Vita.	
Mundi Natalis.	89
Munera natalitia, cuiusmodi.	58
Munerum quanta profusio.	61
Munus & donum quid differant.	58
Munera nulla accipiunt magistratus.	69
Munera Carani Macedonis in conuiuio.	67
Munera Antiochi.	ibid.
Munera L. Veri.	67
Munera Hircani ad Ptolemæum Ægypti Regem.	61
Munera in Natalibus Martyrum.	107
Munera pauperibus data.	115
Munera suis natalitijs ipsi etiam Martyres de-derunt.	ibid.

N:

Nafterna cuiusmodi vas.	147
Natalis dies Persis maxime Romanisque festus.	16
Natalem qui luctu prosequantur.	ibid.

INDEX

Natalis cur lugendus.	17
Natales quidam publicè festi feriatique.	28
Deorum imprimis.	28
Regum, atque Imperatorum.	28
Imperij, Magistratus.	80
Natali die gladiatores primum non dati.	34. &
vide Gladiatores.	
Natali à supplicijs veteres abstinebant.	36
Depositi è patibulis noxij.	ibid.
Soluti vincti.	ibid.
Natalis Iuno.	41
Natalis anis, quæ.	48
Natalis sacri. & precum ratio.	49
Natali die. quis ædium cultus.	50
Lectisternium ante statuas.	ibid.
Natales amicorum, & insignium virorum à priuatis celebrati.	89. & 79
Natales filiorum parentibus culti, & contra.	
Natales vrbiū.	80
Natalis imperij. V. Imperij.	
Natalis magistratus.	83
Natalis reditus.	ibid.
Natalis locorum.	84
Natalis templi apud.	85
Natalis salutis. id est Templi.	ibid.
Natalis vrbis, dies quo è coniuratione liberata est.	89
Natalis Martyrum. 90. & deinceps.	
Natalem Virgilij celebrabat Silius Italicus.	
78	
Natalis Christi reditus ab Ægypto olim celebratus.	117
Natalis	

RERVM, ET VERBORVM.

Natalis Cathedræ dies etiam anniuersarius. 118

Natales Pontificum, & Episcoporum. ibid.

Quanta in his celebritas. ibid.

Natalis B. Hilarij, & aliorum, dies ordinationis.

V. Ordinatio.

Natalis sanctissimæ Crucis. 120

Natalis victoriæ. ibid.

Etiam anniuersarius, epulis & muneribus celebratus ab Hebræis per totam prouinciã.

120

Natalitia celebritas honoris ergo aliquibus concessa. 79

Ablata ignominie causa, 80

Natalitia sacra sine victima. 39

Natalitium lardum. 40

Nauis pedes, vela. 158

Nauis cornua. 160

Niger quis Horatio. 284. & deinceps.

Niger Phormio Ciceroni cur dictus. 189

Nigra mors. 186

Nigrum mortis symbolum. ibid.

Nigrum pro malo. 187

Nigrum in sacris litteris, quid. 89

Nigrum pro infausto, inauspicato, misero. ibid.

Nomen Domini inuocare, quid. 11

Nominibus malis abstinebant in sacrificijs.

132

Nomina Imperatorum pro Numinibus in prælio inuocata. 10

Noui ignis excitandi ritus. 9

Nox pro nocturno scelere. 164

Nox pro nocturnis conuiujs. ibid.

INDEX

O.

O bfonia distributa.	57
Oculi improborum plus nimio vident.	185
Oculorum offensiones in sacris litteris, idola.	106
Odoribus primum sacrificatum.	40
Oleum pro vnguento in sacris litteris.	47
Oleum Dijs oblatum.	ibid.
Oleum in luſta.	199
Ordinatio B. Hilarij; id eſt, Natalis Episcopatus.	168
Item Aurelij Episcopi Carthagenenſis.	ibid.
B. Baſilij. S. Gregorij Papæ.	ibid.
S. Ambroſij Episcopi.	119
S. Zenonis Episcopi.	ibid.
Oſcilla, quid.	11
Oſtentatio ſui odioſa.	172
Quum cenæ initium.	73
P.	

P alilia vrbs Natalis.	80
Palilibus ignis ſaltu traiectus.	82
Pallida vina Propertio, quæ.	150
Pecuniæ, & gratiæ debitæ. quod diſcrimen.	140
& deinceps.	
Per, quid propriè ſignificet.	154
Peruigilia Martyrum. V. Martyrum.	
Peruidere, quid. 153. & deinceps.	
Pes in naui, velum. 158. Pedem facere.	160
Pedes nauales, remiges.	158
Phlegeton, quid.	20
Philippidis comici pulcrè dictū de arcanis.	163
Philippi	

RERVM, ET VERBORVM.

Philippi Regis nomen pro Numine inuocatū
in bello. 11

Pilæ.& effigies hominum laneæ. 6

Platonici error de animis in corpora inclusi.

20 Postulationes quid. 126

Postularia fulgura. ibid.

Præire verba. 130

Preces matutinæ,& vespertinæ in templis. 13

Profani a sacris arcebantur. 131

Prouerbiū Hispanū Sa cudirse el poluo. 202

Pulueris vsus in luctu. 200.& deinceps.

Pythagoræ pulcrum dictum in ambitiose se
ornantes. 19

R.

Reges Persarum natali suo munera mittūt.
67
Regum dies Natalitij. Vide Natalis.
S.

SAcra nouendialia. 9

Sacra celebritas, quæ. 24

Sacra Natalitia sine victima. 30

Sacrificia olim ex herbis,& floribus

Salis ars. Vide Dicacitas. 32

Saliuæ vsus in veneficijs. 152

Salutationes,& laudes Deorum. 12

Salutationes matutinæ. 104

Etiam in bello seruata. ibid.

Non Romæ solum sed in Prouincijs. ibid.

Salutata

INDEX

Salutata Deorum simulacra.	05
Saturnaliorum lex de muneribus.	62
Saturno cur aperto capite sacra fiant.	134
Saturno, & Serapi victima factum apud Aegyptios.	31
Saturno Catenas, & annulos a seruitute libertati dicabant.	6
Scribere frontem scipionibus, quid.	196
Scrutari, quid.	167
Scutum. Vide Clypeus.	
Secretum. Vide, Arcanum.	
Seneca explicatus. Vide in indice litterar. Humaniorum.	
Sepulcrum Martyrum. Vide, Martyrum sepulcra.	
Sepulcra olim floribus coronata.	114
Sepulcrum patens David, qui sint.	187
Serta & tituli ad templorum limina.	113
Seruator Iupiter ante pocula inuocatus.	10
Sigilla cerea vnde.	7
Sigilla ad aram Saturni.	7
Signum in bello inuncta.	45
Silentium & fauor in sacrificijs imperata.	131
Simulacra hominum scirpea Saturno dicata.	
II	
Sine puluere victoria. 189. & deinceps.	
Soles atrii, aut candidi.	191
Sopitionibus pingere, quid.	198
Sportula, quid.	50
Sportulae tenuiorum initio, deinde etiam potentiorum.	ibid.
Statuarum natales.	58
Statuae	

RERVM, ET VERBORVM.

Statuæ coronatæ.	102
Liba, & lectisternium.	54
Statuam ante Imperatoris nudari capitale mulieri fuit.	102
Statuæ ad ianuas pro Dominis salutatæ.	103
Statuæ cur velatæ.	133
Suplitiones, quid.	199
Superbia. V. Arrogantia.	
Suspicionibus ab amicis concitatæ grauissimæ.	
179	
Suspicionibus aliorum declinare, difficillimum.	
184	
Suspicionibus improborum seruire, durissimū.	
ibid.	
Suspicionis cæcæ tormentum.	ibid.
Suspiciosi improbi: contra probi.	182
Symphonia in conuiujs.	73
Sympulo aberrare, quid.	133

T.

T Abellæ pictæ in templis.	4
Talorum lusus conuiujs datus.	66
Tangere terram.	127
Tangere aras.	128
Tāgere res sacras, pars quædam religionis.	128
Tangere funem.	ibid.
Tangere, siue contingere vittas.	ibid.
Tangere vestes, religionis ergo, & reuerentiæ.	
ibid.	
Templorum ornatus ex prisco ritu.	2
Templorum natalis.	122
Templorum	

INDEX

Templorum fores, hostiæ, aræ, ministri coronati.	93
Templorum limina coronata, vincta, & adorata	99
Item ædium priuatarum.	ibid.
Templorum limina adorata à nostris.	ibid.
Ornata sortis.	100
Templorum vela. Vide, vela.	
Tenebrarum filij, qui.	166
Tenere terram.	127
Tenere aras.	128
Teneo te Africa. Cæsaris dictum.	119
Tenere arcem.	ibid.
Teneri aliquo. Id est, inniti.	128
Terram tenere quid.	ibid.
Theatra & Amphitheatra quando Hierosolimis.	204
Thensas Diuorum equi ducebant.	129
Thensas septemviri curabant.	721
Thensæ quid.	ibid.
Thensæ Diuorum in pompis.	9
Thesauri ad stipem iaciendam olim in tēplis.	4
Etiam apud Hebræos.	204
Thesauri tenebrosi aurum, & argentum.	166
Thus, & vinum solemnia in sacrificijs.	30
Thure ac precibus Egyptij sacrificant.	31
Tituli à tuendo dicti.	110
Tituli ex argento, quid.	ibid.
Titulus pro Ecclesia.	ibid.
Tituli pro imaginibus Martyrum.	110
Tituli cuiusmodi pro templorum foribus vt collocatur	111
	Tutela-

RERVM, ET VERBORVM.

Tutelarium Diuorum acclamatio in prælio. 10

V.

V Dæ fores Persio cur.	101
Vela, quid.	103
Vela olim ad cubicula Imperatorum.	109
Vela ad sepulcra Martyrum.	ibid.
Vela ante sanctiores aras, & statuas.	ibid.
Vela etiam apud Hebræos in templo.	ibid.
Ex trabe aurea grandi pōdere appensa.	ibid.
Vela interdum pura, interdum picta.	109
Vela picta in templis.	ibid.
Vela cur tituli appellata.	110
Vela, & rami pro foribus.	113
Velatæ statuæ.	133
Velato capite cur sacrificarent.	ibid.
Veneficia. V. Arcana facta.	
Verba concipere, præire.	130
Verba bona in sacrificiis imperata.	ibid.
Verborum lapsus ludos & sacra violabat.	ibid.
Verum igne extortum.	152
Vestimenta cubitoria, siue cenatoria.	58
Vestem tangere.	129
Vestes candidæ in sacrificiis.	188
Victoriæ natalis.	120
Victoriæ omen albus color.	191
Victimas Dii hilaras lubentēque poscunt.	155
Vincula in templis dicata.	5
Vincti	

INDEX

Vincti festis olim diebus soluti.	38
Vinum inferium.	146. & deinde.
Vina pallida.	150. & 152
Vini salua.	ibid.
Vini tormentum.	170
Vinum colubri motus.	ibid.
Virga Aaronis in templo dicata.	6
Virgilij Natalem Silius celebrabat.	78
Vitæ mortalis incommoda.	18
Vitiorum genera intolerabilia, quæ.	175
Vittas contingere.	129
Vitulus nouellus cornua producens, quo sym- bolo.	136
Vnguenta ex Martyrum sepulcris.	116
Vnguenta iisdem inspersa.	115
Vnguenti sacri vsus apud Hebræos.	46
Vnguents Dij & signa in bello delibuta.	45
Hic mos vnde sumptus.	47

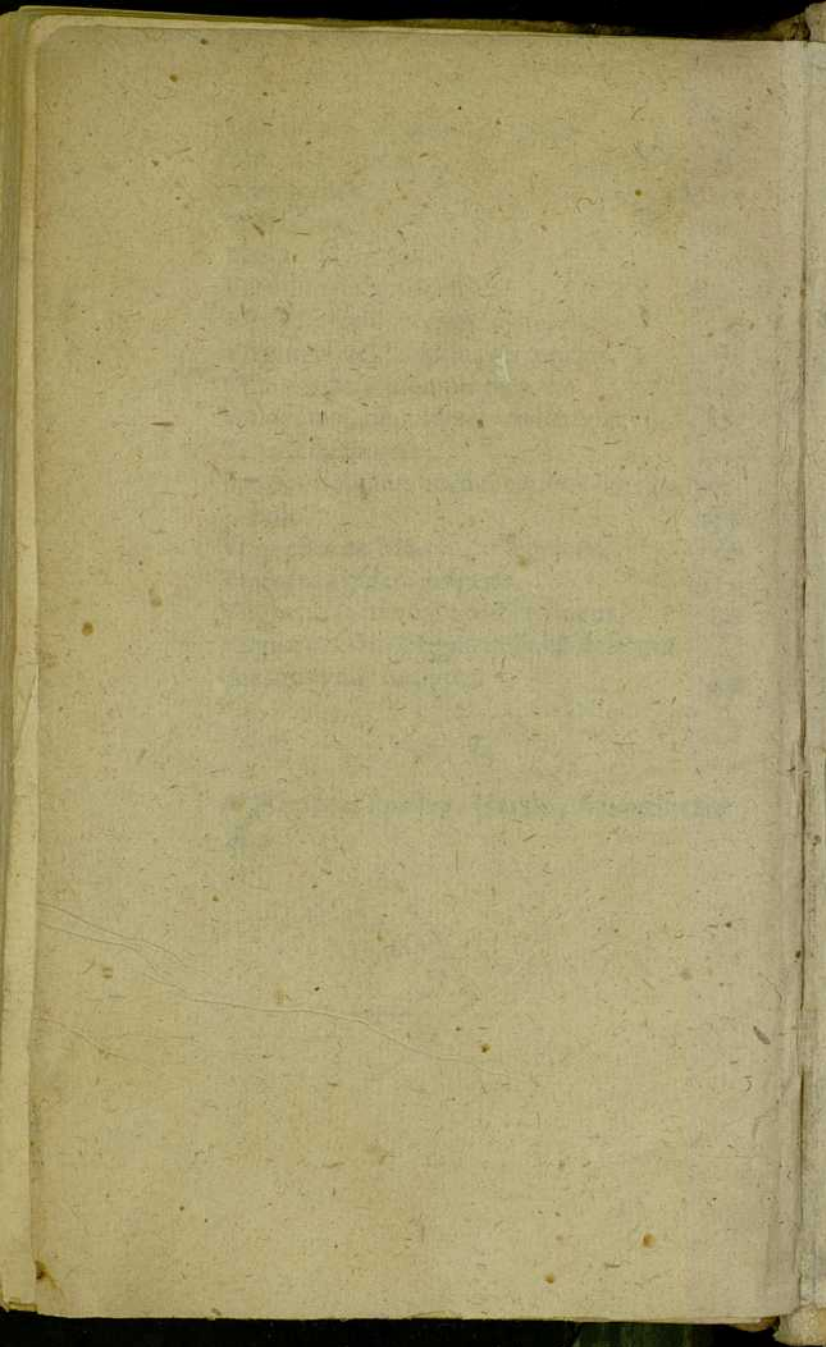
Z.

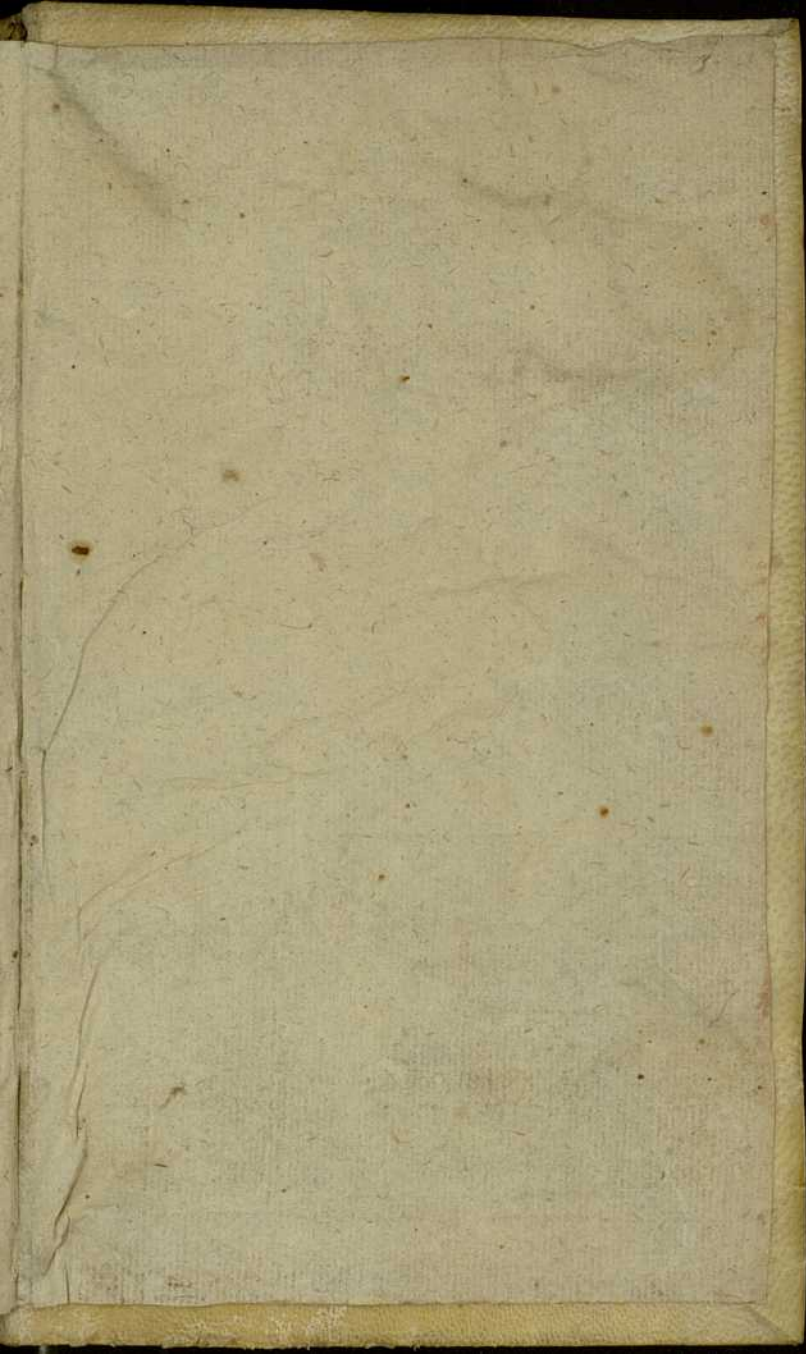
Z Enonis Episcopi Natalis, siue ordinatio
119

5
2.
2
d.
o
d.
6
8
8
75
9
n-
6
6
15
46
45
47

io

R
S
Et d

